

KÜRESEL DİYALOG

10.1

1 yılda 17 dilde 3 sayı

Raquel Varela ile
Sosyoloji Üzerine

Christine Schickert

IV. ISA
Forumu,
Porto Alegre

Geoffrey Pleyers, Jacob Carlos Lima,
Hermílio Santos, André Salata, Emil Sobottka,
Veridiana Domingos Cordeiro,
Gustavo Conde Margarites,
Priscila Susin, Ricardo Caldas Cavalcanti,
Lucas Pereira Wan Der Maas,
Izabelle Vieira

Avrupa
Ülkelerinde
Sosyal Politika

Maria Petmesidou, Ana Guillén,
Emmanuele Pavolini, Daniel Clegg,
Roland Atzmüller, Sigita Doblyté,
Aroa Tejero, Silke van Dyk,
Tine Haubner, Beatrice Carella

Dijitalleşmenin
Getirdiği Sorunlar

Paola Tubaro, Lévio Scattolini,
Felix Sühlmann-Faul, Srujana Katta,
Kelle Howson, Mark Graham

Teorik
Perspektifler

Donatella della Porta

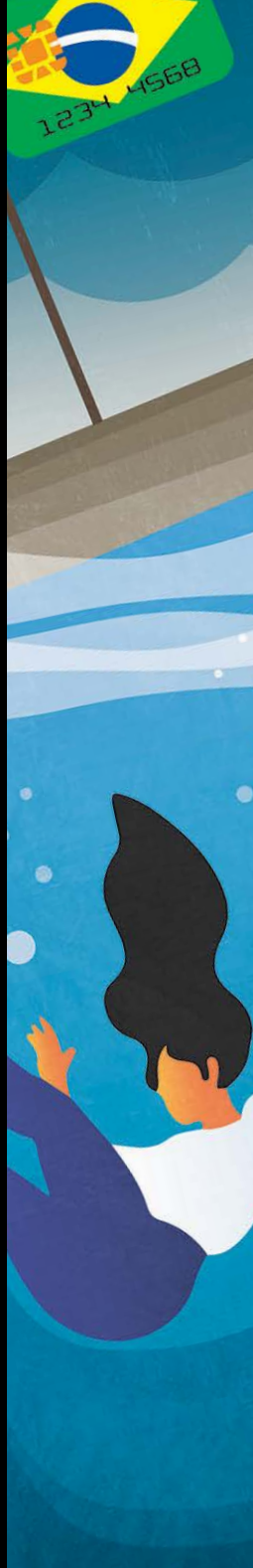
Anısına:
Samir Amin
Immanuel Wallerstein

Vishwas Satgar
Sari Hanafi, Stéphane Dufoix,
Frank Welz, Anand Kumar

Serbest Bölüm

- > Orta Amerika'da bir Mobilite Stratejisi Olarak
Göçmen Kervanı
- > Buffalo, NY: Mültecilerin Yeniden
Yerleşiminde İyi Uygulamalar

BÜLTEN

International
Sociological
Association
isa

cilt 10 / SAYI 1 / NISAN 2020
<http://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Bu sayıdaki söyleşide, emek tarihçisi Raquel Valera Portekiz'in Nisan 1974'te yaşadığı Karanfil Devrimi'ne bakıyor. İşçi sınıfının perspektiflerini ve katkılarını gözden geçirerek dünyadaki olaylara "tabandan" bakmanın neden önemli olduğunu tartışıyor ve devrimin Portakiz'in sosyal ve ekonomik dokusunda bıraktığı kalıcı etkileri ele alıyor.

2020'nin Temmuz ayında dünyanın dört bir yanından sosyologlar ve sosyal bilimciler, Brezilya'nın Porto Alegre kentindenki IV ISA Sosyoloji Forumu'na katılacaklar. Burada 21. yüzyıldaki dört temel meselenin ışığında toplumsal dönüşümlere dair bakış açılarını ve araştırmalarını tartışacaklar. Bu dört mesele, demokrasi, çevre, eşitsizlikler ve kesişimselliktir. Forum'un Başkanı Geoffrey Pleyers, makalesinde bu toplumsal gelişmelerin birbirleriyle bağlantılarını analiz etmenin önemini vurguluyor. Brezilya Sosyoloji Derneği'nin (SBS) Başkanı Jacob Carlos Lima ise bizlere Derneğin tarihine dair bir içgörü sunuyor ve ülkede son dönemde yaşanan siyasi gelişmeler ve bununla alakalı toplumsal mücadeleler karşısında sosyoloji dünyasının desteği ve dayanışması için bir çağrı yapıyor. Forum'un Yerel Organizasyon Komitesi'nden Hermílio Santos, André Salata, ve Emil Sobottka, altı genç Brezilyalı araştırmacı ile birlikte bizlere Brezilya tarihi ve sosyolojisine dair bilgiler sunuyorlar.

Son yıllarda Avrupa refah devletlerinin sistematik olarak yıkımı nedeniyle yalnızca belli bölgelerdeki farklı ülkeleri değil, Avrupa'nın sosyal dayanaklarını ve Avrupa Birliği'ni de zora sokan yeni sosyal politika biçimleri oluşturulmuştur. Bu sayıdaki ilk sempozyumumuzda araştırmacılar, bazı Avrupa ülkelerinin karşı karşıya kaldıkları zorluklara ve güncel yörüngelerine dair araştırmalarını sunuyorlar.

İkinci sempozyum, günümüzdeki büyük meselelerden birini ele alıyor: toplumun dijitalleşmesi ve bunun emek, finansal piyasalar ve sürdürülebilirlik üzerindeki

etkisi. Sempozyum aynı zamanda araştırmaların platform ekonomisinde çalışan işçilerin haklarının ve adil çalışma koşullarının sürdürülmesine ya da yaratılmasına nasıl katkıda bulunacağını da inceliyor.

Donatella della Porta, makalesinde, toplumsal hareket çalışmalarının günümüzde karşı karşıya olduğu zorlukları haritalandırıyor. della Porta'ya göre, dünyada sürmekte olan protestolar gündeme yeni konular getirmekle birlikte, bu konuları analiz etmek için yeni yöntemler de talep etmekte. Kapitalizm ve sınıfın analitik kategoriler olarak yeniden toplumsal hareket çalışmalarının içine sokulması gerektiğini de ileri sürüyor.

Dünyanın önde gelen iki sosyal bilimci ve siyaset bilimcisi Samir Amin (1931-2018) ve Immanuel Wallerstein aramızdan ayrıldı. Amin'in kopuşa dair stratejik kavramsallaştırması ve Avrupa merkezcilik eleştirisi, dünyanın dört bir yanındaki Marksistlere ve sosyal bilimcilere ilham oldu. Wallerstein, dünya sistemleri analizi fikri ile sosyolojik teoriyi engine bir biçimde zenginleştirdi. ISA'nın eski bir başkanı olarak, eski ve yeni üyeler arasında bugün de etkilerini sürdürecektir. Topluluğumuzun bu iki olağanüstü üyesinin meslektaşları ve arkadaşları, onların çalışmalarını ve yaşamlarını anıyor ve onurlandırıyor.

Serbest Bölüm'deki iki makale ise Amerika Birleşik Devletleri'ne göç konusunu ele alıyor. Veronica Montes, Latin Amerika'dan kuzeye göç etmek isteyen insanlar için stratejik bir seçenek olarak "göç kervanı" inceliyor. Ayşegül Balta Ozgen ise bizleri Buffalo, NY gibi orta büyüklükte bir Amerikan şehri için mülteci yerleşimlerinin getirdiği zorluklar ve avantajlarla tanıştırıyor. ■

Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre,
Küresel Diyalog editörleri

> **Küresel Diyalog 17 dilde yayınlanmaktadır. Küresel Diyalog'un tüm sayılarına Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA)'nin internet sitesinden ulaşılabilir.**
> **Yayınlanması istenen yazılar globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.**

ISA International
Sociological
Association

**KÜRESEL
DİYALOG**

> Yayın Kurulu

Editörler: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Yardımcı Editörler: Johanna Grubner, Christine Schickert.

Yardımcı Editör: Aparna Sundar.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Danışman: Michael Burawoy.

Medya Danışmanı: Juan Lejárraga.

Danışman Editörler:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalón, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: (Tunisia) Mounir Saidani, Fatima Radhouani, Habib Haj Salem; (Algeria) Souraya Mouloudji Garroudj; (Morocco) Abdelhadi Al Halhouli, Saida Zine; (Lebanon) Sari Hanafi.

Arjantin: Alejandra Otamendi, Juan Ignacio Piovani, Martín Di Marco, Pilar Pi Puig, Martín Urtasun.

Bangladeş: Habibur Haque Khondker, Hasan Mahmud, US Rokeya Akhter, Juwel Rana, Toufika Sultana, Asif Bin Ali, Khairun Nahar, Kazi Fadia Esha, Muhaimin Chowdhury, Helal Uddin, Md. Eunus Ali, Mostafizur Rahman, Jhilik Saha, Maria Sardar, Tahmid Ul Islam.

Brezilya: Gustavo Taniguti, Angelo Martins Junior, Lucas Amaral Oliveira, Andreza Galli, Dmitri Cerboncini Fernandes, Gustavo Dias.

Fransa/İspanya: Lola Busuttil.

Hindistan: Rashmi Jain, Nidhi Bansal, Pragya Sharma, Manish Yadav, Sandeep Meel.

Endonezya: Kamanto Sunarto, Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriati, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Domingus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

İran: Niayesh Dolati, Abbas Shahrabi, Sayyed Muhamad Mutallebi, Faezeh Khajehzade.

Japonya: Satomi Yamamoto.

Kazakistan: Aigul Zabirowa, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul.

Polonya: Adam Müller, Jonathan Scovil, Aleksandra Biernacka, Jakub Barszczewski, Aleksandra Wagner, Sara Herczyńska, Monika Helak, Aleksandra Senn, Weronika Peek, Anna Wandzel, Zofia Penza-Gabler, Justyna Kościńska, Iwona Bojadziejewa.

Romanya: Raluca Popescu, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Diana Alexandra Dumitrescu, Iulian Gabor, Bianca Mihăilă, Alexandra Mosor, Mioara Paraschiv, Maria Stoicescu.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Anastasia Daur, Valentina Isaeva.

Tayvan: Wan-Ju Lee, Bun-Ki Lin, Tao-Yung Lu, Po-Shung Hong, Yu-Min Huang.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, Irmak Evren.

IV. ISA Sosyoloji Forumu Temmuz 2020'de Brezilya'nın Porto Alegre kentinde düzenlenecektir. Forum Başkanı Geoffrey Pleyers, Brezilya Sosyoloji Derneği Başkanı Jacob Carlos Lima, Yerel Organizasyon Komitesi üyeleri ve altı genç öğrenci günümüz Brezilya sosyolojisi üzerine görüşlerini paylaşacaklar.

Avrupa refah devletlerinin sistematik olarak çözülmesi nedeniyle, **Avrupa ülkelerindeki sosyal politikalar** önemli bir sosyolojik araştırma ve siyasi eylem konusu olmuştur. Bu sempozyumdaki makalelerde araştırmacılar, Avrupa refah devletlerinin günümüzdeki yörüngeleri ve karşı karşıya oldukları zorluklar hakkındaki çalışmalarını sunuyorlar.

Dijitalleşme toplumu temelde değiştirecek, hatta şu an bile değiştiriyor. Bu makaleler dijitalleşmenin emek, finansal piyasalar ve sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini inceliyor ve araştırmaların platform ekonomisinde çalışan işçilerin haklarının ve adil çalışma koşullarının sürdürülmesine ya da yaratılmasına nasıl katkıda bulunacağını ele alıyor.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden 2

> SOSYOLOJİ ÜZERİNE

Portekiz Devriminin Mirası: Raquel Varela ile Söyleşi
Christine Schickert, Almanya 5

> IV. ISA SOSYOLOJİ FORUMU, PORTO ALEGRE

21. Yüzyılın Birbirine Bağlı Sorunları
Geoffrey Pleyers, Belçika 8

SBS, ISA Forumu'nu Selamlıyor
Jacob Carlos Lima, Brezilya 11

Brezilya Sosyolojisinin İçyüzü: Kısa Bir Değerlendirme
Hermilio Santos, André Salata, ve Emil Sobottka, Brezilya 13

Kurumsallaşmış Bir Çocukluk Anlatısı
Veridiana Domingos Cordeiro, Brezilya 15

Brezilya'da Bir Sigorta Sektörü Olarak Sosyal Yardım
Gustavo Conde Margarites, Brezilya 17

Porto Alegre'de Kadınların Kentte Yaşam Alanı Mücadelesi
Priscila Susin, Brezilya 18

Brezilya, Recife'de Gayriresmî Şiddet Yönetimi
Ricardo Caldas Cavalcanti, Brezilya 20

Brezilya'da Mesleki Eşitsizlikler
Lucas Pereira Wan Der Maas, Brezilya 22

Rio de Janeiro'da Orta Sınıfın Gidişatı
Izabelle Vieira, Brezilya 24

> AVRUPA ÜLKELERİNDE SOSYAL POLİTİKA

Kemer Sıkma: Sağlık Hizmetlerinde Evrensellikten Taviz mi Veriliyor?
Maria Petmesidou, Yunanistan, Ana Guillén, İspanya, ve Emmanuele Pavolini, İtalya 26

Yeni Geçici Çalışma Çağında İşsizlik Ödenekleri
Daniel Clegg, Birleşik Krallık 28

Sosyal Politikaları Öznelletirmek, Toplumlari Kutuplaştırmak
Roland Atzmüller, Avusturya 30

Güney Avrupa'da Aile Politikalarına Destek
Sigita Doblytė ve Aroa Tejero, İspanya 32

Almanya'da Gönüllülük: İyilik Yapmak mı yoksa bir Gölge Ekonomi mi?
Silke van Dyk ve Tine Haubner, Almanya 34

Avrupa Birliği Sosyal Sütununu Tutacak mı?
Beatrice Carella, İtalya 36

> DİJİTALLEŞMENİN GETİRDİĞİ SORUNLAR

Yapay Zeka Kimin Zekası?
Paola Tubaro, Fransa 38

Büyük Yenilikler Müzesi
Lévio Scattolini, Brezilya 40

Sürdürülebilir Dijitalleşmenin Neye İhtiyacı Var?
Felix Sühlmann-Faul, Almanya 42

Fairwork Vakfı: Gig Ekonomisi Üzerine Eylem Araştırması
Srujana Katta, Kelle Howson ve Mark Graham, Birleşik Krallık 44

> TEORİK PERSPEKTİFLER

Kapitalizm, Sınıf, İhtilaf
Donatella della Porta, İtalya 47

> ANISINA

Afrika'nın Önde Gelen Marksisti, Samir Amin'e Saygı Duruşu
Vishwas Satgar, Güney Afrika 51

I. Wallerstein: Büyük Bir Sosyolog ve Aydın
Sari Hanafi, Lebanon ve Stéphane Dufoix, Fransa 53

I. Wallerstein: Sosyolojiye Yeni Bir Ahenk Katmak
Frank Welz, Austria ve Anand Kumar, Hindistan 55

> SERBEST BÖLÜM

Orta Amerika'da bir Mobilite Stratejisi Olarak Göçmen Kervanı
Veronica Montes, ABD 56

Buffalo, NY: Mültecilerin Yeniden Yerleşiminde İyi Uygulamalar
Ayşegül Balta Özgen, ABD 58

“Brezilya'daki IV. ISA Forumu'na Hepiniz Hoşgeldiniz. Özgürlük, demokrasi ve sosyal adalet mücadelesinde size güveniyoruz. Özgürlüğün olmadığı yerde, sosyoloji de var olamaz.”

Jacob Carlos Lima

> Portekiz Devriminin Mirası:

Raquel Varela ile Söyleşi

Raquel Varela. Resim Hakkı: Veríssimo Dias.

Raquel Varela bir tarihçi olup, Portekiz’de bulunan Lizbon Yeni Üniversitesi öğretim üyesidir. Çalışma alanlarını, işçi sınıfı tarihi, refah devleti, yirminci yüzyıl Portekiz ve Avrupa tarihiyle birlikte toplumsal hareketler tarihi oluşturmaktadır. Küresel Emek Çalışmaları Ağı’nın eş-kurucusu ve Uluslararası Grevler ve Toplumsal Çatışmalar Derneği’nin başkanıdır.

A People’s History of the Portuguese Revolution [Halkın Tarihinden Portekiz Devrimi, 2018] adlı kitabında, 1974 Portekiz Karanfil Devrimi tarihine halkın gözünden bakmaktadır. Bu kitap, Afrika’daki sömürgecilik karşıtı hareketle beraber Portekizli işçilerin, kadınların ve sanatçıların bu süreçteki rollerini araştırmaktadır.

Bu söyleşi, Almanya’nın Jena kentinde bulunan Friedrich Schiller Üniversitesi’nde Alman Araştırma Fonu (DFG) tarafından desteklenen Büyüme-Sonrası Topluluklar Araştırma Grubu’nun yöneticisi ve Küresel Diyalog’un yardımcı editörü olan **Christine Schickert** tarafından gerçekleştirilmiştir.

CS: 46 sene önce, 1974 yılının Nisan ayında, Portekiz’deki diktatörlük askeri bir darbeyle sona erdi. Darbenin ana nedeni Portekiz’in sömürgelerine açtığı savaştan ordunun duyduğu memnuniyetsizlikti. Söz konusu savaş döneminde Portekiz’in Afrika’daki sömürgelerinin durumu hakkında bilgi verir misiniz?

Ordunun siyasi yönetime karşı duyduğu memnuniyetsizliğin nedenleri nelerdi?

RV: O dönemde Portekiz, fazlasıyla geri kalmış bir ülkeydi. Kalan eski imparatorlukların sonuncusuydu ve 1961 ile 1974 yılları arasındaki on üç yıl boyunca bir milyondan fazla

>>

gencin seferber olduğu sömürgecilik karşıtı devrimlerine savaş açan çok kötü bir imparatorluktu. Sadece 1974 yılında, savaş için 150.000 erkek seferber olmuştu. Sömürge savaşındaki mağlubiyetin ana nedeni özellikle Gine-Bissau'da, unutulmuş büyük bir Marksist Amílcar Cabral liderliğindeki özgürleşme hareketi olmuştur.

Özgürleşme hareketinin gücü ve uzun süren savaş, özellikle büyük çoğunluğu general ve asker olmayan orta kademedeki subaylardan oluşan askeri yetkililerin bir kısmının savaşın devam edemeyeceği düşünmesine neden olurken, bu savaşı sona erdirmenin yolunun siyasi bir çözümle mümkün olabileceğini açıkça ortaya koydu. Böylelikle, 25 Nisan 1974'te bir darbe oldu. Darbenin komutanlığını Otel Saraiva de Carvalho yaptı. Rejimi yenilgiye uğrattılar ve Diktatör Marcello Caetano'yu devirdiler, halka evlerinden dışarı çıkmamalarını söylediler. Fakat, halk onları dinlemedi ve sokaklara döküldü.

Sömürgelerin devrimini en ilginç kılan şey, ilk defa Üçüncü Enternasyonel'in söylediklerinin gerçekleşmesiydi: sömürgelerdeki karışıklığın merkeze, metropole yayılmasıydı. 1975'ten sonra ise tekrar sömürgelere sıçradı. Diktatörlükten kurtuluş sömürgelerde kanlı bir savaş başlattı ve Lizbon sokaklarında bir partiye dönüştü. Avrupa'daki savaş-sonrası dönemde yaşanan en radikal devrim 19 ay boyunca sürmüştü- savaş-sonrası dönemin en son devrimiydi, 1968 Mayıs'ından daha radikaldi, ve özel mülkiyeti sorgulayan son devrimdi.

CS: Konuyu ordunun halka evlerinden dışarı çıkmamasını söyleyip, halkın orduyu dinlememesinden itibaren ele alalım. Bunu ve halkın o dönemdeki durumunu biraz daha açabilir misiniz? Devrimde neden ordunun yanında yer aldılar?

RV: Portekiz 48 yıl boyunca diktatörlükle yönetilmiş ve Avrupa'nın en geri kalmış ülkelerinden biri olmuştu. 1961 ve 1974 yılları arasında üç cephede yapılan sömürge savaşlarında bir milyondan fazla insan seferber olmuştu. Sömürgelerle yapılan savaşta Vietnam'da öldürülen askerlerden nispeten daha fazla Portekizli öldü. Savaştan ve yoksulluktan kaçmak için birçok insan -özellikle, diğer Avrupa ülkelerine- göç etti. 1960'dan itibaren 1.5 milyon insan ülkeyi terk etti. Portekiz en yüksek çocuk ölüm oranına sahip ülkelerden biriydi ve kadınlara gelen mektuplar önce eşleri tarafından açılıyordu.

Portekiz'in o dönemde nüfusu 9,5 milyondan ve 25 Nisan'dan bir hafta sonra 1 Mayıs 1974'te iki milyon insan Bir Mayıs kutlamak için bir araya gelerek, yalnızca diktatörlüğü sona erdirecek demokratik bir değişimi değil aynı zamanda asgari ücret, cumartesi ve pazar günlerinin tatil edilmesi, gece mesailerinin ödenmesi ya da kadın ve erkekler için eşit ücret gibi devrimci toplumsal taleplerini de dile getirdiler. Portekiz devrimi süresince üç milyon insan gerek işçi komiteleri, gerek mahalle, şehir ya da öğrenci komiteleri çatısı altında ör-

gütlendiler. Bu devrim, sadece söz konusu sürece yol açan en önemli sektör olan sanayide değil, örneğin memurlar da olmak üzere tüm sektörlerdeki emekçilerin katılımıyla gerçekleşti. Hastaneler doktorlar tarafından, okullar öğretmenler tarafından işgal edildi. Karanfil Devrimi yirminci yüzyılın son zamanlarında gerçekleşti, dolayısıyla Portekiz o dönemde çok sayıda çalışanın olduğu güçlü bir hizmet sektörüne sahipti. Ve bu insanlar da devrimin bir parçası olmuşlardı.

CS: Bahsettiğiniz ikinci noktadan devam edelim: Portekiz Devrimi'nin mülkiyeti sorgulayan son devrim olduğunu söylediniz...

RV: Altı yüz şirket işgal edildi ve bu şirketler ya öz-yönetime geçmiş ya da bir tür kooperatif olmuştu, işçilerin kontrol süreçleri büyük şirketler tarafından tanınmıştı ve bankalar da bankacılık sektörüne herhangi bir tazminat ödenmeksizin, millileştirilmiş ve kamulaştırılmıştı. Kamulaştırmadan birkaç ay sonra ise burjuva, ülkeyi terk edip Brezilya'ya kaçmıştı. Kanımca, her ne kadar olmamış bir şey üzerinden gidecek olsam da (tarih söz konusu olduğunda, "eğer" diyemeyiz-bu gerçeklere aykırıdır) bu durum neoliberal politikaların uygulanmasını on sene geciktirdi. Neoliberal politikalar devrimden hemen sonra yürürlüğe girmedi çünkü o dönemki Amerika Başkanı, Gerald Ford, ve yönetimi Portekiz'in kızıl Akdeniz'in başlangıcı olacağını düşünüyordu. Portekiz devriminin gösterdiği şey bir ekonomik krizdi, Marks'ın da ele aldığı gibi, bu durum işçi sınıfı için bir felaket demek değildi ama işçi sınıfı bu durumu devlete ve yönetici sınıfa karşı siyasi bir kriz olarak kullanabilirdi.

CS: Halktan söz açmışken, kitabınıza Halkın Tarihinden Portekiz Devrimi adını verdiniz. Sizi bu başlığı koymasınıza iten neydi? Neden devrimi bu yönüyle ele almak istediniz?

RV: Açıkçası, "tabandan tarih" anlayışından, 1960'lar da Britanya'da öne çıkan toplumsal tarihten ve en çok da Amerikalı tarihçi ve sosyalist bir düşünür olan Howard Zinn'den etkilenen bir fikirdi bu. Direnişin, mücadele veren ve savaşan bir halkın tarihini kayıt altına alma düşüncesidir. Dolayısıyla, sadece kurumların ve yönetimlerin tarihini değil, tabandan gelen tarihi, halkın tarihini, bu devrimde rolü olan isimsiz kitlelerin, işçilerin direnişini de inceleme ihtiyacı hissettik. Tarihin bu önemli bölümü daha bütüncül bir anlayışla ele alınmayı hak ediyordu. Çünkü işçi sınıfının neler yapabileceklerine dair tam anlamıyla kendine inancı yok, bu insanların, yaptıklarının tarihini yazmak, işçi sınıfının çok güçlü olduğunda, hem dünyayı hem de kendilerini değiştirebildiği bu anları kaleme almak bu açıdan da büyük önem taşıyor. 1974 yılına kadar, 48 yıl boyunca Avrupa'nın en geri kalmış ülkesinden bahsediyoruz ve bu ülke 25 yıl içinde dünyada en iyi sağlık hizmetine sahip ülkeler arasında on ikinci oldu. Bu yalnızca muazzam bir kolektif güçle mümkün olabilirdi.

Portekiz devrimini ilginç kılan noktalardan biri de ilk kez Stalinci yaklaşımın solu gerçek anlamda sorgulamasıydı.

1968 Mayıs hareketi halihazırda Fransa'daki büyük şirketlerin Stalinci hegemonyasını sorgulamıştı ancak Portekiz devrimi daha derindi. Sözde aşırı sol, ya da Komünist Parti'nin sol fraksiyonu, mücadelelerin, işçi komitelerinin, sanayi ve hizmet sektöründeki büyük sendikaların liderliğini üstlenmede önemli bir güce sahipti.

CS: Portekiz devriminin geride bıraktığı mirastan bahsedelim: Mülkiyet ilişkileri ve şirketlerin yeniden düzenlenmesine dair mücadeleler/sorgulamaların günümüz siyaset sahnesindeki hareketlere ya da partilere bir yansıması var mı? Ve bu durum Portekiz'in 2008 yılındaki finansal kriz/borç krizini aşmasıyla da ilişkilendirilebilir mi?

RV: Troyka-sonrası döneme kadar süren mülkiyet ilişkilerinde yapılan son değişim konut ve konutların kontrollü fiyatlandırılmasına ilişkindi. Uluslararası Para Fonu ve Almanya/AB'nin, Portekiz'deki finansal krize (2010-4) yönelik yapılan Portekiz için Ekonomik Uyum Programı müzakerelerinde öne çıkan taleplerinden biri konut piyasasının serbestleştirilmesiydi ki bu durumun işçi sınıfına (yoksul ve orta) yıkıcı bir etkisi bulunmaktaydı. Devrimin en kalıcı etkilerinden biri aşırı sağ ile yapılan mücadeleydi ve bu bugün bile sürmektedir.

CS: Evet, bu da benim ilgimi çeken diğer bir konuydu:2008'deki finansal krizi takiben, Portekiz'de diğer Avrupa ülkelerinin aksine, hiçbir güçlü sağ parti ortaya çıkmadı. Bu durumun Karanfil Devrimi ile olan bağından bahsedebilir misiniz?

RV: Bu kesinlikle devrimin bir sonucuydu. Devrim sadece demokrasiye geçişi değil, devlet aygıtlarında topyekûn bir temizlik yapılmasına dolayısıyla, sağcı rejimin devletin organlarının dışına itilmesine olanak tanıdı. Sağcı yönetimlerden tamamen kurtulundu. Portekiz'de hiçbir şekilde aşırı sağ kültürü ya da birikimi söz konusu değildir. Bu durum elbette değişebilir ancak günümüze kadar, devrime katılan nesil hala hayatta iken, güçlü bir aşırı sağın var olabileceğine inanmıyorum. Tabii ki, on sene sonra ne olur, bilemeyiz. ■

Raquel Varela'ya ulaşmak için
<raquel_cardeira_varela@yahoo.co.uk>

> 21. Yüzyılın Birbirine Bağlı Sorunları

Geoffrey Pleyers, Leuven Katolik Üniversitesi, Belçika, IV. ISA Sosyoloji Forumu Başkanı ve ISA Araştırmaları Başkan Yardımcısı (2018-22), ISA Toplumsal Sınıflar ve Hareketler Araştırma Komitesi (RC47) eski başkanı ve ISA Din Sosyolojisi (RC22), Gençlik Sosyolojisi (RC34) ve Toplumsal Hareketler, Kolektif Eylemler ve Toplumsal Değişim (RC48) Araştırma Komiteleri üyesi

2 001 yılının Ocak ayında, tüm kıtalardan 20.000 aktivist ve aydın Porto Alegre’de düzenlenen Birinci Dünya Sosyal Forumu’na katılmıştı. Her biri, 21. yüzyılın daha demokratik olacağı ve ulusal dayanışma ve küresel mücadelelerin küreselleşmeyi daha adil ve eşit bir dünya haline getireceği ümidiyle bir araya gelmişti.

Yaklaşık yirmi yıl sonra, 2020 yılının Temmuz ayında, tüm kıtalardan 5.000 sosyal bilimci yine aynı şehirde düzenlenecek olan ISA Sosyoloji Forumu’na katılarak, toplumsal dönüşümleri irdeleyecek ve içinde bulunduğumuz yüzyıla dair dört ana sorun ile ilgili araştırmalarını ve görüşlerini paylaşacak, sosyal bilimlerin bu sorunların çözümüne nasıl katkıda bulunabileceğini tartışacaklardır. Bu sefer, bağlam ve genel atmosfer tamamıyla farklı olacak, zira milenyumla dair iyimserlik havası çoktan dağılmış ve imkanları kısıtlı bir gezegende beraber yaşamaktan doğan sorunlarla yüzleşme zamanı gelip çatmıştır.

Bu yirmi yılda, özellikle de son beş yılda şu dört sorun giderek daha belirgin hale gelmiştir: demokrasi, çevre krizi, eşitsizlikler ve kesişimsellik.

Milenyumun dönümünde, *demokrasinin* yayılması ve derinleşmesi kanıksanmıştı. Renkli devrimler ve 2011’deki Arap Baharı, “dördüncü dalga demokrasi” olarak nitelendiriliyordu. Ancak, 2010’lar tüm kıtalarda eşi benzeri olmayan demokrasi hareketleriyle alevlendiğinde ortaya demokrasiyi, çevreyi, hoşgörüyü ve ekonomik ve toplumsal eşitliği tehdit eden dar görüşlü liderler çıktı. Bu sırada, daha demokratik bir küresel yönetim umudu iklim değişikliği, göç ve artan eşitsizlikler gibi küresel meselelerin gölgesinde kaldı. Şimdi açıkça görülüyor ki, küresel sorunlarla yüzleşmede, demokrasi temsili sistem dahilinde ve ötesinde yeniden yapılandırılmalıdır.

Bu on yıl aynı zamanda süper-zenginler ve nüfusun geri kalanı arasındaki uçurumun daha da derinleşmesiyle de

şekillenerek, sözde “gelişmiş” ülkelerde artan yoksulluk oranıyla beraber, en uzun süre boyunca ekonomik büyüme gösteren ülkeler (özellikle ABD ve Almanya) ile ekonomisi ve refah devleti kemer sıkma politikalarıyla yerle bir olan ülkeler de aynı deneyimi yaşadılar. Bu on yılın ikinci yarısında, en önemli iki konu gündeme oturdu: çevre felaketleri ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile ırkçılık. Küresel Güney’deki kadınlar demokrasinin savunulmasında ön saflarda yer alıp, baskının patriyarkal boyutlarını kınarken, 8 Mart grevleri, #NiUnaMenos ve #MeToo gibi feminist hareketler cinsel taciz ve kadın cinayetlerini günlük hayat ve üniversite kampuslerinde olduğu gibi küresel basın organlarının manşetlerinde de gündeme oturtular. Bu arada, gençlerin okulu kırarak düzenledikleri protestolarda iklim değişikliği ve çevresel zarar önemli küresel sorunlar haline geldi. Küresel Güney’deki hareketlerden ilham alan ve sistemik değişikliğin gerekliliğini ortaya koyan bütüncül bir ekolojik vizyonda direttiler. Son yapılan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), 21. yüzyılda yaşanan iklim değişikliğine dair korkutucu bir tabloyu gözler önüne sererken, kitlesel ölçekte de canlı türlerinin soyunun tükenme tehdidiyle karşı karşıya kaldığımızı göstermektedir.

> Birbirine bağlı sorunlar

Bu yüzyılın ilk yirmi yılında toplumsal hareketler ve sosyal bilimlerin bize öğrettiği şey, bu dört sorunun birbiriyle derinden ilişkili olduğudur. Demokrasi, çevre krizi, eşitsizlikler ve kesişimsellik arasındaki bağ, bu kavramları birbiriyle ilişkili olarak yeniden ele almamız ve kavramsallaştırmamız zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Örneğin, çevre krizi, eşitsizlikler ve kesişimsellik göz önüne alındığında tüm bu konular bizi *demokrasiyi* farklı bir açıdan *yeniden düşünmeye* sevk etmektedir. Bir yandan demokrasi, insan hakları, çeşitlilik ve tüm yurttaşlara eşit saygı gibi temel değerleri ortadan kaldıran sayıları giderek artan dar görüşlü liderler tarafından tehdit edilmekle beraber, bu liderler ulusötesi şirketlerin çevrenin tahribatını hızlandırması ve patriyarka, ırkçılık ve eşitsizliklerin giderek güçlenmesini de desteklemektedirler. Diğer yandan ise, ilerici hareketler kurumsal demokrasiye karşı çıkarak, ulus-devlet merkezli demokrasi sistemimizin eksik kaldığı yönler için derin siyasi, kültürel ve toplumsal değişim ve eylem gerekliliğini ortaya koymaktadırlar: küresel ölçekte küresel ısınma ve çevre felaketleriyle başa çıkmak; cinsel taciz ve kadına yönelik şiddeti önleme konusunda samimiyet ve gündelik hayattaki patriyarkal kültüre dair farkındalık.

Eşitsizliklerin artışı hem demokrasi hem de çevre için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Küresel eşitsizliğin boyutları, “en tepedeki %1’in ve küresel şirketlerin ulusal ve küresel ölçekte elde ettikleri muazzam siyasi güçten anlaşılabilir. Michael Walzer’ın “alanların ayrılması” ilkesine dayanan demokrasi idealinden uzaklaşmakla beraber, son on yılda birçok ülkede milyarlarların devlet başkanlığına yükselişine tanık olunurken, siyasi ve ekonomik seçkinlerle lobilerin egemen güçleri de günümüzdeki siyasi rejimleri belirleyen ana etmenlerden olmaktadır.

İklim adaleti hareketiyle beraber, sosyologlar iklim değişikliği ve doğanın tahribatı gibi konuların temel anlamda bir toplumsal mesele olduğunu ve toplumda derin bir değişim yaşanmadan bu durumun durdurulmasının mümkün olmadığını göstermişlerdir. Küresel kapitalist sistem ve bu sistemin doğal kaynaklara yönelik artan iştahı bu duruma neden olmaktadır. Dünya hepimizin ortak evidir ve çevre felaketlerinden hepimiz farklı şekilde sorumluyuz. Oxfam, küresel ölçekte en zengin %1’lik kesimin ortalama ayak izinin en yoksul %10’luk kesimden 175 kat daha fazla olduğunu tahmin etmektedir. Kesişimsellik yaklaşımı ve çevresel adalet hareketi kadınların, azınlıkların ve daha az varlıklı olanların gezegeni daha az tahribata uğrattığını ancak ortalama yaşam süresindeki düşüş ve iklim mültecilerinin artışıyla birlikte daha fazla bedel ödediklerini göstermektedir.

Süregelen ve birbirine bağlı gelişen ekonomik, ırksal, sömürgeci ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkların ve şiddetin üstesinden gelmek günümüze dair diğer önemli sorunlardan biridir. Siyahi feminist aktivistler, yerel hareketler ve sosyal bilimciler ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyetin birbiriyle ilişkili doğasının altını çizerek, bu unsurların birbiriyle örtüşen ve birbirine bağlı ayrımcılığa ya da dezavantaja dayalı sistemler yarattığını belirtmişlerdir. Kesişimsellik perspektifi demokrasiye ilişkin sorunların, eşitsizliklerin ve çevresel adaletin yeniden ele alınmasını gerektirmektedir. Günümüzdeki temsili demokrasi sistemi ırkçılık ve patriyarkal baskıyla başa çıkma konusunda sınırlıdır. Eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet ve ırkçılıkla beraber çevresel felaketler ve küresel ısınmanın verdiği zararlar da yakından ilişkilidir. Kesişimselliğe yönelik artan farkındalık madun aktörlerin ve hareketlerin yükselişinin hem bir sonucu hem de itici gücüdür. Yerel topluluklar, azınlıklar, feministler ve çiftçiler pratiklerini, toplumsal mücadelelerini ve alternatif dünya görüşlerini birleştirerek adaletsizliğe karşı savaşılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, sosyal politikalar ve ekonomik büyümeye odaklanan ilerici aktörlerin yan meselelerinden biri olarak görülüyordu. Bugün ise küresel demokrasi savaşının ana konusu hale gelmiştir. 2020’de beyaz olmayan ve azınlık olan kadınlar bağnaz ve otoriter rejimlerin ilk kurbanları olmaktadır. Bu kadınlar aynı zamanda 21. yüzyılda demokrasinin savunulması ve yeniden inşa edilmesi için yapılan mücadelenin ön saflarında yer almaktadırlar. Özneler-arası ilişkiler, şefkat, dayanışma ve bakım (kendisi, diğer insanlar ve doğa için) imkanları kısıtlı bir gezegende beraber yaşama deneyimimizi ve anlayışımızı yeniden şekillendiren bir dünyaya giden yolun önünü açmaktadırlar.

Baskı altındaki tüm aktörleri ekolojinin yenilenmesi konusıyla beraber anmak da yanlıştır. Ekolojik savaşta feminist ve yerel hareketler ön safları tutarken, Arlie Hochschild’ın Louisiana’da yaşanan çevresel felaketlerin mağdurlarıyla yaptığı çalışmalar, mağdurların reaksiyoner ve ırkçı tutumları besleyen siyasi bir zeminin oluşumuna yol açarak, demokratik sisteme ve çevreye oluşturdukları tehditi göstermektedir. Bu da bize, çevre sorunlarının nasıl ele alındığını ve demokrasilerimizin geleceğinin birbirine ne denli bağlı olduğunu hatırlatmaktadır.

Bu dört sorun bir arada ele alındığında bize güç ilişkileri ve toplumsal yapımızın yanı sıra modern kültürümüz, öznel-liklerimiz, dünya görüşlerimiz ve sosyal bilimlerle de ne kadar derinden bağlı olduğunu anlatmaktadır. Tüm bunlarla ayrı birer sorun, sektörel talepler ya da birbirinden bağımsız araştırma alanları olarak başa çıkmamanın mümkün olmadığı gayet açıktır. Diğer üçünü çözmeden birini çözmeye çalışmak imkansızdır. Bu sorunlar Latin Amerikalı bilim insanlarının belirttiği gibi bir “medeniyet krizine” yol açmaktadır.

> 2020 ISA Forumu: Analizleri paylaşmak için bir fırsat

2020 ISA Forumu bu dört küresel sorun ve bu sorunların birbiriyle olan ilişkisine dair analizleri paylaşmak için bir fırsat olacaktır. Aynı zamanda bu forum, söz konusu meselelerin ortaya attığı epistemolojik soruları, bu sorunlarla karşı karşıya kalan aktörlerle olan ilişkilerimizi ve bu sorunların üstesinden gelme konusunda sosyolojinin katkısını tartışmak için bir davet niteliğindedir. Bu sorunlar ve bu sorunlarla karşılaşan aktörler disiplinimizi nasıl bir dö-

nüşüme uğrattı? Bilgi üreten bu aktörleri göz önüne almak bizi yeni epistemolojiler yaratma konusunda nasıl etkilemektedir? Küresel Çağ'ın getirdiği ortak sorunları anlama ve başa çıkmada yenilikçi sosyolojik analizler nasıl katkı sağlamaktadırlar? Bu sorunları ele alırken ne tür engellerle karşı karşıya kalmaktayız? Son dönemdeki deneyimlerle beraber aktörler ve sorunlar temelinde demokrasi, ekoloji, eşitsizlikler ve kesişimsellik kavramlarına nasıl yaklaşmalıyız? Bu sorunlar, 21. yüzyılın ortaya çıkardığı reaksiyonlar ve ilerici aktörler arasındaki savaşta nasıl ön saflarda yer almaya başladılar?

İçinde bulunduğumuz yüzyılın yirmi yılını geride bırakırken, pozitif ve sosyal bilimlerin tüm bu sorunların ortasında kaldığımızı dile getirmektedir. İnsanlığın önümüzdeki on yıl boyunca kolektif olarak bu sorunları ele alma biçimi, 21. yüzyılın geri kalanında insan yaşamının nasıl şekilleneceğini belirleyecektir. ■

Geoffrey Pleyers'a ulaşmak için <Geoffrey.Pleyers@uclouvain.be>

> SBS, ISA Forumu'nu Selamlıyor

Jacob Carlos Lima, São Carlos Federal Üniversitesi, Brezilya, Brezilya Sosyoloji Derneği Başkanı ve ISA Çalışma Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RC30)

Brezilya Sosyoloji Derneği (SBS), 2017 yılında 70. yılını doldurdu. İlk olarak 1937 yılında Paulista Sosyoloji Derneği olarak kurulmuş, ancak 1950'de örgütlü bir biçimde Brezilya Sosyoloji Derneği olarak faaliyet göstermeye başlamıştır ve o sıralar yeni kurulmuş olan Uluslararası Sosyoloji Derneği'ne de katılmıştır.

1937'den 2017'ye kadarki dönemde faaliyetleri neredeyse yalnızca üniversiteye bağlı olarak ve bu küçük ölçekli derneğin içinde bulunduğu siyasi ve organizasyonel sorunlardan dolayı aralıklarla devam etti. SBS, 1950'de yeniden yapılandıktan sonra São Paulo şehrinde ilk Brezilya Sosyoloji Kongresi'ni 1954 yılında düzenledi. 1964'teki askeri darbe sosyolojiyi de etkilemiş, çok sayıdaki öğretim üyesi ve araştırmacıların zorunlu olarak emekliye ayrılmasına neden olmuştu. SBS, ülkenin 1985'te demokratikleşmesiyle yeniden örgütlendi. O zamandan beri, aralarında 2019 yılında Florianópolis'te yapılan dokuzuncu kongresi de olmak üzere yılda iki defa düzenlediği kongrelerle düzenli olarak faaliyet göstermeye devam etmektedir.

SBS'nin ilk kurulduğu yıllardaki inişli çıkışlı yolculuğuna, 1935 yılında São Paulo'da ilk defa üniversitelerin lisans bölümlerinde sosyoloji, siyasi bilimler veya sosyal bilimler derslerinin verilmesi eşlik etti. 1964 yılına kadar, São Paulo'da iki lisansüstü dersi olmak üzere, ülkenin farklı bölgelerinde bu alanlarla ilgili on dokuz ders veriliyordu.

Bu dönemde, sosyolojiye dair üretim atağa kalkarken, sosyoloji bir bilim olarak da desteklenmekteydi; ancak, araştırmalar yalnızca São Paulo'da yürütülüyordu. Askeri

diktatörlük ve onun bilimsel ve teknolojik alandaki özerkliği sosyoloji ve sosyal bilimlerin gelişmesine kazara katkıda bulunmuştu. Araştırma ve lisansüstü eğitim sisteminin yapılanmasıyla, ülke çapında lisans ve lisansüstü eğitim gelişme göstermiş, bu durum 1970'lerde ise sosyal bilimler derneklerinin kurulmasına, konferansların düzenlenmesi ve bilimsel bilginin yayılmasına ön ayak olmuştu. CAPES (Brezilya Federal Lisansüstü Eğitimi Destekleme ve Değerlendirme Kurumu) tarafından lisansüstü programlara getirilen değerlendirme sistemi, devlet üniversitelerinde ders verebilmek için zorunlu tutulan doktora derecesi ve araştırma fonlarına erişim ulusal kalite parametrelerinin geliştirilmesini sağladı.

Demokratikleşmenin ardından söz konusu gelişim, sosyolojinin bir disiplin ve araştırma alanı olarak konsolide edilmesine yönelik teşvik politikalarının artışıyla daha da ilerleme gösterdi. Bu gelişime uluslararasılaşma da eşlik edince, Brezilya sosyolojisi dünya çapında göz önünde olmaya başladı. 2006 yılından itibaren ise, sosyoloji liselerde zorunlu ders oldu, böylelikle sosyologlar için istihdam olanakları da arttı. Şunu da belirtmekte özellikle yarar var ki, sosyologlar için emek piyasasını başlıca lise ve yüksek öğretim oluşturmaktadır. Diğer sektörlerde ise neredeyse görünmezdirler, zira sosyologlar diğer sosyal bilim mezunlarıyla birlikte kamu kurumlarındaki sosyal ve planlama, STKlar ve özel şirketlerde iş bulabilmektedirler.

Tüm bu kazanımlar, öte yandan, 2016'da yaşanan parlamentaryer darbe nedeniyle tehlikeye girdi. Sosyoloji, bu alanın gerek lisede gerekse de üniversitedeki yararlılığı ve uygunluğunu sorgulayan, araştırma fonlarına erişimi ve daha

>>

Porto Alegre’de gün batımı. Fotoğraf: Felipe Valduga/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

fazlasını sorun eden yöneticilerin hedefi haline geldi. Son zamanlarda ise sosyoloji, Brezilya aile yapısını tehdit eden “kültürel Marksizm” çığırkanlığı yapmakla suçlanmaktadır.

Bu tür saldırılar artış göstermekte ve endişe verici sonuçlar doğurmaktadır, bununla birlikte tek hedef sosyoloji de değildir. 2017’de alelacele lise eğitime yapılan bir reform sonucunda sosyoloji, felsefe gibi seçmeli ders olmuştur. 2019’da aşırı sağ yönetim başa geçince, bu iki disiplin yerine devlet üniversitelerinin “yararlı” ya da diğer bir deyişle veterinerlik gibi uygulamalı derslere öncelik verilmesi savunulmuş, sosyoloji ve felsefe eğitimi almak isteyenlerin özel üniversiteleri seçmeleri yönünde telkinde bulunulmuştur. Bu gibi saldırılar daha da ileriye gidip genele yayılmaya başlayarak, sosyoloji ve felsefe lisans dersleri ve lisansüstü programları olan devlet üniversitelerinin gereksiz bir masraf haline geldiği ve bu üniversitelerin muhaliflerin direnişinin merkezi olduğu öne sürülmüştür.

SBS, aralarında Brezilya Antropoloji Derneği (ABA), Brezilya Siyasi Bilimler Derneği (ABCP) ve Brezilya Bilimde

İlerleme Derneği’nin (SBPC) de bulunduğu diğer sosyal bilimler platformlarıyla gücünü birleştirerek, mali düzenlemeler adı altında ülkenin devlet yapısını zedelemeye yönelik politikalarla karşı çıkmaktadır. 1990’lardan itibaren bu tür politikalar, 2000’de Arjantin ve 2010’da Yunanistan’da da görüldüğü gibi uygulandığı her ülkede toplumsal ve siyasi felaketlere neden olmuşlardır.

Bu bağlamda, IV. ISA Forumu’nun Brezilya’da düzenleniyor olması yalnızca sosyolojik bilgi için değil barbarlığa karşı savaş için de direnişe ek bir alan yaratmaktadır. Bu tür bir barbarlık dar görüşlü dini köktencilikle ve demokrasiyi savunması gereken ancak bunu nasıl yapabileceği konusunda fikri olmayan Cumhuriyet’in kurumlarının destek verdiği otoriterlikle el ele yürümektedir.

Hepiniz hoşgeldiniz. Özgürlük, demokrasi ve sosyal adalet mücadelesinde size güveniyoruz. Özgürlüğün olmadığı yerde, sosyoloji de var olamaz. ■

Jacob Carlos Lima’ya ulaşmak için <jacobl@uol.com.br>

> Brezilya Sosyolojisinin İçyüzü: Kısa Bir Değerlendirme

Hermílio Santos, Rio Grande do Sul Papalık Katolik Üniversitesi(PUCRS), Brezilya, IV. ISA Sosyoloji Forumu Yerel Organize Komitesi Başkanı (LOC), ve ISA Biyografi ve Toplum Araştırma Komitesi (RC38) Başkanı, **André Salata**, PUCRS, Brezilya, ve IV. ISA Sosyoloji Forumu LOC Başkan Yardımcısı, ve **Emil Sobottka**, PUCRS, Brezilya, ve IV. ISA Sosyoloji Forumu LOC Program Koordinatörü

Rio Grande do Sul Papalık Katolik Üniversitesi, IV. Sosyoloji Forumu'na ev sahipliği yapacak. Fotoğraf: Marcelo Träsel/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

Brezilya sosyolojisinin günümüzdeki durumu paradoksaldır: bir yanda, ileri düzeyde kurumsallaşma, üretkenlik ve çeşitlilik varken; diğer yanda, özellikle hükümet yetkililerinin toplumun kalkınması konusunda bu disiplinin katkısını ve uygunluğunun meşruiyetini zedelemek için bulundukları aleni girişimler söz konusudur. İşte böylesine hassas bir ortamda Brezilya ilk kez Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin (ISA) büyük organizasyonuna ev sahipliği yapacaktır: IV. ISA Sosyoloji Forumu, 14-18 Temmuz, 2020 tarihleri arasında Porto Alegre'de bulunan Rio Grande do Sul Papalık Katolik

>>

Üniversitesi'nde (PUCRS) yapılacaktır. Brezilyalılar'ın ISA'ya bağlılığı yeni bir durum değildir ve son yıllarda da bu bağ, kurulduğu 1948 yılından bu yana ilk ve tek Latin Amerikalı olan Fernando Henrique Cardoso'nun derneğin başkanlığını yapmasında da görüldüğü gibi giderek güçlenmektedir. Böylesi karmaşık bir arka planda, Forum'a yerel sosyologların da katılımı büyük önem taşımaktadır.

Brezilya sosyolojisi ilk olarak ulusal kimliği farklı uzmanlık alanlarında sorgulamaya başlamasıyla dikkat çekmiştir. Yerel nüfusun çeşitliliği nedeniyle etnik ve ırka dair meseleler özellikle ele alınmıştır: beyaz Avrupalılar, köleleştirilmiş siyahi Afrikalılar ve yerel halklar. Her ne kadar etnik-ırksal ve modernleşme konuları sosyologlar arasında hala tartışma konusu olsa da, klasiklerin etkisiyle beraber ampirik çalışmalara yönelik artan destek de ulusal sosyolojinin son yıllarda çeşitlilik göstermesine ve gelişmesine olanak tanımıştır. Askeri yönetim altında (1964-1985) genç sosyolog nesli sürgüne zorlanırken, sürpriz bir şekilde, sosyoloji lisansüstü programları da kurulmaya başlamış ve bilimsel yayınlar ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır.

Toplumsal eşitsizliklere dair sorunlar devamlı surette Brezilyalı sosyologların ilgisini cezbeden konulardır. Örneğin, Brezilya'da sosyal bilimlerin kurucularından biri olan Gilberto Freyre, Brezilya'nın kuruluşundan bu yana Brezilya'yı tanımlayan uzlaşmazlıkları dengede tutacak bir toplumsal düzeninin mümkün olup olmadığı sorusunu ortaya atmıştı. Benzer bir şekilde, sosyolojiye göz ardı edilmeyecek katkıları olan Florestan Fernan'in- o zamanki öğrencisi olan sosyolog Fernando Henrique Cardoso ile- eşitsizlik ve katmanlaşmanın arkaik biçimlerinin modernleşme sürecinde nasıl ayakta kalabileceğini ele aldığı güçlü bir çalışma da mevcuttur. Bu konulara verilen önem, Brezilya toplumunun tarihinde ana bir yere sahip olan eşitsizlik söz konusu olduğunda hiç kuşkusuz ki yerinde bir önemdir.

1984'ten sonraki demokratikleşme döneminde, vatandaşlık ve siyasi katılıma yönelik taleplerin dile getirildiği toplumsal hareketlerde bir patlama yaşandı. Demokrasi ve sosyal adalet birbiriyle yakın ilişkilidir. Bu konular, kendi çalışma alanlarında etkin birer aktör olan sosyologlar tarafından özümsemi. Dolayısıyla, Brezilya gerçekliğinin yirminci yüzyılın ikinci yarısında egemen olan eşitsizlikler üzerine zararsız anlatıların ötesine geçen özenle ele alınmış sosyo-

lojik analizlere ihtiyaç duyması şaşırtıcı değildir. 2013'teki protestolar, hükümetin ekonomi politikalarına karşı çıkmış ve bu protestoları takiben yapılan tüm gösteriler de Brezilya toplumunun, uzlaşmazlıkların dengelenmesinden fersah fersah uzakta olduğunu göstermiş, sürekli değişen gerçekliğin anlaşılması için sosyologları göreve davet etmiştir.

Brezilya'nın toplumsal gerçekliği, sofistike analitik araçların da gerektiği çok yönlü ve kesişimsel perspektiflere ihtiyaç duymaktadır. Örneğin, Brezilya emek piyasasında siyahiler hala beyazlara oranla %40 daha az kazanıyorlar ve ampirik çalışmalar gelirin aynı zamanda toplumsal cinsiyet, bölge, sınıf ve birçok şeye göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koyuyor. Tabakalaşmanın birbirinden farklı yönlerinin nasıl etkileştiğini düşündüğümüzde, Brezilya toplumu, modern toplumda eşitsizliklerin giderek karmaşılaşan yapısının incelenmesi hususunda gayet ilginç bir vaka olmaktadır. Bu tür sosyal sorunların ele alınmasına duyulan aciliyet, Brezilya sosyolojisinin son zamanlarda çevre meselelerine duyduğu ilgiyle de yakından ilişkilidir.

Günümüzde küresel sosyoloji, Brezilya toplumunun karşı karşıya kaldığı tüm bu zorlukların daha büyük gerçekliğin bir parçası, dünya çapında bir kolektif proje olarak ele alınmasını gerektirir. Yukarıda da bahsedilen benzer sorunlar diğer birçok ülkede ve Occupy Wall Street gibi siyasi hareketlerde de kendini göstererek, toplumun demokratikleşme, katılım ve eşitsizlikler gibi konularla öne çıktığı görülmektedir. Brezilya sosyolojisi hiç şüphesiz bu tartışmaya büyük bir katkı sağlayabilir ve gerçekliğimiz, bu ampirik soruların irdelenmesinde ilham verici bir çerçeve sunabilir.

Ülkenin dört bir yanındaki genç araştırmacıların kaleme aldığı altı makaleden oluşan bu seçki, sosyoloji alanında sürdürülmekte olan ulusal bilimsel üretimin verimli bir örneğini teşkil etmektedir. Her ne kadar bununla sınırlı olmasa da, halihazırdaki çalışmalarla beraber birbirinden farklı tema, teorik ve metodolojik yaklaşımların kalitesini ortaya koymaktadır. Bu ve diğer birçok sosyal bilimci, Brezilya Sosyoloji Derneği'nin (SBS) iş birliği ile düzenlenen ISA Forum'unda yerlerini alacaklar. ■

Hermílio Santos'a ulaşmak için <hermilio@pucrs.br>

André Salata'ya ulaşmak için <andre.salata@pucrs.br>

Emil Sobottka'ya ulaşmak için <esobottka@pucrs.br>

> Kurumsallaşmış Bir Çocukluk Anlatısı

Veridiana Domingos Cordeiro, São Paulo Üniversitesi, Brezilya ve ISA Biyografi ve Toplum Araştırma Komitesi (RC38) üyesi

Tarım Enstitüsü, Batatais, São Paulo, Brezilya. Resim Hakkı: Veridiana Domingos Cordeiro.

Askerî diktatörlük (1964-1985) döneminde Brezilya, yalnızca siyasal zulüm, alıkoyma, işkence, sansür ve faili meçhullerle değil aynı zamanda ötekileştirilen ve aileleri tarafından terk edilen çocukları kontrol altına almak için uygulanan zorlayıcı müdahalelere de tanıklık etmiştir. Bundan dolayı, hükümet çocukları ve gençleri kapsayan tüm kamu politikalarından sorumlu Ulusal Çocuk Refahı Vakfı'nı (FUNABEM) kurmuştur. FUNABEM, halihazırda var olan Disiplin Kurumları'na entegre oldu ve gözetimli bir kurumda tecrit edilerek geçirilmiş bir çocukluk, eski birer hükümlü olarak gençlik dönemlerinde tüm hayatlarını etkileyecek bir damgalanmaya sebep olacaktır. Yıllar sonra bazıları bir araya gelerek sosyal medya üzerinden ve yılda bir kez organize ettikleri buluşmalarla bir ağ kurarak, kırsal yaşamla, kurumsallaşmış baskıyla, gelecek hakkındaki belirsizlikle, çocuk işçilikle, erkeğe dair sosyalleşmeyle ve disiplinle ilgili geçmiş deneyimlerini beraber hatırlamaktadırlar.

Disiplin Kurumları'ndaki eski hükümlülerin zaman ve kimlikle başa çıkarken uyguladıkları süreşsel anımsatıcı

pratiklerinin dinamiklerini anlamak için belleğe dair sosyolojik teorilerden oluşan bir kavramsal çerçeveye başvurduk. Dört yıl boyunca, iç içe geçmiş zihinler, toplumsal ilişkiler ve ortaya çıkardıkları eserlerle ilişkisel olarak yapılanan hatırlama süreçlerini incelemek için çoklu-alan etkileşimi yoluyla veriler topladık. Veri toplama yöntemimiz, derinlemesine görüşmelerden, geleneksel etnografiye ve netnografiye kadar uzanıyordu. Bu anlatılar üzerine yorumsamacı bir çalışma yaparak görüşmecilerin zaman geçtikçe, geçmişteki deneyimlerine nasıl anlam verdiklerini irdeledik.

Bu araştırma sonucunda, geçen zamanın ve etkileşimlerindeki değişimlerin, kendilerinin önceden ve şimdi kim olduklarını tanımlamalarında ve geçmişlerini nasıl anlamlandırdıkları konusunda belirleyici olduğunu gördük. Anlatıları, yaşadıkları olayların daha güzel ve çekilir bir yorumundan ibarettir. Anlatılarında yaşadıkları zor durumları saklama eğilimi görülmekte ve olaylar, yaşamda elde edilen kazanımlarla ilişkilendirilerek yeni anlamlarla zenginleştirilmektedirler. Anlatılarının yanı sıra, üç olumsuz unsur olumlu olarak ele alınmıştır: ailelerinin onları terk etmesi bir nevi fedakarlık olarak; kurumsal şiddet meşrulaştırılarak; ve

>>

Eski bir hükümlü Enstitü'yü tekrar ziyaret ediyor. Resim Hakkı: Veridiana Domingos Cordeiro.

Kurum'da zorla çocuk işçilerin çalıştırılması da mutluluk verici bir deneyim olarak aktarılmıştır.

Anısal bir topluluğun içinde yer almak, bazı yorumların diğerlerinin yerine geçtiği bir *onaylama* ağını oluşturmaktadır. Geçmişe verilen anlam aşağı yukarı bir noktada birleşmektedir çünkü uç kavrayışlar ağı içindeki diğer bireyler tarafından onaylanmadığı için zamanla törpülenmiştir. Her ne kadar otobiyografik anlatılar kişisel anıları temel alsada, bu anılar ortak bir perspektiften anlamaya çalışıldığında eski hükümlülerin kendi tanıklıklarını kapsayıcı, olumlu ve bütüncül birer yaşam öyküsü olarak yeniden düzenledikleri görülmektedir. Bu yaşam öyküsünde yer alan sayısız ızdırap

(aileden kopuş, kurumsal şiddet, tecrit edilerek geçirilmiş bir çocukluk ve damgalanmış bir hayat, bunlardan bazılarıdır) başarıya giden bir yolda atılmış adımlar olarak sunulmaktadır. Kurum'un bu bireylerdeki yansımasını, özellikle bu kurumlarda uygulanan disiplinin karakterlerindeki etkisinde de görüldüğü üzere; çoğu zaman kurallara harfiyen uyulmasını gerektiren, diktatörlüğün kurumlarının teşvik ettiği değerler oluşturmaktadır. Bu anısal toplulukta, ortak bir anlatıda buluşmak var olan ve diğerlerinin de kabul ettiği bir geçmişe duyulan aidiyet hissini ortaya koymaktadır. ■

Veridiana Domingos Cordeiro'ya ulaşmak için
<veridiana@uchicago.edu>

> Brezilya'da Bir Sigorta Sektörü Olarak Sosyal Yardım

Gustavo Conde Margarites, Rio Grande do Sul Federal Enstitüsü, Brezilya

Kurucu Meclis üyeleri, 1988 Brezilya Federal Anayasası'nın yürürlüğe girmesini kutlarken. Resim Hakkı: Agência Brasil/Arşiv

Modem Brezilya devletinin inşasından beri sosyal yardım düzensiz ve devlet müdahalesinin az olduğu bir biçimde uygulanmaktadır. Bu alanda alınan inisiyatifler yardım ve hayırseverlik fikirleri etrafında yapılmaktadır. Bununla birlikte, sosyal yardıma yönelik eylemler Brezilya hükümeti tarafından sosyal güvenlik önlemleri olarak uygulanmış, bu da her iki sektör arasındaki ayrımı muğlaklaştırmıştı. Doktora tezimi temel alan bu makale, sosyal haklar kavramından yola çıkarak, sosyal yardımın sigorta sektörüne dönüşmesine yol açan kurumsal değişimi incelemektedir. Bu süreç iki farklı aşamada izlenebilir: ilk olarak, Federal Anayasa oluşumu (1986-1988) ve ikinci olarak ise Organik Sosyal Yardım Kanunu (1991-1993) Bu süreçlerin her birinde, devletin tarihsel modelde uyguladığı değişiklikleri savunan farklı kolektif aktörler yer almış ve yeni bir sigorta sektörünün oluşumuna ön ayak olmuşlardır.

İlk aşamada kurumsal değişime en büyük katkısı Brezilya'nın sosyal güvenlik sistemini yeniden yapılandırma niyetindeki federal bürokratlardan oluşan bir uzman grubunun sosyal güvenlik alanındaki etkinliği yapmıştır. Sosyal güvencenin her vatandaşın hakkı olduğu ve devlet tarafından garanti altına alınması gerektiğini öne süren yeni bir sistemi amaç edinmişlerdi. Sosyal güvencenin kapsamı dışında kalanların da sosyal güvencenin diğer türlerinden yararlanmasını sağlayan yeni bir teklif üzerinde sosyal yardımın önemli bir rol oynayacağına yönelik inançları vardı.

İkinci aşamayı ise, sosyal hizmet alanında çalışan akademisyenler ve uzmanların oluşturduğu bir grup oluşturmaktadır. Federal Anayasanın ilanına kadar, söz konusu profesyoneller sürece dahil edilmemişti. Akademi ve sosyal hizmet uzmanlarının da dahil olması, bu sektörde yer alan aktörlerin devletle olan ilişkilerinin düzenlenmesi adına da kuramsal bir dönüşüme yol açtı. Uzun süredir Marksist yapısalcı düşünceyle, devletin attığı adımların burjuva toplumunu yeniden ürettiğine dair görüş hakimdi. Bu teorik bakış açısı 1980'lerin sonlarına doğru, devleti hegemonya-karşıtı mücadele alanlarından biri olarak gören Gramscici anlayışın güçlenmesiyle etkisini yitirmeye başladı. Bu tür bir yeniden yönelim, kamu politikaları ve sosyal hizmet alanlarındaki akademisyenlerin ve çalışanların temkinli yaklaşımlarını da değişime uğrattı. Kuramsal çerçevenin bu yöndeki dönüşümü sonucunda, akademisyenler ve sosyal hizmet çalışanları sosyal yardım ve sosyal güvenliğin iki ayrı sigorta sektörü olarak ayrılması gerektiğini savundular.

Araştırmanın sonuçları göstermektedir ki, Brezilya'da sosyal yardımın bir sigorta sektörü olarak yapılması; askeri diktatörlüğün sona ermesi ve yeni demokratik düzenin tesis edilmesiyle birlikte sosyal güvence ve sosyal hizmet alanlarında faaliyet gösteren grupların eylemlerinde de olduğu gibi Brezilya'daki sosyal politika dinamiklerinin dışındaki unsurlara bağlıydı. ■

Gustavo Conde Margarites'e ulaşmak için
<gustavo.margarites@gmail.com>

> Porto Alegre’de Kadınların Kentte Yaşam Alanı Mücadelesi

Priscila Susin, Rio Grande do Sul Papalık Katolik Üniversitesi, Brezilya

2019 yılında Priscila Susin, Porto Alegre şehir merkezinde yoğunlukla kadınların bulunduğu bir gecekondu çatısından bakarken.
Resim Hakkı: Priscila Susin.

Brezilya’nın büyük şehirlerinde yaşanan konut sıkıntısı yoksul halkı önemli ölçüde etkilemekte, siyahi kadınlar da bu durumdan büyük bir darbe almaktadır. Kentlerdeki yapılaşmaya dair artan toplumsal hareketler (gecekondu hareketleri) 1980’lerden itibaren yeni bir siyasi repertuarın oluşmasını sağlayarak, şehir merkezlerinde terk edilmiş yapıların mesken tutulması hiçbir toplumsal işlevi olmayan birçok yapıyı gün yüzüne çıkarmıştır. Bu yapılarda yaşayanların büyük çoğunluğunu bilhassa kadınlar oluşturmakta, bu durum kadınların hem normatif düzeyde hem de gündelik hayatlarında uğradıkları çok yönlü ayrımcılığa işaret etmektedir. Doktora çalışmam, söz konusu kadınlarla kısa süreli bir diyalog geliştirerek, siyasi açıdan etkin gruplara katılmalarının ve bu yapılara taşınmalarının öncesi ve sonrasında barınma konusundaki mücadele deneyimlerini ve yorumlarını anlamaya çalışmayı amaçlamaktadır.

> Yorumlayıcı ve biyografik yaklaşım

Rio Grande do Sul’un başkenti olan Porto Alegre’de, 2015 ve 2018 yılları arasında alan araştırması yürüttüm. Şehir merkezinde bulunan iki gecekondu yerleşim bölgesindeki kadınlarla senkronik ve artzamanlı biyografik verilerle beraber, katılımcı gözlem ve biyografiye dayalı görüşmeler yaptım. Aynı zamanda, ampirik çalışma siyasi ve günlük rutinleri anlamak adına haftalık toplumsal hareketler gündemini takip etmeyi de kapsıyordu.

Uygulamalı metodoloji, epistemolojik olarak Alfred Schütz sosyolojisiyle destekleniyordu, özellikle “bağıntı kuramı” kavramından ve gerçekliğin gündelik toplumsal inşasını nasıl anlayabileceğimize dair ortaya koyduğu görüşlerden (Berger ve Luckmann’dan da hareketle) yararlanıldı. Gabriel Rosenthal tarafından geliştirilen biyografi metodu ise, toplumsal ve tarihsel bir çerçeveye etkileşim içinde gö-

>>

2018 yılında Porto Alegre şehir merkezinde bir gecekondü duvarının üzerinde “şehir merkezi halkındır” yazılı grafiti.
Resim Hakkı: Priscila Susin.

rüşme yapılan 23 kadının biyografik deneyimlerini yeniden inşa etmek için pratik araçlar sundu.

> “Geleneksel” ve “siyasallaşmış” sembolik alanlar arasında

Ana bulgular arasında, konut ve toplumsal cinsiyet arasındaki sorunun kesişimsel bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği ve bu tür çalışmalarda görülen belli metodolojik sınırlandırmalara da ampirik olarak temellendirilmiş bir bakış açısıyla çözüm sunulabileceği bulunmaktadır. Görüşmecilerin bağıntı sistemini yeniden yapılandırmak, genellikle yerleşik analitik kategorilerde görülmeyen baskı, direniş ve baş etmeye dair unsurları anlamayı mümkün kılmıştır.

Gündelik hayattaki hiyerarşik kültür, toplumsal hareketlerin örgütlenmesinin doğası, “mücadele” sürecinde kadınların eşit katılım şansını ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan, yeni siyasi performansların süregelen gelişimi, saha çalışması süresince de gözlemlendiği gibi, son dönemde

toplumsal cinsiyet ilişkilerinin geleneksel anlamdaki düzenleyici ilkeleriyle girilen çatışmaya ve bunun sonucunda ilkelerin geçirdiği değişime de bağlıdır.

“Geleneksel” ve “siyasallaşmış” sembolik alanların kesişimine yönelik yapılan üstü örtülü yorumlara, biyografik analizlerde de sıklıkla rastlanmıştır. Görüşmeciler, kent hayatı içinde gayrimeşru biçimde yer almalarını haklı çıkarmak adına, kendilerinden beklenen toplumsal cinsiyet rolleri (annelik ve ev işi) ile siyasi bir anlayışın içinde yer alma (uygun konut ve şehir hakkına erişim) arasındaki çatışmayı devamlı surette dile getirmişlerdir. Benlik sunumunun her iki kaynağı her ne kadar ilki dışsal ve meşru sınıf değerleriyle yakından ilişkili olup, ikincisi mücadelenin iç politikasına bağlı olsa da ahlaki sermaye üretiminde bulunarak, konut mücadelesini hem bir “araç” hem de bir “amaç” olarak genellemektedir. ■

Priscila Susin'e ulaşmak için <pri.qsusin@gmail.com>

> Brezilya, Recife’de Gayriresmî Şiddet Yönetimi

Ricardo Caldas Cavalcanti, Pernambuco Federal Üniversitesi, Recife, Brezilya, ve Latin Amerika Sosyoloji Derneği (ALAS) üyesi

2019'da Recife, Brezilya. Resim Hakkı: Ricardo Caldas Cavalcanti.

Latin Amerika'nın mahrumiyet bölgelerinde yönetim ya da (resmi ve gayriresmî) şiddet yönetimi uzun yıllardır sosyolojik araştırmaların konusu olmaktadır. Yüksek lisans tezimin de konusunu oluşturan bu çalışma, devlet kurumlarının müdahalesinin bulunmadığı, Brezilya'nın güney bölgesinde yer alan Recife'deki bir bölgede şiddetin nasıl bir yönetim biçimi olduğunu analiz etme ve anlama amacı taşımaktadır. Pratikte, devletin elinin değmediği bir şiddet yönetimi, yerel aktörler arasındaki anlaşmalardan ibaret olup, onlara uzlaşma ve çözüm üretme yetkisi (devletin dışında ya da karşısında) vermektedir.

Bu çalışmanın ana hipotezi, Brezilya bağlamında emniyet güçlerinin performansı ve ceza yargılama sisteminin meşruiyetten uzak olmasının şiddete dayalı yönetimin alternatif biçimlerini ortaya çıkardığıdır. Yerel şiddetin oluşturduğu düzeni doğrudan etkileyen diğer değişkenler arasında bölünmelerinin dahi tek elde toplanmış bir yönetim pratiğinin oluşmasını engelleyemediği uyuşturucu piyasası ve cinayet istatistiklerini etkileme gücü olan yerel aktörlerin oluşturduğu gayriresmî ağlar bulunmaktadır. Bu araştırmada kullanılan veri toplama stratejileri şunlardır: etnografi (Recife'de düşük gelirli kesimin yaşadığı bölgede beş ay kaldım), birçok resmi ve gayriresmî yarı-yapılandırılmış mülakat ve katılımcı-olmayan gözlem.

Devam etmekte olan bu araştırmadan edinilen ana bulgu göstermektedir ki; bölgedeki Askeri İnzibat (PM), düzenin sağlanması için gerekli olan alternatif uygulamalara duyulan ihtiyacı açıklayan ana mekanizmadır. PM, söz konusu bölgede sorumlu davranmamakta, orantısız güç kullanımı ve bölge sakinlerine uyguladığı kısıtlımlar gibi öngörülemez eylemlerle farklı bir rutin izlemektedir. Yargıya gelirse, meşruiyeti olmayan ve çatışmaları çözmede hiçbir etkisi olmayan bir kurumdan öteye gitmemektedir.

Bu araştırmanın belki de en belirgin sonucu, bölgede şiddet yönetim modelinin, sakinler arasında görece meşruiyeti olan yerel aktörler tarafından uygulanmasıdır. Mafya (Gambetta, 1993) ya da Primeiro Comando da Capital'de (PCC) (Feltran, 2010) görüldüğü gibi, belirli sosyal eylemler ya da rollerin olduğu yerleşik bir sistem burada söz konusu değildir. Bourgois (2003) ve Venkatesh'in (2009) çalışmalarında yer alan yerel çetelerin varlığı da bu modelde bulunmamaktadır.

Her ne kadar bu eylemler şiddeti önleyebilecek kalıcı bir dönüşümü beraberinde getirmese de, belirgin bir işlevselliğe sahiptir; söz konusu bu eylemler polisin eylemlerine göre daha meşru olup, şiddeti belli ölçüde kontrol altına almaktadırlar. Kalıcı olarak çatışmaları sonlandırmaya da kasıtlı ya da kasıtsız olarak çatışmaları azaltıcı bir mekanizma işlevi görmektedirler. Bu düzenin başrolündekiler genellikle birçok sakinin göremeyeceği şekilde eylemlerini gizlice yürütmektedirler. Dolayısıyla bu tür inisiyatifler, kendilerine taraftar toplayan, şiddet yönetiminin taleplerini karşılama konusunda da bir yol sunan eylem modeli haline gelememektedirler. ■

Kaynakça:

- Bourgois, P. (2003) *In search of respect: Selling crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Feltran, G. (2010) "Crime e castigo na cidade: os repertórios da justiça e a questão do homicídio nas periferias de São Paulo." *Caderno CRH* 23(58).
- Gambetta, D. (1993) *The Sicilian Mafia. The Business of Private Protection*. Cambridge: Harvard University Press.
- Venkatesh, S. (2009) *Gang leader for a day*. London: Penguin UK.

Ricardo Caldas Cavalcanti'ye ulaşmak için
<ricardocaldas13@gmail.com>

> Brezilya'da Mesleki Eşitsizlikler

Lucas Pereira Wan Der Maas, Minas Gerais Federal Üniversitesi (UFMG), Brezilya

Brezilya'da, iş hayatında merdivenleri tırmanmak ve yüksek bir konuma ulaşmak artık iş gücü piyasasında bir avantaj sağlamıyor.

Ülkede yüksek öğrenimin gelişmesi ve demokratikleşmesiyle, Brezilya'daki iş dünyası da değişime uğradı. 2000 ve 2010 yılları arasında, üniversite mezunu sayısı iki katından fazla arttı ve üniversite mezunu nüfusun içinde geleneksel anlamda yüksek öğrenime katılımının az olduğu düşünülen kadınlar, kendilerini siyahi ya da kahverengi olarak tanımlayan ve düşük gelirli insanlar da vardı.

Yüksek-gelire sahip ülkelerde, üniversiteye erişim imkanı 1960'lı yıllarda başlamış, Net Okullaşma Oranı %50'leri geçmişti, Brezilya'da ise bu imkana 1980'li yıllarda ulaşıldı. 2000 ve 2010 yılları arasında, 18-24 yaş arası yüksek öğrenime katılım oranı %28,4'ten %48,5'e çıktı. Öte yandan, yüksek öğrenimden yararlanan kişi oranı %9,1'den

>>

%18,7'ye yükseldi. Net Okullaşma Oranı %7,4'ten %14'e ulaşırken, Şili ve Arjantin gibi Latin Amerika ülkelerinde 2010 yılında bu oranın %30'dan fazla olduğu düşünülürse, halen yeteri kadar yüksek değildir.

Bununla birlikte, yeni mezunların işgücü piyasasına girişi, var olan talepleri karşılamamaktadır. Günümüzde üniversite mezunu enflasyonu yaşanmaktadır, bu enflasyon yüksek öğrenime kabul şartları, işgücü piyasasının söz konusu mezunları absorbe edememesi, mesleki pozisyonlar için artan rekabet ve üniversite diploması devalüasyonunun bir araya gelmesinden dolayıdır. Üniversite diploması enflasyonu yalnızca arz ve talep arasındaki dengesizlikten değil aynı zamanda toplumun, toplumsal bölüşüm mekanizması olarak devalüasyona uğramış diplomadan fayda yaratma kapasitesindeki azalışa da bağlıdır.

Doktora araştırmamın amacı, mesleki grupların sosyal tabandaki gelişimi ve buna bağlı diploma devalüasyonunun özellikle orta sınıfa yönelik pozisyonlara ulaşma ve söz konusu pozisyonların korunması anlamında mesleklerin yarattığı toplumsal tabaklaşma sürecini nasıl etkilediğini anlamaktır. Çalışmam, 1991 ve 2010 yılları arasında, sağlık alanındaki iki mesleğe odaklanmakta-doktorluk ve hemşirelik- bu meslekler arasındaki ve içindeki eşitsizlikleri ampirik olarak analiz etmektedir.

Demografi, yüksek öğrenim ve işgücü piyasasına dair veriler devlet kaynaklarından edinilirken, 217 doktor ile 222 hemşireyle yapılan çevrimiçi anket yoluyla da veriler toplanmıştır. Aile, mesleki eğitim, iş bulma gibi mesleki alanı oluşturan ve birbirinden farklı bireysel izleklere yön veren değişkenleri ampirik olarak ele alacak biçimde yazışmalar ve küme analizleri aracılığıyla yörüngeler oluşturuldu. Bu analiz, pozisyonlar, bölümler ve işe yerleşme gibi unsurlardan mesleki alanı yorumlama imkanı tanımıştır.

En az dört sonuca ulaşılmıştır: (i) 1991 ve 2010 yılları arasında yüksek öğrenimde artan açığın sonucunda alınan

diploma ve mezun sayısında önemli ölçüde artış yaşanmıştır; (ii) özellikle kadınlar, düşük-gelirli öğrenciler ve kendilerini siyahi ya da kahverengi olarak tanımlayan kişileri de kapsayacak biçimde işe alımların toplumsal tabanında genişleme görülmüştür; (iii) iş piyasasında yer alan pozisyonlar için artan rekabet bağlamında orta sınıfta üniversite diploması devalüasyonu görülmüş; ve (iv) üniversite okuyan nüfus içinde yatay hiyerarşideki artış beraberinde kadın, siyahi ve kahverengi insanlar, gençler ve prestiji az olan mesleklerle yönelik dezavantajlı durumları beraberinde getirmiştir.

Belirlenen yörüngeler (bunlarla da sınırlı olmayan) göstermektedir ki aile mirasının ve yüksek öğrenimde izlenen yolun, mesleki alanda edinilen yer açısından önemi büyüktür. Mezun olunan dönem ve yaş da mesleklerarası ve meslek içi farklılaşmaya hizmet etmektedir. Daha az kapitalize edilmiş yörüngelerde kadınların katılımının artması, toplumsal cinsiyet anlamındaki bölünmenin de bir rolü olduğunu göstermektedir. Mesleklerarası ve meslek içi farklılıklar, mesleki alandaki eşitsizlikleri hem yeniden üretmekte hem de pekiştirmektedir. Bu tür farklılıklar aynı zamanda görüşmecilerin sınıf anlayışlarını ifade biçimlerinde de görülmektedir.

Kısaca, Brezilya'nın 1991 ve 2010 yılları arasında mesleki düzeydeki açılımı, mesleki alanı yeniden tanımlamış, daha az kapitalize ama daha fazla eşitlikçi bir hale getirmiştir. Öte yandan, mesleklerarası ve meslek içi bölünmeler anlamında iç yapıyı değiştirmemiş, her ne kadar toplumsal hareketlilik konusundaki eylemlerde artış izlense de, profesyonellik hala görece yüksek pozisyonların yeniden üretim mekanizması olmaya devam etmektedir. ■

Lucas Pereira Wan Der Maas'a ulaşmak için
<lucaswander@hotmail.com>

> Rio de Janeiro’da Orta Sınıfın Gidişatı

Izabelle Vieira, PPCIS/UERJ (Rio de Janeiro Eyalet Üniversitesi), Brezilya

İllüstrasyon: Arbu.

2

000'li yıllarda Brezilya şanslı bir ekonomik sürece girdi, halkın gelirlerinde ve tüketim seviyelerinde artış yaşandı. 2014'te ise ülkede ciddi bir siyasi ve ekonomik kriz oldu, bu durum işten çıkarmalara ve devalüasyona yol açtı.

Toplumsal hareketlilik süreçlerini ve krizin orta sınıfın yaşamına olan etkisini anlamak amacıyla, Rio de Janeiro'nun Pechincha kondominyumunun 28 sakiniyle katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme yoluyla nitel bir araştırma gerçekleştirildi.

Araştırmaya katılanlar kendilerini toplumsal yapının orta katmanına ait hissettiklerini belirtmekte, sıklıkla "orta sınıf" ve benzeri kavramlarla kendilerini tanımlamaktadırlar.

Görüşmeciler, yükseliş ve düşüş dönemlerinin farkındadırlar. Igor (42, şoför) içinde bulunduğu durumu şu sözlerle anlatmaktadır: *"Bakın, ben ortaokulu bitirdim. Ve, ben en tepedeydim diyemeyeceğim ama neredeyse oradaydım ve şimdi ise en dipteyim."* Yükseliş dönemine dair genel kanı bunun bir fantezi olduğudur zira söz konusu dönem herhangi bir siyasi, ekonomik ya da toplumsal temelden mahrumdu.

Gidişatın iyi olduğu yıllarda, grup çalışmasının da işaret ettiği üzere, tüketim toplumsal farklılaşma sürecinin itici gücüydü. Günümüzde, ekonomik kriz karşısında tüketimde kesintiye gitme ihtiyacı içindeler dolayısıyla, mallar tatmin edici sembolik birer sınır olmaktan oldukça uzaklaşmıştır: *"Tüketim malları kişinin hayattaki gelişimine dair doğru bir*

imaj sunmamaktadır" (Arthur, 46, hava kuvvetleri); *"Bence orta sınıf bir reklamdan ibaret. Bu durum seyahat etmeyi teşvik ediyor ama seyahatten sonra gerçekliğinize geri dönmüş oluyorsunuz [gülüşmeler]"* (Gilmar, 64, satıcı)

Görüşmeciler, ebeveynlerin çocuklarının kendilerinden daha eğitilmiş olmasına dair yüksek umutlar taşıdıklarını belirtmektedirler. Bu aileler, çocuklarının özel bir ilkokul ya da lisede okumaları için "fedakarlıkta" bulunmaktadır. Devlet okullarını tercih etmeyişlerinin ana nedenleri arasında bu okullarda öğretilen değer ve davranışlar bulunmaktadır: *"[...] bu aslında eğitim seviyeleri farklı çocuklarla beraber olma meselesi, değil mi? İşte asıl sorun bu"* (Ilza, 47, işsiz, güvenlik)

Görüşülen kişiler, toplumdaki konumlarını koruma konusunda endişe içindedirler ve bu bağlamda, özel okullar aslında sınıf aidiyetine dair hem bir sembol hem de bir araçtır: *"Belki de çocuğum devlet okulunda okumalı ve ben kendimi şimdiden başka bir sınıfa ait hissediyorum. Bu çok garip olacak"* (Lara, 42, işsiz, güvenlik)

Yeterli birikimleri olmadığından orta sınıf yalnızca bilgiye ve çalışma becerisine sahiptir. Bu "sermayeler" her nesilde yenilenmelidir, bu da çaba ve kararlılık gerektirmektedir. Krizin bugünkü bağlamında kendileri için bir gelişmeyi öngöremeyen orta sınıf, çocuklarını bir sınıf atlama projesinin anahtarı olarak görmektedir. ■

Izabelle Vieira'ya ulaşmak için <representar.mg@hotmail.com>

> Kemer Sıkma: Sağlık Hizmetlerinde Evrensellikten Taviz mi Veriliyor?

Maria Petmesidou, Trakya Demokritos Üniversitesi, Yunanistan, Ana Guillén, Oviedo Üniversitesi, İspanya, Emmanuele Pavolini, Macerata Üniversitesi, İtalya

Kolektif olarak sunulan hizmetlerin ve bu hizmetlere hak kazanma şartlarının kapsamının-
daki herhangi bir değişiklik, evrenselliğin hat-
larını ve altında yatan dayanışma örüntüsünü
belirgin bir şekilde değiştirebilir. İtalya, İspanya, Portekiz
ve Yunanistan, 1970'lerinde sonu ve 1980'lerin başından
beri evrensel sağlık hizmetleri sistemlerine sahipti. Fakat
Portekiz ve Yunanistan son zamanlara kadar, hizmet sunu-
munda eşitsizlikleri sürdüren karma bir bakım biçimi olan
"eksik" evrensellikleriyle öne çıkmaktadır. Burada, bazı
toplumsal gruplar için sosyal sağlık sigortası kapsamı su-
nan ulusal sağlık sistemi ve yüksek cepten ödemeler bir
arada bulunmaktadır. Finansal kriz dört ülkede de sağlık
sistemlerine zarar vermiştir. Bu durum özellikle Yunanistan
için geçerlidir. Kriz, en çok ve en uzun süredir Yunanistan
sağlık sistemine hasar vermiştir.

Kriz ve kemer sıkma politikaları, bu dört sağlık sistemi-
ni evrenselliklerinin kapsamında ve içeriğinde yaşanacak
görünür bir dönüşüm sürecinin içine sokmuş mudur? Kısa
cevap, bulguların şu ana kadar açık bir biçimde bu yöne
işaret etmediğidir. Son on yılda dört ülkede de (en çok ilaç-
lar için) artan masraf paylaşımı, temin edilen hizmet yel-
pazesinde değişiklikler ve azalan maddi kaynaklar ve insan
kaynakları gibi benzer politikalar uygulanmıştır. Fakat bu
tedbirlerin maliyetlerinin hastalara ne kadar kaydırıldığı ve
hizmetlere erişimde eşitsizliği ne kadar artırdıkları ülkeden
ülkeye çok değişmektedir. Dahası, en ciddi kamu borcu kri-
ziyle (ve kurtarma paketiyle) karşı karşıya kalan Yunanistan
ve Portekiz'de dış ve iç baskıların bileşimi, sistemin bölün-
mesini, şeffaflığın artırılmasını, hizmetlerin eşitlenmesini ve
öte yandan kamunun daha az hizmet sunmasını hedefle-
yen önemli değişiklikleri hareket geçirmiştir.

> Kamu harcamalarının azalması ve karşılanmayan ihtiyaçlar

Krizin en yoğun olduğu dönemde (2008-2013) kişi ba-
şına düşen kamu sağlık harcamaları (karşılaştırmak için
Alım Gücü Standartlarıyla ve 2010 fiyatlarıyla ölçülmüştür),
Yunanistan'da sert bir biçimde (%30 civarında) düşmüştür.

Portekiz'de %12, İtalya'da %8, İspanya'da ise %3 düşmüş-
tür. Hemen arkasından, Yunanistan ve İtalya'da durakla-
maya girerken İspanya ve Portekiz'de ise ılımlı bir yükselme
trendini sürdürmüştür. Fakat dört ülkede de AB15 (yani
AB'nin doğu genişlemesinden önce üyesi olan 15 ülke) or-
talamasıyla karşılaştırılarda görülen uçurum genişlemiştir.
2017'de Yunanistan'da kişi başı kamu sağlık harcamaları
AB15 ortalamasının üçte birine, Portekiz'inki ise yarısına
kadar düşmüştür. İspanya ve İtalya'da bu ortalama daha
yakındır. Özellikle 2013'den beri özel harcamalar dört ül-
kede de yükselişe geçerek toplam sağlık harcamalarının
%40'ı (Yunanistan'da) ve %24'ü (İspanya'da) arasında
oranları kapsamaya başlamıştır.

Özellikle pahalı sağlık hizmeti ücretleri nedeniyle tıbbi
bakım ihtiyaçlarının karşılanamıyor olması durumu, kendini
en yüksek oranda Yunanistan'da göstermektedir. Bu ülke-
de orta gelirli hanehalkları, özellikle de çocuk veya yaşlı
barındıranlar, sağlık hizmetlerine erişimde mali engellerle
karşılaşmaktadır. Böylece, özel ödemelerin hane bütçeleri
için "felaket" oluşturması riski hala yüksektir. İspanya ve
İtalya'da kriz zamanında hastane bakımı ve uzman tedavi-
si için artan bekleme süreleri, insanların farklı seviyelerde
sağlık hizmetlerine dair memnuniyetlerini etkileyen temel
engeli oluşturmaktadır. Yine de, ihtiyaçların karşılanamama
oranının en düşük olduğu ülke İspanya olmuştur. Fakat bu
iki ülkede sağlık kaynaklarının dağıtımında önemli bölgesel
farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum özellikle İtalya'da çok
belirgindir; güney bölgeler kuzey/orta bölgelerle karşılaştırıl-
dığında yeterli kaynaklara sahip değildir.

Yunanistan'da ve (bir ölçüde Portekiz'de de) hekimlerin
faaliyetleri için eşikler oluşturmayı ve faaliyetlerinin daha
yakından takip edilmesini (örneğin, tetkik ve laboratuvar
testleri için sevk sayılarını sınırlandırmak, reçeteyle verile-
cek ilaçlar için aylık bir tavan belirlemek gibi) teşvik eden
reformlar, sistemi şeffaflaştırmakta ve maliyetlerin kontrol
edilmesine katkıda bulunmaktadır. Fakat aynı zamanda
sistem geçirgenliği ve navigasyonunu etkilemektedir. Bu
durum, bu iki ülkede birinci basamak ve uzmanlık hasta-
neleri bakımı arasındaki bakım yollarının halen (az ya da

>>

“Yunanistan’da orta gelirli hanehalkları, özellikle de çocuk veya yaşlı barındıranlar, sağlık hizmetlerine erişimde mali engellerle karşılaşmaktadır.”

çok) bölünmüş olması durumuyla bir araya gelince daha da şiddetlenmektedir. Dahası, dört ülkede de (şeker, hipertansiyon, astım ve diğerleri gibi) bazı kronik hastalıklar için kaçınılmaz hastane kabüllerinin görece yaygın olması, koruyucu birinci basamak bakım seviyesindeki yetersizlikleri yansıtmaktadır. Bu durum, eşitlik üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

> Endişe verici noktalar

Bazı önemli endişe verici noktalar şöyledir: Birincisi, sağlık politikaları, sıkıştırılmış kamu sektörü kaynaklarına uyum sağlamaya devam edecektir. Bu, kişi başı sağlık harcamalarının istikrarlı olarak artışında ve kamu harcamalarının görece yavaş artmasında (ya da durmasında) izlenilmektedir. İkinci olarak, hak ediş ilkesel olarak kapsamlı olasa da, pratikte erişim bazı kırılgan gruplar için zordur (bunun her ülkede, pahalı maliyet, uzun bekleme süreleri, mesafe, vs gibi farklı bileşenli sebepleri vardır). Üçüncüsü, (gönüllü ya da istihdama bağlı özel sağlık sigortası genişlemektedir: 2005 ve 2015 yılları arasında özel sağlık sigortası İspanya’da neredeyse ikiye katlanmış, Portekiz’de de belirgin bir şekilde artmıştır. İtalya’da da yükselişteyken, Yunanistan’da kriz yeni başlayan yükselme eğilimini engellemiştir. Fakat Yunanistan’da cepten yapılan ödemeler sabit biçimde yüksektir. Şimdiye kadar, özel sağlık sigortası en çok uzmanlara daha hızlı erişim sağlamak için kullanılmış, ve temel olarak bazı büyük işletmelerin çalışanlarını kapsamıştır.

Bu eğilimin gelecekte nasıl olacağı ve evrensel kapsayıcılıktan taviz verip vermeyeceği, kamu-özel bileşenini yeniden çizecek politikalar, işçilerin tercihleri, vergi politikaları gibi pek çok farklı etkene dayanacak. Eğer mesleki sağlık sigortası kapsamlı olursa (yani, bazı Kuzey Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, çalışan nüfusun çoğunu kapsar ve sıkı biçimde regüle edilirse) erişimde eşitliği sürdürebilir. Kamu finansmanı üzerindeki baskıyı biraz azaltabilir, ama aynı zamanda evrensel kapsayıcılık da devam ettirilebilir. Fakat eğer mesleki sigorta yalnızca çalışan nüfus içindeki bazı (ayrıcalıklı) çalışan grupları kapsarsa, dayanışmayı potansiyel olarak mesleki-karşılıklı bağımlılıkçı bir şekle dönüştürebilir. Bu durum da zaman içinde evrenselliği ortadan kaldırılabılır.

Son olarak, kamusal sistem yakın bir gelecekte sağlık sektöründeki hızlı teknolojik gelişmelere, (dört ülkenin dördünün de yetersiz kaldığı) “akış yönü yukarı” koruyucu hizmetlere ve yaşlanan nüfus nedeniyle “akış yönü aşağı” sosyal (fakat çoğunlukla uzun dönemli) bakım hizmetlerinde artan ihtiyaca eşlik eden bir takım mali kısıtlamaların ortaya çıkaracağı zorluklarla karşı karşıya kalacaktır. Bunlar kamu-özel arayüzünü yeniden düzenlenmesi için tetikleyici olabilir. Bu durum, toplumsal dayanışmanın dinamiklerini değiştirebilir.■

Maria Petmesidou’ya ulaşmak için <marpetm@otenet.gr>

Ana Guillén’e ulaşmak için <aguillen@uniovi.es>

Emmanuele Pavolini’ye ulaşmak için <emmanuele.pavolini@unimc.it>

> Yeni Geçici Çalışma Çağında İşsizlik Ödenekleri

Daniel Clegg, Edinburgh Üniversitesi, Birleşik Krallık

Sıfır saat sözleşmeleri Birleşik Krallık'ta işçi protestolarının temel konularından biri olmuştur. Fotoğraf: Christopher Thomond.

Fiziksel olarak çalışabilir durumdaki yetişkinlere yedek gelir sunmak, sosyal politikada her zaman en tartışmaları meselelerden biri olmuştur. Kişinin ücretli istihdamdan kendi isteği olmadan dışlanması sebebiyle yaşanacak gelir kaybına karşı korumayı hedefleyen işsizlik ödenekleri, kimileri tarafından işten gönüllü olarak çekilme yardımı olarak eleştirilmiştir. Böyle eleştiriler özellikle son on yıllar içinde medya söyleminde ve siyasi tartışmalarda özellikle duyulur hale gelmiştir. Sözde ödenek şartlarını sıkılaştıran politikalar (iş arayanların işe dönme çabalarını ispat etmeleri için istenen şartların artırılması ve bunların ödenek kesintisi ya da uygunsuzluk durumunda askıya alınması gibi yaptırımlarla desteklenmesi) son çeyrek yüzyılda Avrupa ülkelerindeki iş-

sizlik ödenekleri reformlarının muhtemelen en önemli özelliği haline gelmiştir. Bu tür tedbirler, kamuoyunun işsizlik ödeneklerinin suistimal edilmesine dair artan endişelerine yanıt olmayı hedeflemiş, fakat diğer yandan çelişkili bir biçimde bu tür bir suistimalin yaygın olduğuna dair genel algıyı güçlendirmiştir.

> İşin parçalanması ve istihdamın belirsizliği

İşsizlik ödeneklerinin suistimal edildiğine dair süregelen bu endişe ve bununla bağlantılı olarak iş arayanların sorumlulukları etrafındaki söylem, işsizlik ödenekleri politikalarının 21. yüzyılın başında karşı karşıya olduğu temel zorluğu dışarıda bırakmaktadır. İşsizlik ödenekleri, bağım-

>>

lı çalışmanın (erkek) işçilere daha uzun saatler ve daha sürekli istihdam sunmak için yeniden düzenlendiği emek piyasaları içinde yaratılmıştı. İşgücünü stabilize etmek üzere işçilerin kalıcı hale getirilmesi, imalatın büyümesinin bir sonucuydu. Fakat aynı zamanda hem kamu politikalarının hem de toplu sözleşmelerin bir nesnesi olarak aktif olarak hedefleniyordu. Oysa bugün durum tam aksidir. Zengin demokrasilerin hizmet ağırlıklı ekonomilerinde, standart olmayan çeşitli istihdam ilişkilerinde, özellikle bazen kendini serbest meslek olarak da maskeleyen kısa zamanlı ve kesintili (beklemede) çalışmada bir patlama görülmektedir. Yeni teknolojiler işteki görevlerin parçalanmasını sağlamış ve böylece “gig ekonomisi”nin gelişini hızlandırmıştır. Hükümetler bu eğilimlere karşı hareket etmek konusunda isteksizdir ve çoğunlukla bu gelişmeleri büyüme, rekabetçilik ve artan istihdama açılan yollar olarak aktif biçimde destekler. Zayıflayan sendikaların direniş güçleri olmadığı da ispatlanmıştır. Yeni bir geçici çalışma çağına doğru kayıyoruz.

Bugün pek çokları, ve özellikle düşük vasıflı olanlar için işsizlik, işsizlik ödeneklerinin karşılamayı hedeflediği “sosyal risk”ten çok farklıdır. İşsizlik artık, kalıcı, uzun dönemli işler arasında nadiren geçen bir zaman değildir. İşsizlik, arka arkaya gelen az çok kısa dönemli, düzensiz ve güvencesiz çalışma dönemleriyle nitelenen çalışma yaşamlarının giderek daha çok sabit bir özelliği haline gelmiştir. İşsizlik ve istihdam arasındaki sınır daha da belirsiz bir hal almıştır. Ayın ilk ve son haftalarında istihdam edilen, fakat aradaki sürede işsiz olan bir işçi, o ay için çalışan olarak mı işsiz olarak mı görülmelidir? Aynı anda iki yarı zamanlı işte çalışan fakat birini kaybetmiş olan bir işçinin ekonomik durumu, hala sahip olduğu işle mi yoksa kaybettiğiyle mi açıklanır?

> Çalışan ödenekleri: çalışmak bedelini ödetiyor mu?

Yeni emek piyasası bağlamında işsizlik ödenekleri politikasının karşı karşıya olduğu karmaşık güçlüklerin belirtisi olan politika eğilimine göre her yere sinen daha sıkı bir koşulluluğa dönülmüyor, bunun yerine çalışanların sosyal güvenlik ödenekleri daha eşitsiz ve düzensiz geliyor. İster yeni bağımsız hak ediş biçimleri olarak ister işsizlik sigortası ya da yardım ödeneklerine erişim kriterlerindeki değişiklikler olsun, son yıllarda bazı Avrupa refah toplumlarında uygulanmaya başlanan ve genişletilen çalışan ödenekleri, insanların işsiz olmalarının temel sebebinin çaba, motivasyon ve sorumluluk yokluğu olduğuna dair bir inançla yol açmaktadır. Çalışan ödenekleri varoluş sebebi basitçe, günümüzde Avrupa emek piyasalarında iş arayan pek çok insana açık olan yeniden istihdam fırsatlarının değeri zaten az olan işsizlik ödeneklerinden daha az gelir ve güvence sunuyor olmasıdır.

Gelire sosyal ödenek sistemiyle ilave yapılması, kendi zorluklarıyla yüklü bir politika yaklaşımıdır. İşsizlere yeniden işe girmeleri için anlamlı inisiyatifler sunarlarsa, çalışan ödeneklerinin işçilere yalnızca çalışan gelirlerine ilave olacak bir miktar değil, aynı zamanda işlerini kaybettiklerinde kendilerini bu işe girmeden önceki durumdan daha güç bir durumda bulmayacaklarına dair bir güvence de sağlamak zorundadır. Bu durum çalışma ve çalışma dışında kalma süreçlerinin sonsuza kadar değişimli olacağı, kısa dönemli ve aralıklı istihdam ilişkilerinin ödenek sisteminden gelecek üstü örtülü ve kalıcı bir devlet desteği sayesinde kurumsallaşacağı bir duruma kapı açar. Evresensel temel gelir önerileri de aynı kusuru paylaşmaktadır. Çalışan ödeneklerinin maliyeti düşük tutmak için düşük gelirleri hedeflediği yerlerde bu ödenekler, saatlerini ya da gelirlerini artırmak isteyen işçiler için yüksek etkili vergi oranları üretme eğilimindedir. Bu durum işçileri daha da kuvvetli bir biçimde düşük ücretli istihdama sıkıştırılmaktadır.

> Güvenceli esneklik mi istikrar üretmek mi?

Bu gerçek politika meseleriyle yüzleşmekte olan bazı Avrupa hükümetleri yakın zamanda (tıpkı Fransa’daki 2019 işsizlik sigortası reformunda olduğu gibi) çalışan ödenekleri için önemli kısıtlamalar yaptıklarını duurdular. Böylece işsizleri sabit istihdama taşımak için koşulluluktan meden ummuş oldular. Çalışan ödeneklerinin sürdürüldüğü yerlerde “çalışan koşulluluğu”, istihdamı ilerletmek için çalışan ödenegine hak kazanmış olanların üzerinde daha sıkı davranışsal denetimler uygulanması için getirilmiştir. Bunun bir örneği Birleşik Krallık’taki Evrensel Kredi sistemidir. Her iki durumda da bunun, günümüzdeki düşük emek piyasalarının gerçeklikleri için sorumluluğu, ekonomik fırsatları bu piyasalar tarafından kısıtlanmış olanların omuzlarına yüklediği görülmektedir.

Meselenin özü, Avrupa refah devletlerinin kalbinde yatan, riskleri karşılama mantığına sahip nakit transferi sistemlerini, pek çok kişi için çalışmanın güvencesiz hale geldiği bir emek piyasası bağlamına adapte etmenin güç hale gelmesidir. “Güvenceki esneklik” (emek piyasası esnekliği ile sosyal güvenceyi birleştirmeyi uman, çok moda hale gelmiş politika ideali) muntazam bir bavadur, fakat bir gelir sürdürme sisteminin güvencesiz çalışanları artan maliyetler, beklenmedik sonuçlar, ya da her ikisini birden üretmeden nasıl koruyacağına dair çok az yol göstermektedir. İşsizlik koruması yalnızca Avrupa emek piyasalarının çalışan insanlar için yeniden temel düzeyde bir istikrar üretebilmesi durumunda anlamlı olacaktır. Bu da kırılğan işlerin davranışları üzerinde daha sıkı bir denetimi değil, istihdamın daha iyi düzenlenmesini gerektirir. ■

Daniel Clegg’e ulaşmak için <Daniel.Clegg@ed.ac.uk>

> Sosyal Politikaları Öznelleştirmek, Toplumlari Kutuplaştırmak

Roland Atzmüller, Johannes Kepler Üniversitesi, Avusturya

Avrupa'da (yalnızca orada olmamakla birlikte başta Avrupa'da) refah rejimlerinin evrimi, ücretler tarafından belirlenen büyüme modellerine (Fordizm) bağlı sözde pasif refah faaliyetlerinden kemer sıkarak devletlerin ve arz odaklı sosyal politika faaliyetlerinin baskın olduğu bir kayışın hakimiyetine işaret etmektedir. Bunlar 1980'ler ve 1990'lardan itibaren ülkeden ülkeye değişen neoliberal reform projeleri tarafından uygulamaya geçirilmiş ve 2008'den sonra radikalleşmiştir. Bu reformlar bireylerden ve ailelerinden kapitalist piyasaların risklerine karşı varolan sosyal koruma önlemlerinde daha çok öz-sorumluluk talep etmektedir. Pek çok ülkede sosyal korumanın (emeklilik, sağlık) özelleştirilmesi bu gelişmenin örneğidir ve güvencesizliğin ve eşitsizliğin artmasına neden olmaktadır.

Fakat bireylerin öz-sorumluluğu, özneliği (çalışmaya dair tutumlar ve yeterlilikler)i değişen piyasa dinamiklerine ve toplumsal krizlere kalıcı olarak adapte etmeyi hedefleyen faaliyetlerle yakından bağlantılıdır. Bireyselleşmiş ve öznelleşmiş sosyal politikalar temel olarak sağlam vücutlu yetişkinlerin mobilizasyonu üzerinden emek gücü ve sermaye arasındaki mübadele seçeneklerini güvenceye almaya, çoğaltmaya ve esnekleştirmeye yöneliktir. Buna çocuk bakımının genişlemesi ve kayıtlı ekonomideki bireylerin istihdam edilebilirliğini (kalıcı olarak) iyileştirmek de dahildir. Beşeri sermaye odaklı sosyal politikalara doğru kayış, kemer sıkamaya eklenmesi nedeniyle, toplumsal bütünlüğü ve kırılgan toplumsal grupların entegrasyonunu sağlamayı amaçlayan sosyal koruma ve bakım için daha çok talep olması pahasına geldi. Bu durum, pek çok ülkede yaşlılar, engelliler, kronik hastalar gibi grupların giderek daha çok üretken olmayan maliyet unsurları olarak yorumlanmasına ve yoksulluğun ve sosyal dışlanmasının artmasına neden oldu.

Bu değişiklikler refah hizmetlerinin giderek önem kazanmasına neden oldu. Bu hizmetlerin temel görevi, sosyal hizmet ve sosyal pedagojinin çatışmalı ve çekişmeli bileşimi üzerinden insanları aktif emek piyasası politikaları, mesleki eğitim ve stajlarla işleme tabi tutmaktır. Refah hizmeti faaliyetleri giderek daha çok gönüllü sektör örgütlerine ve

hatta özel sektöre devredilmekte ve yeni fonlama rejimleri (çıkıya dayalı ödeme, performans dayalı ödeme, kısa dönemli sözleşmeler, vs) üzerinden sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir. Bu gelişmeler, refah hizmetlerinden faydalananları, kendilerini yönetme becerilerini piyasanın taleplerine göre geliştirmeyi vaat eden, giderek daha ince ayarlı ve reddetmesi zor hale gelen faaliyetlere maruz bırakmaktadır. Aynı zamanda kemer sıkamadan kaynaklanan fon kesintilerini, işlerinin kalitesine dair profesyonel taleplerini ve müvekkilinin beklentilerini ve direnişlerini dengelemeleri gerektiği için refah hizmetlerinde çalışanlarını da yeni gerilimler ve taleplerle karşı karşıya bırakmaktadır.

Refah rejimlerinin ve sosyal politikaların bireysel ve öznel hale getirilmesi, refah rejimlerinde meta/meta dışılık odağını aştıkça, eleştirel araştırma için de yeni zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bu analizler refah rejimlerinin işçileri, en azından kısmen, sermaye birikiminin ve kapitalist emek piyasalarının sosyal olarak olumsuz etkilerinden koruma biçimlerine (meta olmaktan çıkarma) odaklanmış ve erkek aile reislerine dayanan geleneksel aile biçimlerini stabilize etmiş ya da kadınların kendi başlarına toplumsal haklar edinmelerini ve istihdama katılmalarını sağlamıştır. Kapitalist piyasa toplumlarında sosyal politikaların belirsizliklerinin son derece farkında olan bu analizler, aynı zamanda sözde Keynesyen refah rejimlerinin Küresel Kuzeyde 1945'ten 2008'e kadar ortaya çıkan ekonomik büyüme ve tüketim modellerini desteklediğini de göstermektedir. Bu perspektiften bakınca neoliberal refah reformları, iş gücünü emek piyasalarının ve refah rejimlerinin esnekleşmesi ve liberalleşmesi üzerinden yeniden metalaştırma ve sosyal korumayı piyasalaştırma stratejileri olarak tasvir edilebilir.

Her ne kadar kemer sıkama politikaları ve arz odaklı sosyal politikalara kayış, arz odaklı politikaların ekonomik dinamiklere ne kadar tabi olduğunu göstermiş olsa da, refah rejimlerini zayıflatmak ve sosyal harcamaları kısmak için otuz yıldan fazladır süren neoliberal çabalar, pek çok ülkedeki genel harcama düzeylerini aşağı çekmekte başarılı olamamıştır. Fakat bu bize sosyal transferler ya da hizmetler için bireysel olarak hak kazanmış olmanın yeterli olup olmadığına dair bir şey söylememektedir. Daha ziya-

“Beşeri sermaye odaklı sosyal politikalara doğru kayış, kemer sıkmaya eklemlenmesi nedeniyle, sosyal koruma ve bakım için daha çok talep olması pahasına geldi.”

de, sosyal politika rejimleri kapsamlı bir biçimde yeniden örgütlenmekte ve yeniden düzenlenmektedir; bu da istihdam, çocuk büyüme, mesleki eğitim, üretken ve sağlıklı yaşam biçimleri, kültürel normlar, vb gibi konularda hakları ve ödevleri olduğu kadar bireyler ve ailelerinden beklenen tavırları ve faaliyetleri de değiştirmeyi amaçlayan bir çerçevede gerçekleşmektedir. En azından Avrupa perspektifinden bakınca, sosyal politika faaliyetlerinin bireysel ve öznel hale getirilmesi (her ne kadar ülkeden ülkeye değişse de) refah rejimleri içinde ve arasında parçalayıcı kutuplaşmalara neden olmuştur. Bu durum, uluslararası ekonomik dengesizlikler, finansallaşmış birikimin krizi ve bunları takip eden devlet borcu krizlerini aşmak için kemer sıkma ağırlıklı politikalar uygulanması nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Refah rejimleri içinde ve arasında meydana gelen parçalayıcı kutuplaşma, emek piyasalarının alt kısımlarındaki için istihdam programı odaklı etkinleştirme politikaları ile sosyal yatırım stratejileri arasında gidip gelmektedir. İstihdam programı işsizleri, çalışamayan yoksulları ve emek piyasasına katılmamak için meşru bir sebebi (mesela annelik gibi) olmadığı halde ekonomik olarak aktif olmayan kişileri ne pahasına olursa olsun bu piyasaya entegre edecek faaliyetlere odaklanmaktadır. Öte yandan, sosyal yatırım stratejilerinin artan önemi, ekonominin dinamiklerini ve rekabetçiliğini iyileştirecek sözde üretken harcamaların ve faaliyetlerin uygulanmasıyla kamu politikalarının rolünü yeniden meşru kılmayı hedeflemektedir. Sosyal yatırım faaliyetleri, bireylerin becerilerin ve yeterliliklerin (yani beşeri

sermayenin) kalıcı olarak uyum sağlamasına ve yeniden düzenlenmesine ve çocuk bakımı altyapısının genişletilmesine odaklanır. Çocuk bakımı altyapısının genişletilmesi ev içindeki cinsiyetçi iş bölümünü değiştirmekten çok kadınların emek piyasası için mobilite etmeyi hedeflemektedir.

Dolayısıyla bu politikalar, piyasalaşma ve birikimin yıkıma ve krize yatkın etkilerinin üstesinden gelmek için ekonomik yapıları değiştirmek yerine, insanları küreselleşmiş rekabetin ve giderek esnekleşen ve güvencesizleşen piyasaların taleplerine tabi kılmaya ve bunlara uyum sağlamalarına odaklanmıştır. Bu gelişmeler, bireylerden becerilerini ve yeterliliklerini adapte etme ve iyileştirme becerisi ve isteğinin yanı sıra esnek ve küreselleşmiş piyasalar için gerekli diğer öznel özellikleri talep eden, bir öznelleşmiş kriz yönetimi biçimi oluşturmaktadır. Dolayısıyla finansallaşmış ekonomi ve yapısal değişimin yıkıcı etkilerini aşabilme gerekliliği bireylere kaydırılmış, ve becerilerini geliştirme olanaklarını daraltmıştır. Bir Post-Polanyici sosyal politika biçimi olarak bu gelişmeler, ekonomiyi sosyal olarak yerleştirme ve onun toplum üstündeki etkilerinin üstünden gelme görevini bireylere transfer etmiştir. Bu durum sosyal uyumu ve entegrasyonu baltalamakta, dolayısıyla yalnızca ulusal toplumlara değil, bir bütün olarak Avrupa Birliği'ne zarar vermektedir. ■

Roland Atzmüller'e ulaşmak için <roland.atzmueeller@jku.at>

> Güney Avrupa'da Aile Politikalarına Destek

Sigita Doblyté, ISA Yoksulluk, Sosyal Refah ve Sosyal Politika Araştırma Komitesi (RC19) üyesi ve Aroa Tejero, Oviedo Üniversitesi, İspanya

Kültürel değerlerin kamuoyunun aileler için daha iyi politikalara verdiği destek üzerindeki etkisi, Güney Avrupa refah devletleri arasında ülkeden ülkeye değişmektedir.

Günümüzde bireylerin ve refah devletlerinin karşı karşıya olduğu güçlüklerden biri, daha dengeli iş-yaşam dengesi yörüngelerine olan ihtiyaçtır. Refah devletleri, kadınların iş yaşamına katılımını yoksulluğa karşı bir koruma stratejisi olarak teşvik etmeye çalışırken, hanehalkları bakım sorumluluklarını ve istihdamı birleştirmekte zorluklarla karşılaşmaktadır. Çocuk bakımı, (her ne kadar ebeveynler üzerinde finansal bir yük yaratacak olsa da) piyasa tarafından veya daha adil ve sosyal yatırım mantığına daha uygun olan, devletin finanse ettiği ve/ya sunduğu çocuk bakım hizmetleri tarafından sağlanabilir.

> Kültürel değerler ve bakım sunumu

Yine de, Avrupa'daki refah devletleri iş-aile yaşamını uyumlaştırma politikaları bağlamında farklılıklar göstermektedir. Özellikle Güney Avrupa toplumları, muhafazakar kültürel de-

ğerlerin hakimiyeti ve ailelerin bakım sunumunda oynadıkları merkezi rolle tanımlanmaktadır. Bu ülkeler aile yardımlarına Nordik veya Kıta Avrupası ülkelerinden daha az para harcamakta ve aile politikalarına diğer sosyal koruma alanlarından daha düşük öncelik tanımaktadırlar. Yardımlara yapılan toplam harcamanın yüzdesiyle ölçüldüğünde, aile yardımları için yapılan kamusal harcamalar bu ülkelerin tümünde AB ortalamasından daha düşüktür. Yunanistan, Portekiz ve İspanya 2016 yılında Avrupa'da bu anlamda en son sırada yer alan beş ülke arasındadır. Aynı yıl yapılan Avrupa Sosyal Taraması, araştırmanın kapsadığı Akdeniz refah devletlerinin (İtalya, Portekiz ve İspanya), iş-aile yaşamını uyumlaştırma politikalarının genişletilmesinin herkesten daha yüksek vergiler alınacağı anlamına geleceği, yani bireylere ek kamu hizmetlerinin ek finansman gerektirdiği hatırlatıldığı durumda bile, bu politikaların genişletilmesini en çok destekleyen ülkeler arasında olduğunu göstermiştir.

>>

Çeşitli ampirik araştırmalar sosyal politikalara dair kamuoyunun aldığı tavırların, sosyal grupların çıkarları ya da ihtiyaçları tarafından biçimlendiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, küçük çocuğu olan aileler veya potansiyel ebeveynlerin dahil oldukları yaş grupları, aileler için daha iyi hizmetlere daha çok destek vermektedir. Bazı çalışmalar ise kültürel değerlerin refah toplumuna ve politikalarına dair tavırları belirleyen etken olduğunu vurgulamıştır. Hamburg Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olan Dr. Birgit Pfau-Effinger, "Refah devleti politikaları ve bakım düzenlemelerinin gelişimi" (2005) adlı makalesinde, bakıma ve devletin, ailenin ve piyasanın sorumluluklarına dair kültürel fikirlerin kamusal söylemlerin içine gömülü olduğunu ve o ülkedeki bakım düzenlemelerini ve politikalarını biçimlendirdiğini ileri sürmektedir.

> Güney Avrupa ülkeleri arasındaki farklılıklar

Dolayısıyla, bizim araştırmamız, Güney Avrupa toplumlarında kamuoyunun ailelere sunulacak daha iyi hizmetler için daha yüksek vergiler ödeme konusundaki istekliliğinde, ihtiyaçların ve kültürel değerlerin etkisine dair sorulan bu soruları yanıtlamaya çalışmaktadır. Bu toplumlarda bakım geleneksel olarak aile tarafından sunulmakta, fakat kadınların emek piyasasına artan katılımı başka aktörlerinde bakıma katılmasını gerektirmektedir. Avrupa Sosyal Taraması'ndan aldığımız verileri kullanarak, Güney Avrupa'da karşılanmayan bakım ihtiyaçlarını olduğunu, bunun kanıtının da ailelere daha iyi hizmetler sunulmasına dair desteğin seviyesinin yüksek olması olduğunu ileri sürüyoruz. Fakat bulgular, bireylerin kendi çıkarlarının ve kültürel değerlerin bu tavırları nasıl etkilediğine dair farklı ülkelerde farklı örüntüler olduğunu ortaya koyuyor. Her ne kadar Güney Avrupa refah devletlerinin geleneksel toplumsal cinsiyet ve aile değerleri konusunda genellikle birbirine benzedikleri düşünülse de, bizim çalışmamızdaki bulgular aralarında önemli farklılıklar olduğunu gösteriyor. Bu ülkelerin bazılarında ailelere sunulan hizmetleri genişletmek için diğer ülkelere daha çok alan olduğuna inanıyoruz.

Kadınların ve özellikle annelerin, emek piyasasına katılımlarının yüksek ve artık normalleşmiş olduğu Portekiz'de, farklı toplumsal sınıflardan ve eğitim seviyelerinden kadın ve erkekler arasında refah dayanışması seviyeleri yüksek ve tutarlıdır. Kültürel değerlerin farklı olmayışı ve daha yaşlı nesiller arasında daha da güçlü dayanışma olması da bu duruma eşlik etmektedir. Bunların tümü, ülkede aileler için daha cömert devlet politikaları için alan olduğuna işaret etmektedir.

Fakat İtalya'da aileler için daha iyi hizmetlere verilen destek, sosyal gruplar arasında farklılık göstermektedir.

Ekonomik olarak daha az ayrıcalıklı olan daha alt toplumsal sınıflar aile politikalarını belirgin bir şekilde daha az desteklemektedir. Bu tavır, İtalya'daki görece yüksek vergi yükü tarafından şekillendirilmiş olabilir. Kültürel değerlerin etkisi olduğu da çok açıktır, fakat bunların yönü tam olarak beklendiği gibi olmamıştır: hem geleneğe ve uyuma yüksek öncelik tanıyan bireyler hem de sosyal adalet, eşitlik veya herkes için refah gibi değerleri kucaklayanlar, iş-aile yaşamını uyumlaştırma politikalarını daha az desteklemişlerdir.

Refah devleti mantığıyla uyum içinde olması muhtemel değerlerin beklenmedik etkisi, İtalya'daki daha yüksek vergi yüküyle ilgili olabilir. İtalya'da politikaların genişletilmesi hanehalkı gelirine bir tehdit olarak ve dolayısıyla bahsedilen değerlere karşı hareket ediyor olarak görülebilir. Diğer bir deyişle, aile hala İtalya'da en yeterli bakım kurumu olarak görülüyor olabilir. Sosyal adalet ve eşitliği kucaklamak, kamusal çocuk bakımı hizmetleri yerine aile gelirini koruma politikalarının desteklenmesiyle sonuçlanabilir. Hatta 2017 Avrupa Değerler Aratırması, İtalya'da geleneksel aile değerlerinin hakimiyetini göstermektedir: nüfusun %52'si annenin çalıştığı durumlarda çocukların acı çektiğini düşünürken, bu oran İspanya'da %26'dır.

Bu oranın gösterdiği gibi, İspanya, İtalya'ya oranla geleneksel toplumsal cinsiyet ve aile değerlerinden daha çok uzaklaşmıştır: sosyal adalet, eşitlik ve refah değerlerini savunan bireyler ailelere daha iyi hizmetler sunulması için daha yüksek vergiler ödemeye razıdır, fakat gelenek ve uyum refah desteğini belirgin bir şekilde etkilememektedir. Dahası, küçük çocuklu ailelerin daha yüksek desteği ve resmi çocuk bakımı hizmetlerinde üç yaş altı çocukların oranının daha düşük olması, çocuğu olan ailelerin karşılanmamış ihtiyaçlarını olduğuna işaret etmektedir. Ekonomik olarak zor durumda olan bireyler ve büyük şehirlerde oturanların dayanışma düzeyleri ise daha düşüktür.

Sonuç olarak, Portekiz'deki sonuçlar ailelerin görece daha güçlü olduğunu ve daha iyi hizmetlere dair taleplerinin karşılandığını gösterse de, İspanya ve özellikle İtalya'da durum aynı değildir. İşverenler gibi diğer toplumsal kurumlar çocuk bakımı sunumunda ya da esnek çalışma düzenlemelerinde daha önemli bir yol oynamaya başlayabilirler. Bunlar Güney Avrupa'da önemi giderek artan ama hala kısıtlı olan uygulamalardır. Lakin bu yardımlara erişimde yaşanan eşitsizlikler, sosyal yatırım ilkelerini tehdit etmektedir. ■

Sigita Doblyte'ye ulaşmak için <doblytesigita@uniovi.es>
Aroa Tejero'ya ulaşmak için <tejeroaroa@uniovi.es>

> Almanya’da Gönüllülük: İyilik Yapmak mı yoksa bir Gölge Ekonomi mi?

Silke van Dyk ve Tine Haubner, Jena Friedrich-Schiller Üniversitesi, Almanya

Zaruri sosyal hizmetler çok sıklıkla gönüllülere devredilmektedir.
Fotoğraf: Matthias Zomer/pexels.com.

Refah devletlerinin çözülmesi, demografik değişimlerin getirdiği yeni ihtiyaçlar ve toplumsal cinsiyet ve aile ilişkilerindeki değişiklikler nedeniyle bir bakım ve toplumsal yeniden üretim krizi yaşamaktayız. Sosyal politika için kadınların giderek daha az tam zamanlı olarak müsait olduğu bu zamanda, (özellikle ailenin ötesinde) ücretsiz emeğin bakım potansiyeli giderek daha önem kazanmakta ve daha çok devlet desteği kazanmaktadır. Vatandaşlara kendilerini kamu yararına adanmaları için yapılan çağrılar artmaktadır. Sivil katılım ve gönüllü çalışma yeni birer (yeniden) üretim kaynağı olarak görülmekte ve gönüllüler gündelik yaşamın kahramanları olarak övülmektedir.

Bu arka planın önünde biz, gönüllü emeğin, hizmetler ve bakım sunumu için devlet tarafından nasıl kullanıldığını ve sömürüldüğünü incelemek amacıyla Doğu ve Batı Almanya’da bir ampirik araştırma projesi yürütüyoruz. Aynı zamanda bu durumun nasıl deneyimlendiği, yorumlandığı ve hem katılan bireylerin kendileri hem de onların yardımını alanlar tarafından nasıl şekillendirildiğiyle ilgileniyoruz. Sivil katılım ve yardım kuruluşlarının farklı alanlarıyla ilgili çok sayıda, genellikle olumlayıcı, araştırmalar mevcut olsa da, gönüllülüğün siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçlarını sistematik olarak aydınlatan ve eleştirel olarak inceleyen siyasal iktisat yaklaşımı henüz geliştirilmemiştir. Bu bağlamı betimlemek için “gölge ekonomi” kavramını kullanıyoruz.

Çünkü bir refah ögesini temsil eden, sosyal güvenliğe sahip düzenli emeğin ötesinde, (ücretsiz çalışma saatleri üzerinden) değer yaratımına katkıda bulunan enformel bir emek biçimini inceliyoruz. Somut kavramlar kullanmak gerekirse, gönüllü emeğin devlet tarafından destekleniyor, talep ediliyor ve kullanılıyor oluşunun, düzenli istihdamın ikamesi, enformelleştirilmesi ve profesyonelliğin yitimi süreçleri için ne ölçüde bir araç olduğunu bilmek istiyoruz.

Bu noktada, *ikame etmek*, bazen daha önceleri düzenli birer iş olan faaliyetlerin gönüllü emek bağlamına kaydırılması anlamına gelmektedir. Çalışmamızda bunun örnekleri görülmektedir. Örneğin, öğretmen azlığında gönüllü “genç eşlikçilerin” tam zamanlı kreşlerde zaman geçirmesi veya gönüllü aile yardımcılarının devletin aile desteğinin yerini aldığı durumlarda olduğu gibi. Yeni ortaya çıkan ihtiyaçların, genişleyen düzenli istihdamla değil, yeni katılım alanları ve biçimleri tarafından karşılandığı örnekler de bulduk (yaşlı bakımında olduğu gibi). Düzenli istihdamın doğrudan ikame edildiği veya düzenli istihdamın genişlemesinin engellendiği bu biçimlere ek olarak, çalışmamız, aile bakımının erimesi ve (hemşirelik, zanaat, yasal danışmanlık gibi) vasıflı işçilerin yokluğunda bu işleri gönüllülerin yapması gibi, ikame etme eyleminin daha derin etkilerini de göstermektedir.

Gönüllülük ve sivil katılım ülke çapında genellikle çok övülüyor olsa da, bu gelişmelerin sonucu olarak *profesyonelliğin yitimine* şahit olmaktadır. Meslekten olmayan, çok eğitim almamış kişiler, eğitim, aile yardımı, yaşlı bakımı, mültecilere Almanca öğretmek veya yasal danışmanlık gibi profesyonel görevleri üstlenmektedirler. Bu profesyonel olmayan hizmetler temel olarak, devletin sunduğu hizmetlerdeki boşlukları doldurabilmeyi veya yeni ihtiyaçları profesyonel hizmetleri satın alarak karşılayabilmek için gerekli kaynaklara sahip olmayanları hedeflemektedir. Dolayısıyla gönüllü emeğin refah devleti tarafından kullanılması ve sömürülmesi, tüm vatandaşları eşit şekilde etkilememektedir. Daha ziyade, profesyonel yardım alamayan “yoksullar için yetersiz hizmetler”in ortaya çıktığını gözlemleyebiliriz.

Fakat, sorunlu olan tek şey hizmetlerin kalitesi değil, aynı zamanda gönüllülerin koşullarıdır. Gönüllüler bazı alanlarda sosyal hakları olmayan sözde-çalışanlara dönüşmektedir. Özellikle gönüllülerin güvenilir, sabit ve deneyimli olması beklenen, yaşlı bakımı, engellilerle çalışma, ya da tam gün kreş gibi alanlarda, sözde “gönüllü sözleşmeler” ve maliyeti karşılamamanın ötesine geçen gider ödenekleri giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Bu ödenekler genelde asgari

ücretin altındadır, fakat emek ve toplu sözleşme standartları göz ardı edilmektedir. Böylece çok övülen sivil katılım aynı zamanda, en azından toplumu ilgilendiren bazı sosyal hizmet alanlarında, emeğin güvencesizleşmesine ve *enformelleşmesine* katkıda bulunmaktadır.

Özellikle Doğu Almanya’da, sivil katılım ve gönüllü çalışma emek piyasasıyla yakından ilişkilidir. Bı işler, oğunlukla emek piyasasına dönmeyi uman işsiz insanlar tarafından yapılmaktadır. Gönüllüler ve uzmanlarla yaptığımız görüşmelerde, sivil katılımı, ücretli çalışmanın sembolik olarak ikamesi olarak çerçevelendiren ifadelerle karşılaştık. Araştırmamızın bir başka önemli ampirik sonucu, iş merkezlerinin çalışma biçimiydi. Bu merkezler kimi zaman uzun süredir işsiz olan insanları sivil katılımı yönlendiriyordu. Dahası, yeni (Doğu Alman) ve eski (Batı Alman) federal eyaletler arasında ilginç bir fark ortaya çıktı: Katılımın parasallaşması, Batı Almanya’da (yaygın görüşe göre) gönüllü gün karakterine ve özgünlüğüne zarar verdiği için eleştiriyile karşılanırken, Doğu Almanya’da durum farklıydı. Katılım için verilen maddi karşılık, gündelik iş için verilen adil bir ücrete benzer biçimde, sorunsuz ve meşru olarak görülmekteydi. Burada, Alman Demokratik Cumhuriyeti’nin güçlü emek karakterinin yan etkisi çıkça görülmektedir. Alman Demokratik Cumhuriyeti’nde devletin yönlendirdiği gönüllü çalışma ve mahallelerde enformel yardım ve dayanışma yaygındı, fakat tipik bir sivil katılım kavramı ya da pratiği mevcut değildi.

Araştırmamız katılım ve gönüllü çalışmanın farklı alanlarına odaklanıyor: Bunların arasında mülteci ve mahalle yardımı, yaşlı bakımı, okullarda katılım, gönüllü itfaiye, çoknesilli evlerde katılım ve yerel ulaşım hizmetleri önemlileridir. Bu alanların hepsinde sorunlu, fakat aynı zamanda tümüyle sorunsuz gelişmeler bulunmaktadır. Sorunlu gelişmeler bağlamında, yeni bir toplumsal yeniden üretim çağı gözlemliyoruz. Buna “topluluk kapitalizmi” adını verdik. Burada ailenin ötesinde sosyal topluluklar, yeniden üretim krizlerini aşmak amacıyla giderek daha çok yeni bir kaynak olarak kullanılıyor. Fakat, devletin gönüllü çalışmayı kullanmasına dair eleştirel görüşümüz, devletin tüm (sosyal) görevleri istisnasız üstlenmesi gerektiğini ima etmiyor. Konu kamusal hizmetleri ve altyapıyı gönüllü çalışma alanına kaydırmaya geldiğinde, bizim eleştirimiz, temel yaşam fırsatlarının, güvence altına alınmış sosyal haklar yerine gönüllü desteğine dayandırıldığı alanlara yönelmektedir. ■

Silke van Dyk’a ulaşmak için <silke.vandyk@uni-jena.de>
Tine Haubner’e ulaşmak için <tine.haubner@uni-jena.de>

> AB Sosyal Sütununu Tutmaya Devam Edecek mi?

Beatrice Carella, Scuola Normale Superiore, Floransa, İtalya

Kasım 2017'de imzalanan Avrupa Sosyal Haklar Sütunu, Avrupa Komisyonu'nun temel sosyal girişimini temsil etmektedir. Fotoğraf: Avrupa Komisyonu internet sitesi.

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi başkanları, 17 Kasım 2017 tarihinde Avrupa Birliği'nin (AB) kucakladığı ve desteklediği sosyal ilkeleri sağlamlaştıran, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu adı verilen bir siyasi bildirge imzaladılar. Bu bildirge, Avrupa entegrasyonunun geleceğine dair tartışmalara "Sosyal Avrupa"yı tekrar dahil eden Jean-Claude Juncker'in başkanlığını yaptığı Komisyon'un temel sosyal girişimini temsil etmektedir. Başkan Juncker, göreve geldiği 2014 yılından beri Avrupa sosyal boyutunu geçmişten farklı bir söylem içine yerleştirmiştir. Refah devletleri ve sosyal politikaların üretici yönü hala geçerliken, yeni Komisyon gelecek politikaların sosyal etkilerini yalnızca ekonomi ve emek piyasaları bağlamında değil, sosyal eşitlik, adalet ve kapsayıcılık hedefleri açısından da da yeniden düşünmek gerektiğini açıkça belirtmiştir.

> Uzun ve tartışmalı formülasyon süreci

Sütun girişi, bu yenilenmiş anlatı içinde, eski politika örüntülerinden kopma amacıyla (kemer sıkma politikalarının etkilerini tam olarak gösterdiği süreçte) Juncker'in Eylül 2015'te gerçekleştirdiği Birliğin Durumu konuşmasında sunulmuştur. Duyuruyu iki yıl sürececek bir formülasyon aşaması takip etmiştir: Mart 2016'da Komisyon dokümanının ilk ana hatlarını yayınlamış, sonrasında senenin sonuna kadar sürececek uzun ve geniş bir kamuoyu müzakere süreci başlatmıştır. Müzakereler, farklı paydaşların metnin formülasyonuna tabandan ve daha geniş biçimde katılımını destekleme çabası gösterirken, Komisyon tarafından hazırlanan görüş bildirileri ve görüşmelerin ve tartışmaların raporlarının kamusal erişime açık olmaları, farklı tercihlerin son düğümana nasıl yansıtıldığını incelememizi sağlamaktadır. Bu da, girişime dair gelecekteki olası gelişmeleri anlayabilmek için önem taşımaktadır.

>>

Kamuoyu müzakerelerinin sonuçlarının analiz edilmesi ile ortaya çıkan, formülasyon sürecinde farklı katılımcılar tarafından ileri sürülen taleplerin çeşitliliğidir. Çoğunlukla iki temel grup aktör arasında bir ayrım gözlemleyebiliriz: Bir yandan sivil toplum örgütleri, sendika konfederasyonları ve Avrupa Parlamentosu ekonomik şok durumunda vatandaşların ve işçilerin haklarını güvence altına almak ve emek piyasalarında esneklik ve güvenlik arasında daha iyi bir denge sağlamak için “sosyal koruma zemini” olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bunun yanında Sütunu uygulamaya geçirmek için, yeni AB yasaları ve uluslararası fonlamayı da içeren çeşitli politika araçları için çağrı yapmışlardır. Diğer yandan işverenler ve iş dernekleri, bazı Üye Ülkelerle birlikte, (emek piyasasının işleyişiyle doğrudan bağlantısı olmayan) sosyal içerme ve korumaya vurgu yapılmasına dair endişelerini belirtmişler ve sosyal alanda yeni yasalara ya da fonlama mekanizmalarına sert bir biçimde karşı çıkmışlardır. Bu politika aktörleri grubu, entegrasyonun özellikle “yumuşak” politika koordinasyonu araçları üzerinden, tamamlayıcılık ilkesine saygı içinde olmasını desteklemişlerdir.

> Sembolik değerlerin dengeleme faaliyeti

Dokümanın son versiyonuna bakınca Komisyonun farklılaşan görüşleri şöyle dengelediğini görebiliyoruz: Söylemde AB kurumları sosyal boyut etrafındaki anlatıyı değiştirmişlerdir; yalnızca kemer sıkma odaklı pozisyonlarından değil, (2013'teki Sosyal Yatırım Paketi'nde kullanıldığı anlamda) “sosyal yatırım” fikrinden de vazgeçmişlerdir. Bunun yerine hakları koruma alanına dönmüşler, sosyal içerme ve eşitliği tek başlarına birer hedef olarak ele almışlar ve böylece sivil toplum örgütleri ve sendikaların önerdiği çizgiyi takip etmişlerdir. Fakat Sütunu uygulamaya geçirmek için önerilen araçlara baktığımızda, iş sektörünün ve bazı Üye Ülkelerin savunduğu pozisyonu benimzediklerini görüyoruz. Burada yalnızca bağlayıcılığı olmayan koordinasyon ve izleme tedbirlerine dayanmışlardır. Son doküman genellikle farklı politika aktörleri tarafından iyi karşılanmış olsa da, Avrupa Sosyal Haklar Sütunu girişiminin sonucu, üç ana AB kurumu tarafından tanınan bir dizi ilkenin ve hedefin sıralandığı, siyasi, beyan niteliğinde bir metin olmuştur. Tek politika yeniliği, genel makroekonomik koordinasyon mimarisine gevşek biçimde entegre olacak bir dizi yeni sosyal gösterge (Sosyal Skor Tahtası) olmuştur. Sütunun getirdiği katma değer şimdilik semboliktir; AB sosyal boyutunda değişim getirme potansiyelinin açığa çıkması, uygulama sürecinde bulunacak aktörlerin siyasi iradele- rine bağlı olacaktır.

Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinin sonuçları ve 2019 yılındaki yeni Komiser atamaları, bu konuda yalnızca kısmen yenilik vaadeden bir resim sunmaktadır. AB seviyesinde bürokratlar ve siyasi grupların sosyal meseleleri uluslararası bir perspektiften ele almanın önemini farket- tikleri görülmektedir. Tüm Avrupa partilerinin AP seçimle- ri için manifestolarına bakıldığında, sosyal boyutun 2014 yılında olduğu kadar ya da daha önemli olarak gördükle- ri anlaşılmaktadır. Bu durum özellikle Avrupa Sosyalistler Partisi, Yeşiller ve Avrupa Özgür Birliği için geçerlidir. İlk ikisi Sütun'dan doğrudan bahsetmişlerdir. Dahası, Komisyon'un yeni atanan Başkanı Ursula von der Leven ilk konuşmasın- da ve siyasi yönergelerinde Sütun'a açıkça referans ver- miş ve uygulanması için bensinmesi gereken bir “eylem planı”ndan bahsetmiştir. Fakat bireysel Üye Ülkelerin rolü, Sütun girişiminin geleceğinde, formülasyonu ve benimsen- mesinde olduğu kadar önemli olacaktır. Dolayısıyla ulusal düzeyde gelişmeleri göz önünde bulundurmak da önemlidir.

> Üye Ülkelerin Rolü: İtalya Örneği

İtalya'daki AP seçimlerinin öncesinde Avrupa Sosyal Haklar Sütunu manifestolarda ve kamusal tartışmalarda yer almıyordu ve AB sosyal boyutunu güçlendirme yanlı- sı partiler (+Europa/ALDE, Europe Verde/Yeşiller ve la Sinistra/GUR/NGL) seçimleri kaybetmişti. Bu partiler aynı zamanda programlarını kendi AB parti aileleriyle yakın ilişki içinde hazırlamış partilerdi. Seçim kampanyalarında hem ulusal hem ulusötesi meseleleri ele almışlardı. Son AP se- çimleri, neredeyse hiç “Avrupalı” olmamasına ve yalnızca İtalya'da değil tüm Üye Ülkelerde daha ziyade iç politika gündemleri tarafından şekillenmiş olsa da, İtalya örneği en son seçim sonuçları bağlamında en temsili olmayabilir. Hatta Avrupa entegrasyonu yanlısı duruşu olan ALDE ve Yeşiller/EFA Strasbourg'da yeni koltuk kazanma fırsatına sahip olarak milliyetçi ve Avroskeptik partilerin oylarını den- gelemiş oldular. Fakat sosyal alan gibi bir politika alanında, yani Üye Ülkenin rolünün hala hakim olduğu bir alanda, Avrupa Parlamentosu'nun içindeki siyasi ayrışma AB sos- yal boyutunun geleceğini daha da belirsiz hale getirmektedir. Aynı zamanda bu durum uluslararası aktörler, özellikle de yeni Komisyon için, halefleri tarafından kurulan zemin -Sütun- üzerine inşa ederek, sosyal alanda daha güçlü bir entegrasyon yaratma fırsatı yaratabilir. ■

Beatrice Carella'ya erişmek için <beatrice.carella@sns.it>

> Yapay Zeka Kimin Zekası?

Paola Tubaro, Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi, Paris-Saclay Üniversitesi, Fransa

Yapay zeka yalnızca gerçek insanlarla “zeki” hale gelir.
Fotoğraf: Hitesh Choudhary/pexels.com.

Günümüzde yapay zekanın olağanüstü başarısı, pek çok gerçek kadın ve erkeğin “mikro çalışmasına” dayanmaktadır. Bu kişiler, imgelerde nesneleri işaretlemekte, ticari belgelerin deşifresini gerçekleştirmekte, metin parçaları çevirmekte ve yüksek sesle kısa cümleler okurken seslerini kaydetmektedirler. Basit ve tekrarlar içeren bu görevler, genellikle düşük vasıflı ve düşük ücretlidir. Resmi anlamda çalışan olmayan fakat parça başı ücret alan sözleşmeli bu işçiler, işlerini uzaktan akıllı telefonları ve laptop’ları aracılığıyla özelleşmiş websiteleri üzerinden gerçekleştirmektedirler.

Bu gölge işçi ordusu yapay zekayı nasıl destekliyor? Örnek olarak Alexa ve Siri gibi yapay zekayla güçlendirilmiş sesli asistanları ele alalım. Kullanıcıların taleplerini farketmeden

önce bu sesli asistanlar, havadan bahseden insanlar gibi pek çok insan konuşması örneğine maruz kalmaktadırlar. Böylece makine, ses tınlarındaki, vurgularındaki, bölgesel aksanlarındaki farklılıklara ve arkadan gelen seslere rağmen, hepsinin ne demek istediğini “öğrenecek” ve daha sonra yeni kullanıcılar tarafından yapılacak benzer talepleri fark eder hale gelecektir. Mikro çalışanlar bu örneklerin üretilmesi için gereklidir, hava hakkında soru sorarken seslerini kaydederler. Yapay zeka üreticileri “akıllı” asistanlarını test etmek ve planladıkları gibi işleyip işlemediklerini kontrol etmek için de mikro çalışanlara ihtiyaç duyarlar.

Mikro çalışmayı popüler hale getiren, “Mekanik Türk”ü ile 2000’li yılların başında Amazon’dur. İlk olarak çalışanların ürün listelerini temizlemek için kullandıkları bir iç hizmet

>>

olarak başlamış, daha sonra Amazon tarafından dışarıdaki mikro çalışanların işlemesi amacıyla müşterilerin gönderecekleri İnsan Zekası Görevleri için kullanıma açılmıştır. Amazon bu cihaza “yapay yapay zeka” adını takmış, böylece görevlerin bilgisayarlardan daha verimli şekilde yerine getirilmesi için insanlara devredilmesinin en iyisi olduğunu vurgulamıştır. Bugün, pek çok İnternet sitesi ve uygulama, Amazon örneğini takip ederek çeşitli veriyonlar ileri sürmektedir. Avustralyalı Appen, Alman Clickworker, Amerikalı Lionbridge ve Microworkers, bu şirketler arasındadır.

Peki, bunları gerçekleştiren mikro çalışanlar nerededir? Bazı görevler çevrimiçi yerine getirilebildiği ve belli bir yerde fiziksel olarak bulunmayı gerektirmediği için (mesela, salata resimleri domatesi bulmak gibi), kimi işçiler emek maliyetinin düşük olduğu ülkelerde ikamet etmektedir. Bu anlamda mikro çalışmanın coğrafyası, iyi bilinen taşeron örüntülerini canlandırmaktadır. Fakat diğer görevler yerel bilgi ve becerileri gerektirmekte, bu nedenle başka bir ülkeden gerçekleştirilememektedir. Örneğin sesli asistan için cümleler kaydetmek, yardımcının satıldığı ülkenin dili konuşabilen, aksanı ve lehçeleri bilen işçiler olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla Mekanik Türk’in işçilerinin çoğu Amerika Birleşik Devletleri’nde yerleşiktir. Geçen yıl bir başka oldukça sanayileşmiş bir ülke olan ve pek çok mikro işçiye barındıran Fransa’da, bir grup meslektaşımızla birlikte “Dijital Platform Emeği” (DiPLab) adında bir çalışma başlattık.

Fransa gibi bir ülkede mikro çalışmayla geçinen insanlar kimlerdir? Araştırmamız, bu kişilerin yalnızca öğrencilerden veya gençlerden oluşmadığını ortaya koyuyor. Fransız mikro işçilerin %60’ından fazlası 25 ve 44 yaşları arasında ve çevrimiçi işlere ek olarak başka bir işte de çalışan kişilerdir. Örneğin sağlık, eğitim ve kamu hizmetleri sektörlerinde çalışmakta ve mikro çalışmayı bir ek gelir kaynağı olarak kullanmaktadırlar. İronik olarak, görevler kısıtlı vasıflar gerektiriyor olsa da, mikro işçiler nüfusun genelinden daha eğitilidir: Fransa’da %40’tan fazlasını en az lisans derecesi vardır. Fransız mikro işçilerin yarısından fazlası kadın olmakla birlikte, çoğunun çocukları vardır. Kadınlar erkeklerden daha çok yarı zamanlı çalışır, eşlerinin gelirine bağımlıdır ve ev işlerinde daha çok zaman ayırmaktadır. Çalışma ve ev işleri arasındaki zamandan arta kalan tüm zamanlarını çevrimiçi mikro çalışmayla geçirmektedirler. Mikro çalışmadan gelen ek gelirler memnuniyetle karşılanırken bu durumun maliyeti, formel istihdam ve bakım işine ek olarak ekstra bir yük olması ve kendilerine çok az boş zaman kalmasıdır.

Mikro çalışma geniş, fakat gizli bir ekonomik güvence-sizlik sorununu açığa çıkarmaktadır. Fransız mikro işçilerin %20’sinden fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yoksulluk sınırı ülkedeki medyan gelirin yarısı olarak

hesaplanmaktadır. Toplam nüfusun %10’u ise bu koşullarda yaşamaktadır. Bu arka planın önünde, çevrimiçi mikro görevler bir başa çıkma çabası olarak görülmektedir: Araştırmamızdaki görüşmeciler sıklıkla mikro çalışmaya yönelmelerinin sebebinin para ihtiyacı olduğunu belirtmişlerdir. Fakat Fransa’daki mikro çalışmadan gelen ortalama aylık gelir (tüm platformların toplamında) çok asimetrik olarak dağılmaktadır. “Arada sırada” çalışan çok sayıda mikro işçi ortalamayı ayda 21 Euro’ya çekerken, “çok aktif” bazı kişiler tam zamanlı mikro çalışmayla (ya da neredeyse tam zamanlı çalışmayla) ayda 1500-2000 Euro’ya kadar kazanabilmektedir.

Mikro çalışmanın standart iş piyasasında daha az seçeneği olan ya da esnek çalışma düzenlemelerine ihtiyacı olan (örneğin yukarıda bahsedilen bakım görevleri olan) kişileri kısmen de olsa destekleme potansiyeli olmakla birlikte, aynı zamanda belirli riskleri de vardır. Mikro çalışma herhangi bir sosyal koruma, sağlık güvencesi ya da emeklilik güvencesi sunmamaktadır. Günümüzde mikro çalışmanın bir karşılığı olarak bir profesyonel kariyer koyma imkanı yoktur. Örneğin, bir İnternet sitesinde edinilen itibar, bir başkasına transfer edilememektedir. Mikro çalışma psikolojik olarak yıkıcı olabilir. Mikro işçiler müşterileri ve/ya gerçekleştirdikleri görevin amacı bilmediğinde (genellikle durum böyledir), faaliyetleri anlamını yitirmektedir. Örneğin görüşmecilerimizden biri, yapay zekaya yaptığı katkıların farkında olmadığı için “neden benden resimlerdeki domateslerin etrafına daire çizmem bekleniyor?” diye merak etmektedir. Dahası, görevler bir müşteri tarafından reddedildiğinde (ve dolayısıyla ödeme yapılmadığında) mikro işçilerin karara itiraz etme ya da neden böyle bir karar verildiğini sorgulama olanakları yoktur. Bunun yanı sıra, birbirlerinden izole bir şekilde çalışmaktadırlar. Evden çalışanlar ve bir ofis alanı bulunmamaktadır; mikro çalışma siteleri onların, çevrimiçi olsa bile, buluşabilmeleri için dijital alanlar sunmamaktadır. Bu tür altyapılar yaratmak için genellikle aktivistlerin veya sendikaların girişimlerine ihtiyaç vardır.

Mikro görevler son teknoloji yapay zeka sanayilerinin gelişmesini sağladığı ve bu görevler genellikle kırılğan pozisyondaki insanlar tarafından gerçekleştirildiği için, olası çözümler üzerine ciddi bir şekilde düşünmeye başlamak önem kazanmıştır. Mikro çalışma siteleri ve uygulamaları, şeffaflığı geliştirerek ve bağlantı ve destek hizmetleri sunarak kendi üzerlerine düşeni yapabilir. Karar alıcılar ve sendikaların ise atipik işçiler için yeni koruma biçimleri geliştirmek üzere yapabilecekleri daha çok şey bulunmaktadır. ■

Paola Tubaro’ya ulaşmak için <paola.tubaro@lri.fr>

> Büyük Yenilikler Müzesi

Lévio Scattolini, Rio de Janeiro Devlet Üniversitesi (UERJ), Brezilya

Kripto para daha demokratik bir finansal sistem için büyük umutlar getirdi. Fotoğraf: Worldspectrum/pexels.com.

Kapitalizmin uygarlık açısından neler başarabileceğine dair hala biraz şüphesi olanlar, Dijital Çağ ya da Bilgi Çağı denen dönemin teknolojileri etrafındaki vaatlere karşı da şüpheli olma eğilimindedirler. Yapay Zeka, Makine Öğrenmesi, Büyük Veri, Nesnelerin İnterneti, Blockchain, Kripto Para ve hatta artık bedenimizin ve ruhumuzun yeni uzantıları haline gelmiş olan akıllı telefonlar, yalnızca gelecek yeni zamanın işareti olarak değil, geleceğin kilitleme mekanizmaları olarak da görülmektedir. Bu hipotezi destekleyecek kanıtlar bulmak veya hatta olacağını kanıtlayabilmek, daha büyük ve daha da eski bir soruyu yanıtlamaya yetmemektedir: *neden sürekli onları hayata geçirmiş olan ideallerden uzaklaşan yeni çözümler*

ve yapılar arıyoruz ve sonuçta aslında geçmişte yeni bir kılıf altında yeniden üretiyoruz?

Bu konuyu ele almanın birkaç farklı boyutu vardır. Ben çok somut ve acil bir tanesini ele almak istiyorum. Bu boyut, meselenin bu tür tartışmalarda genellikle göz ardı edilen sosyal kökenlerini ortaya çıkarmaktadır. Yaygın hale gelmiş ilk kripto para olan Bitcoin, fikir olarak, finansal sistemin (dünyadaki tüm ülkelerinde izni ve desteğiyle) 2008 ekonomik krizinde zirveye çıkan, akıl almayacak tacizlerine karşı isyan niteliğinde bir tedbirdir. Hatta bir Times haberi Birleşik Krallık hükümetinin 3 Ocak 2009 tarihinde bankalara ikinci bir mali yardım sağlama niyeti olduğunu yayınlamış, bir protesto simgesi olarak bu tarih Bitcoin'in

>>

kaynak koduna başladığı ilk günün tarihi olarak yazılmıştır. Teknolojinin mimarisi de aslında gücü finansal sistemin kontrolünü ellerinde tutan “aracıların” elinden alarak, sıradan insanlara, kamuoyuna dağıtmak üzere tasarlanmıştır.

Geleneksel finansal sistem için koyulan teşhiş, hem ticari işlemlerin onayı hem de paranın çıkarılması için merkezi kurumlara duyulan güvene dayanıyor olmasıydı. Diğer bir deyişle, A’nın belli bir miktar parası olmasını ve bu miktarı B’ye aktardıktan sonra bir daha kullanamamasını sağlayanlar, özel bankalar ve Merkez bankaları gibi finansal kurumlardır. Bu görevleri uygulama otoritesini finansal kurumlara delege ediyor ve onların ellerinden gelenin en iyisini yapacağını umuyoruz. Her ne kadar bugünlerde bu durum pek çok kişi için gündelik yaşamdan uzak ve gizemli olduğu için büyük bir sorunmuş gibi görünmese de, *polis*’in hükümeti için, özellikle de her şeyin mübadele ve en nihayetinde para amacıyla üretildiği bir sosyal fomasyonda önemli bir etkidir.

Bu anlamda, ticari işlemlerin katılan tüm ağ düğümlerinin arasındaki bir uzlaşma koordinasyonu mekanizması üzerinden kaydedildiği ve onaylandığı, merkezi olmayan ve isteyen herkese açık olan bir hesap defteri ağı kurma imkanı, uygun ve ilginç bir fikir olarak görünmektedir. Bu ağın hataya dayanıklı olduğunu (yani düğümlerden biri ya da bazıları başarısız olsa da bile düzgün şekilde işlemeye devam edebildiğini), kendi içinde (21 milyon adetle sınırlı) sabit para miktarı olduğunu, internet erişimi olan her yerden neredeyse anında işlem gerçekleştirmeyi mümkün kıldığını ve büyük saldırı girişimleri altında on bir yıldır önemli hasarlar olmadan çalıştığını göz önünde bulundurursak, fikir daha da ilginç ve uygun gelmektedir. Nitekim, Bitcoin’in arkasındaki dağıtılmış sistemlerin koordinasyonunun mimarisi o kadar güzel kurulmuştur ki, Blockchain olarak adlandırılan başka uygulamaları da olan, kendi başına işleyen bir teknoloji haline gelmiştir.

Bitcoin 2019 yılında 225 milyar dolar piyasa değerine çıktı ve kendi yerli dijital ağında bir yıl içinde 120 milyon işlem kaydedildi. Öyleyse Bitcoin’in finansal sistemde bir devrim yaptığı ve sıradan insanları güçlendirdiği sonucuna varabilir miyiz? O kadar çabuk değil. Çalkantılı ve ağır bir başlangıçtan sonra, 2014 yılından itibaren, finans kurumları, şirketler ve büyük piyasa oyuncuları yaklaşımlarını kripto paraya kaydirdılar ve bu teknolojide araştırma ve yatırıma büyük paralar ayırmaya başladılar. Gerçekler, kişisel bilgisayarları olan sıradan kullanıcıların ağdaki yoğunluğu oluşturacağı ve kontrolü sağlayacağı idealine meydan oku-

yordu. Bugünlerde Bitcoin “madenciligi” büyük “çiftlikler” tarafından kontrol edilmektedir. Bu, “çalıştığını kanıtlama” sürecini iyileştirecek makineleri, enerjisi ve kaynakları olan büyük kompleks şirketlere (ya da diğer bir deyişle Sermaye’ye) verilen işimdir. Son olarak, Facebook’un, aralarında finansal kurumların da olduğu dünyanın en büyük şirketlerle ortak olarak (Libra adı verilen) kendi kripto parasını yaratacağını bildirdiğini de söylemeliyiz. Facebook buradaki amacının Bitcoin ve diğer kriptoların başaramadığı şey yani kripto parayı popülerleştirmek olduğunu duyurmuştur. Bu şu anlama gelmektedir: On yıldan fazla süredir milyarlarca insandan uygunsuz bir şekilde veri toplayan dünyanın en büyük sosyal medya platformunun, kullanıcıları hakkında her şeyi bilen, özel bir küresel banka yaratmak üzere büyük şirketlerle ortaklık yaptığını görmek üzereyiz.

Burada dünyada eylemlerimize uygun bir şekilde yön vermek için eleştirel analizin taşıdığı önemi vurgulayabiliriz. Daha önce de belirtildiği gibi, günümüzde finansal sistemin sorunlarının büyük ölçüde merkezileşmiş kurumların “aracılığına” olan bağımlılıktan ileri geldiğini öne süren pragmatik teşhisten yola çıkarak, burada refom yapacak ve açık, merkezi olmayan bir “güven ağı” kurulması gerektiğine dair pragmatik bir çözüme ulaşılmaktadır. Fakat ya finansal sistemimizin sorunları *biçiminden* değil de *içerğinden* kaynaklanıyorsa? Söylemek istediğim şu: zamanımızın en önemli toplumsal aracı figürüne, yani paraya, dayanmadan bir “aracısız bir toplum” nasıl oluşturulabilir? Görevi onaylamak olan merkezi kurumların gelişmesini ve büyümesini gerekli kılan şey ilk etapta zaten para değil miydi? Yoğunlaşmayı ve merkezileştirmeyi ortaya çıkaran zaten sonsuz para birikiminin içsel mantığı değil miydi?

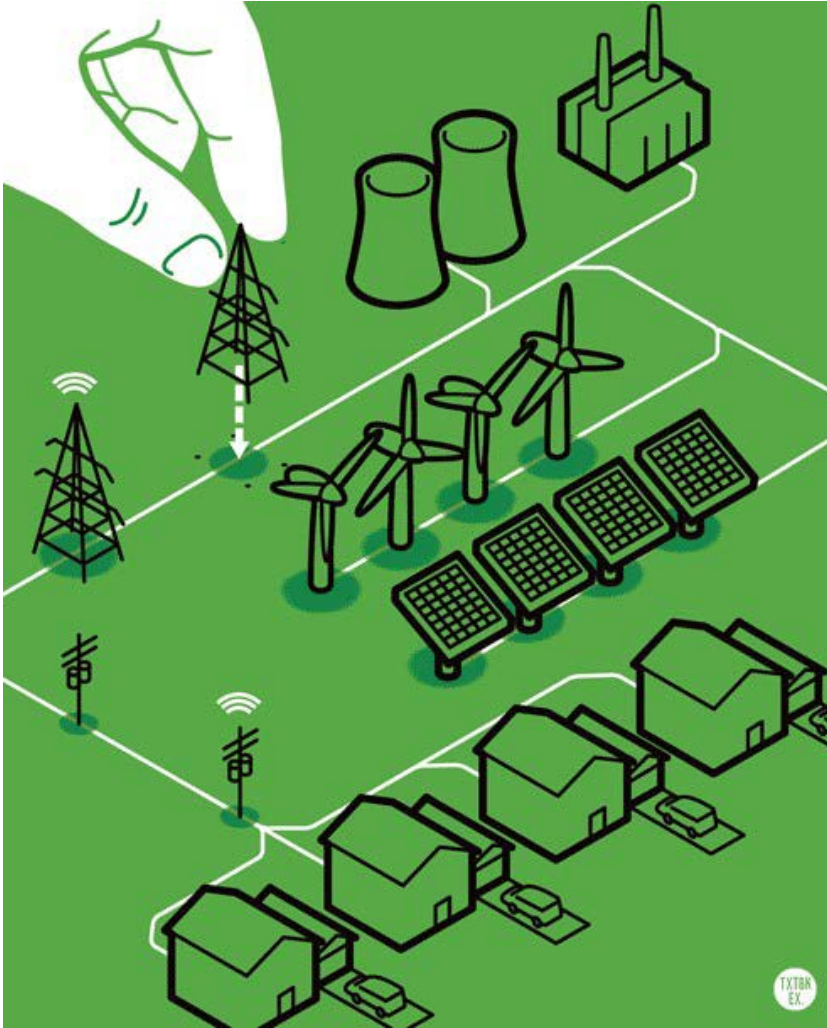
Benim iddiam Bitcoin’in ya da binlerce yeni kripto paranın değersiz olduğu değildir. Daha ziyade, eğer toplumsal örgütlenmenin kapitalist biçimi verili olarak kabul edilirse, eğer para üzerinden toplumsallaşma bir değerlendirilmeye tabi tutulmazsa, bu yeni teknolojilerin kaderinin, geçmişini yani yokluklarında Sermayenin kendini yeniden üretemeyeceği toplumsal koşulları sürekli yeniden üretmek olacağını ileri sürüyorum. Çelişkili bir hareket olan değerın valorizasyonunu - daha çok para olması gereken para- açığa çıkarak sorunları daha iyi teşhis edebilir ve farklı bir gelecek için buradan daha iyi çözümler, yapılar ve teknolojiler ortaya çıkabilir: Yaşamın üretimi için yeni bir maddi süreç. ■

Lévio Scattolini’ye ulaşmak için <leviosj@gmail.com>

> Sürdürülebilir Dijitalleşmenin Neye İhtiyacı Var?

Felix Sühlmann-Faul, Almanya

Yenilenebilir enerji kaynakları akıllı dağıtım için dijitalleşme içerir. Fotoğraf: James Provost/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

Pek çok şey bize dijitalleşmenin ne anlama geldiğini göstermektedir. Bir plak dükkanını ele alalım. Radyoda sevdiğimiz bir şey duyardık ya da arkadaşımız bize bir tavsiyede bulunurdu. Bunun üzerine plak dükkanına girer ve müzik içeren bir medya satın alırdık. Bizim mülkümüz haline gelen bir nesne. Bir zamanlar sıradan olan bu eyleme artık naderen raslanıyor. Bir platform iş modeline dayanan, internet üzerinden yayın yapan hizmetler, milyonlarca şarkıya erişim sağlayarak geçmişin plak dükkanlarının yerini alıyor. Müzik endüstrisi önemli bir biçimde değişiyor. Bu değişimin büyük bir sebebi, verinin, üretimin merkezi aracı ol-

masıdır. Platform iş modeli, pek çok durumda, kullanıcıları hakkında çok bilgi toplayarak işlemektedir. Örneğin, ne tür müzik dinliyoruz, ne zaman, ne sıklıkta ve nerede dinliyoruz? Buna ek olarak: Cinsiyetimiz nedir? Çocuğumuz var mı? Nerede yaşıyoruz? Hanehalkı gelirimiz nedir?

Platformların çoğunu büyük ölçüde başarılı yapan şey bu bilgidir: Neler sevdiğimizi ve tavırlarımızı biliyor ve davranışlarımızı tahmin edebiliyorlar. Hizmetleri, bireyselliğimize uyum sağladığı için bize çekici geliyor. Platformlar aynı zamanda topladıkları bu bilgiyi reklam şirketlerine satıyorlar; onlar da bizi kişisel olarak hedefleyen tüketim

>>

imkanları sunabiliyor. Günümüzde dijitalleşmenin anlamının büyük bir parçası budur: Kapitalizm ve teknoloji arasındaki güçlü bağ.

Bu, dijitalleşmenin genellikle sürdürülebilirlikle uzlaşmadığı gerçeğine bağlanmaktadır. Birleşmiş Milletlerin 1987 Brundtland raporunda şöyle denmektedir: “Sürdürülebilir kalkıma, günümüzün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama becerisinden ödün vermeden karıştıran kalkınmadır.” Dolayısıyla bizler, bizim çocuklarımız ve onların çocuklarının “iyi bir yaşam” sürme şansları olabilmelidir. Bu ne anlama gelmektedir? Bu elbette kültürel bir meseledir. Humanizm ve aydınlanma fikirlerinden ilham alan batı toplumlarında, elbette demokratik temel haklar, kendi kaderini belirleme, çeşitlilik, gizlilik, sağlıklı bir çevre ve “özgürlük” (bu her ne anlama geliyorsa) gibi değerleri içermektedir. Ne var ki, bu noktaların çoğu, büyük ölçüde ekonomik çıkarlarla hareket eden dijitalleşmeden etkilenmektedir. Örneğin, gizlilik, başarısı bizimle ilgili her şeyi bilme ihtiyacına dayanan platformlarla garanti altına alınamaz. Dahası, sağlıklı bir çevre asla ekonomik çıkarların hedefi olmamıştır ve durum dijital çağda da değişmemiştir.

Dijitalleşme, cihazların ve altyapıların inşa edilmesini, hammaddelerin çıkarılmasını ve ulaştırılmasını gerektirir. Dijital cihazların kullanımı, küresel elektrik talebinin %10’u kadar bir enerji tüketimi ortaya çıkarmaktadır. Eğer bu eğilim böyle devam ederse, 2025’de %20’ye çıkacaktır. Bunun sonucu olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin üretimi ve kullanımı insan yapımı karbondioksit emisyonlarının %3,7’inden sorumludur ve bu oran 2025’te %8’e çıkacaktır. Hammaddelerin çıkarılması, çıkarıldıkları ülkelerde sürdürülebilirlik açısından büyük sorunlara neden olmaktadır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti bu açıdan çok yakıcı bir örnektir. Kongo, en önemli tungsten, tantal, kalay, kobalt ve altın tedarikçilerinden biridir. Elbette madencilik erozyon, suyun zehirlenmesi ve türlerin neslinin tükenmesi gibi ekolojik sorunlara neden olmaktadır. Fakat toplumsal düzeydeki sorunlar daha da büyüktür: Bu ülkede kanlı bir iç savaş yaşanmaktadır. Milyonlarca sivilin ölümünden sorumlu olan çeşitli isyancı birlikler, 30 yıldır bu savaşı sürdürmektedir. Dijital donanım için yeri doldurulmaz minarelleri sağlayan madenler, bu madenlerin satışıyla silahlarını finanse eden bu isyancı güçlerin elindedir. Bu madenlere “çatışma mineralleri” denmesinin sebebi budur. Bunun acı sonuçları, açlık, cinsel şiddet, hastalıklar, modern kölelik ve çocuk askerlerdir.

Fakat iyi haberler de var: Bazı sürdürülebilirlik alanları, yalnızca dijitalleşme araçlarını kullanarak mümkün olabilmektedir. İlk örnek, yenilebilir enerji kullanımına doğru kaymadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarını etkili bir biçimde kullanmak için dijitalleşmeden kaçış yoktur, çünkü enerji üretimi merkezi değildir, tahmin etmesi güçtür, günün farklı zamanlarında gerçekleşir ve bazen yalnızca

küçük miktarlarda üretilmektedir. Bu kırılgan enerjiden en etkili şekilde faydalanmak için depolama ve dağıtım çok hızlı gerçekleşmelidir. Buna ek olarak, bu, yalnızca kendi öğrenen bilgisayar teknolojilerinin desteğiyle mümkündür.

Bir diğer örnek de sürdürülebilir ulaşım. Fosil bazlı ulaşım, şehir merkezlerindeki trafik sıkışıklığından ve hava kirliliğinden uzaklaşmak için yolcu otomobillerinin büyük ölçüde azaltılması gerekmektedir. Fakat alternatif ulaşım biçimlerini karşılaştırmak konusunda sıkıntılar ve büyük bilgi eksikliği bulunmaktadır. Farklı hizmet sunucuları, farklı fiyatlandırma modelleri, farklı yolculuk saatleri vardır. Spontan olarak gelişecek bir değerlendirme yapmak zordur. Fakat akıllı telefonların bu kadar yaygınlaşmasıyla birlikte bu sorunun artık kolay bir çözümü vardır. Almanya’daki pek çok araştırma projesi bu meseleyi yerel kamusal ulaşım hizmeti sunucularının uygulamalarını güçlendirerek ve bölgedeki diğer hizmet sunucuların ilgili bilgilerini de bu uygulamaya ekleyerek ele almaktadır. Artık otomobil paylaşma hizmeti sunanlar, bisiklet kiralama şirketleri, otobüsler, trenler ve diğerleri karşılaştırılabilmektedir. İnsanlar yolcuğun ne kadar süreceği, hangi yolculuk biçiminin en ucuz olduğunu, farklı biçimleri nasıl birleştirebileceklerini görebilmekte, bu uygulamalar üzerinden rezervasyon ve ödeme yapabilmektedir. Dijitalleşme sürdürülebilir biçimde seyahat etmeyi çok kolaylaştırmaktadır.

> Bu bizi nereye getiriyor?

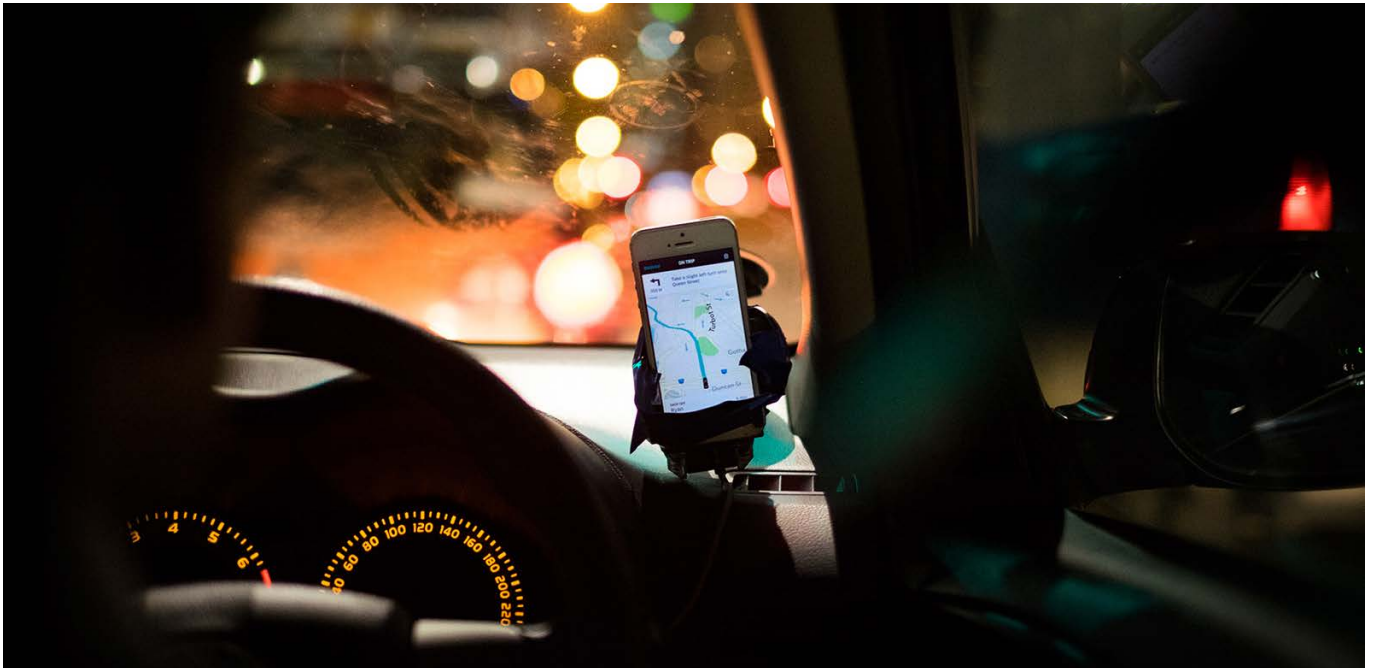
Sayırsız çalışma, sürdürülebilirliğin toplumda önemli olduğunun düşünüldüğünü göstermiştir. Fakat sürdürülebilirlik sağlayacak şekilde hareket etmek başka bir şeydir. İnsanlar arabalarından ya da uçakla seyahatten vazgeçme eğiliminde değildir. Siyasetin kaçınılmazlığı burada yatmaktadır. Dijital cihazların tamirinde vergi indirimini yapmak veya tüm elektronik cihazların tamir edilebilir olması gerektiğine dair yasa çıkarmak için kolay adımlar atılabilir. Fakat esas büyük adım hammaddeler için adil bir ücret ödemek olacaktır. Madenciliğin yarattığı ekolojik ve toplumsal felaket için finansal bir karşılık olmalıdır. Bundan ağır sonuçlar çıkabilir ama aynı zamanda kaynaklara daha yüksek vergiler koyularak büyüme sonrası ekonomiye doğru bir yol da açılabilir.

Fakat şansını, daha sürdürülebilir bir üretim ve yaşama biçimi yaratma ve daha da çok enerji harcama riskinden ve doğa tahribatından kaçınma yönünde kullanacak bir dijitalleşme yaratmak, ortak çaba gerektirmektedir. Mevzuatı akıllı biçimde oluşturmak bunun bir parçasıdır. Bi-reyler siyasi katılım, oy verme ve yaşam biçimlerini adapte etme yoluyla bunu desteklemeliler. Sürdürülebilirlik yeterlilikten gelir, fakat dijitalleşme tüketim eşliğini düşürür. Bu gerçeği dikkatli şekilde izlemeliyiz. ■

Felix Sühlmann-Faul’a ulaşmak için
<kontakt@suehlmann-faul.com>

> Fairwork Vakfı: Gig Ekonomisi Üzerine Eylem Araştırması

Srujana Katta, Kelle Howson, ve Mark Graham, Oxford İnternet Enstitüsü, Oxford Üniversitesi, Birleşik Krallık

*Ticari araç paylaşımı son on yılda popüler bir ulaşım biçimi haline geldi.
Fotoğraf: Noel Tock/Flickr. CC BY-NC 2.0.*

Hintli araç paylaşım şirketi olan Ola Cabs, dünyanın dört bir yanında, emek için arz ve talebi eşleştirmek için dijital bir platform kullanan iş modeline dayanan ve sayıları giderek şirketlerden bir tanesidir. Ola'nın mobil uygulaması, ulaşım ihtiyacı olan yolcuları yakındaki bir şoförle eşleşmesini sağlar. Ola gibi dijital emek platformları, "gig ekonomisi" olarak adlandırılan alanı oluştururlar. Burada şirketler, bir dijital platform üzerinden (genellikle çok korunan bir algoritmaya dayanarak) iş arayanlarla kısa dönemli olarak, güvencesiz ve parça başı iş yapmak üzere sözleşme yaparlar. Gig ekonomisinin algoritmik olarak bölüştürülen ve yönetilen istihdam modeli, araç paylaşımından eve servise, ev işlerinden bağımsız çalışmaya kadar pek çok farklı alanda ekonomik faaliyete girmiştir.

Tipik bir gig ekonomisi şirketi olan Ola, şirket adına araçlarını sürececek "şoför ortaklar"ı çekebilmek için bir özgürlük

ve esneklik anlatısı kullanmaktadır. Ola, internet sitesinde, gig ekonomisinin temel sloganlarıyla aynı çizgide, şoförlere "esnek çalışma saatleri", "çalışma özgürlüğü" ve "saygı kazanma" becerisi" garantilemektedir. Şirket, insanların Ola adı altında kendi araçlarını sürmelerini sağlamanın yanı sıra, aracı olmayanlara günde 10-16 dolar arasında bir ücrette araç kiralamaktadır. İşe talip olan şoförler, (56 dolar civarında) geri ödemesiz bir depozito ve (293 ile 432 dolar arasında) bir güvenlik depozitosu karşılığında "sıfır riskle araç sürebilirler".

Ola'nın anlatısında, şoför-ortaklar, geleneksel çalışmanın kısıtlamalarından kurtulmuş ve ilginç işler arasında koşturan güçlenmiş, becerikli kişilerdir. Gig işleri görünürde kendini kendini yönetmek, varolan becerileri sermayeye çevirmek ve aile ve diğer uğraşlara daha fazla vakit ayırmak gibi çekici imkanlar sunmaktadır. Çekiciliği, çalışanlara işleri ve kişisel yaşamları üzerinde daha çok kontrol sunma-

>>

sından ileri gelmektedir. Fakat gerçekler, vaat edilenden çok farklıdır. İnsan olan bir patronun üstü açık yönetiminin yerini, algoritmalarla sağlanan daha gizli ve daha çok nüfuz eden kontrol biçimleri almıştır.

Aralık 2019'da *The Economic Times*'da yayınlanan bir habere göre Ola, bir yolcunun şikayeti üzerine Mumbai'de bir şoför-ortağını işten uzaklaştırdı. Yolcu, şoförün direksiyon başında uyuyakaldığını ve neredeyse kaza yapacaklarını söylemişti. Şoför ise yirmi saatten fazla bir süredir direksiyon başında olduğunu söylemişti. Görünüşte, Ola'nın şoförü uzaklaştırma eylemi, yolcunun ve şoförün güvenliğini sağlamak için makul bir tedbirdir. Fakat bu olay araç paylaşım sektörünün ve daha geniş anlamda gig ekonomisinin özelliği olan bazı temel yapısal sorunları gözler önüne sermektedir. Bu özellikler ücretlerin düşük olması, çalışma koşullarının güvenli olmayışı ve adil yargılanma hakkının olmayışıdır. Haberde bir işçi örgütü temsilcisinin ifadelerine de yer verilmektedir: "Eğer 14-15 saat gibi uzun sürelerle araç kullanmazlarsa, Ola'ya ya da Uber'e günlük kira ücretini ödeyemezler."

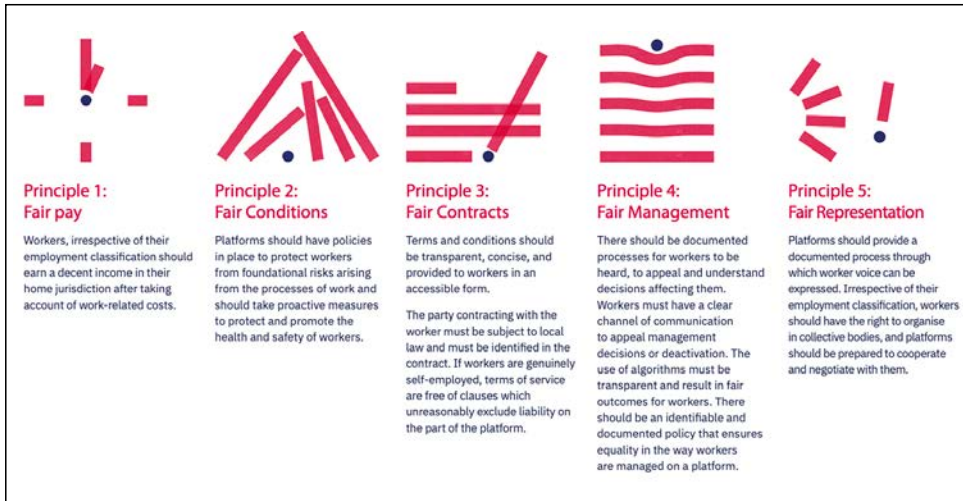
Gig ekonomisi platformları genellikle emeğini satmak isteyenlerle emek satın almak isteyenleri bir araya getiren teknoloji şirketleri olduklarını iddia etmektedir. Bu mantığa göre, platformlar yasal olarak gig çalışanlarını çalışanlar olarak değil, "bağımsız sözleşmeliler", "serbest meslek sahibi" ya da bunun bir benzeri olarak kategorize etmektedir. Bu kategorizasyon, varolan kontrol ilişkisini gizlemektedir; çalışma ve ödeme biçimlerini platformlar dikte etmekte ve çok etkili ağ yönetimi metodları uygulamaktadır. Sözleşmelere dair bu el çabukluğunun sonucu, gig çalışanlarının iş kanunları tarafından korunmuyor olmaları, dolayısıyla ücretli hastalık ve tatil izni ya da emeklilik maaşı gibi koruma ve yardım haklarına sahip olmamalarıdır. Platformlar, araç kirası ya da tamiri, sigorta ve benzin gibi maliyetleri işçilere devretmektedir. Vergileri hesaplama ve ödeme sorumluluğu çalışanlardadır. Çalışma saatlerini seçebilme esnekliği, (platformların sürekli işgücünü genişletmesi nedeniyle) ücretlerin düşme eğilimi ve daha çok çalışanları ödüllendiren,

oyunlaştırılmış dijital arayüz tarafından baltalanmaktadır. Dahası, platformların minimum bir çalışma miktarını güvenceye almak gibi bir yükümlülüğü yoktur. Emek arzının fazla olması, daha az işin hazır bulunduğu dönemlerin ve işler arasında ücretsiz geçen zamanın daha uzun olmasına neden olmaktadır. Aynı emek arzı fazlası, müşterilerin arzu ettiklere hizmetlere erişmek için çoğunlukla uzun süre beklemedikleri anlamına gelmektedir. Bir araya geldiğinde bu etkenler, çalışanları sürekli daha uzun vardiyalarda çalışmaya zorlamakta, bunun sonucu olarak daha büyük riskler almalarına ve uyuyakalan Ola şoföründe olduğu gibi, potansiyel olarak kendilerini ve diğerlerini tehlikeye atmalarına neden olmaktadır.

Ne Ola, ne de Hindistan bu konuda özgün örneklerdir. Düşük ücret, fazla çalışma ve risklere maruz kalmak gibi benzer meseleler, gig ekonomi bağlamında küresel olarak sıklıkla ortaya çıkmaktadır. Bu koşullar çeşitli şekillerde ele alınmaktadır ve alınabilir. Bunların arasında platformların yükümlülükleri ve işçilerin istihdam statüsünü hedef alan düzenlemeler olabilir. Bunun temelinde tabandan yukarıya bir kolektif eylem ve işçi örgütlenmesi ve üçüncü şahısların kamusal farkındalığı artırmak ve daha adil uygulamaları teşvik etmek için verdiği çabalar bulunmaktadır.

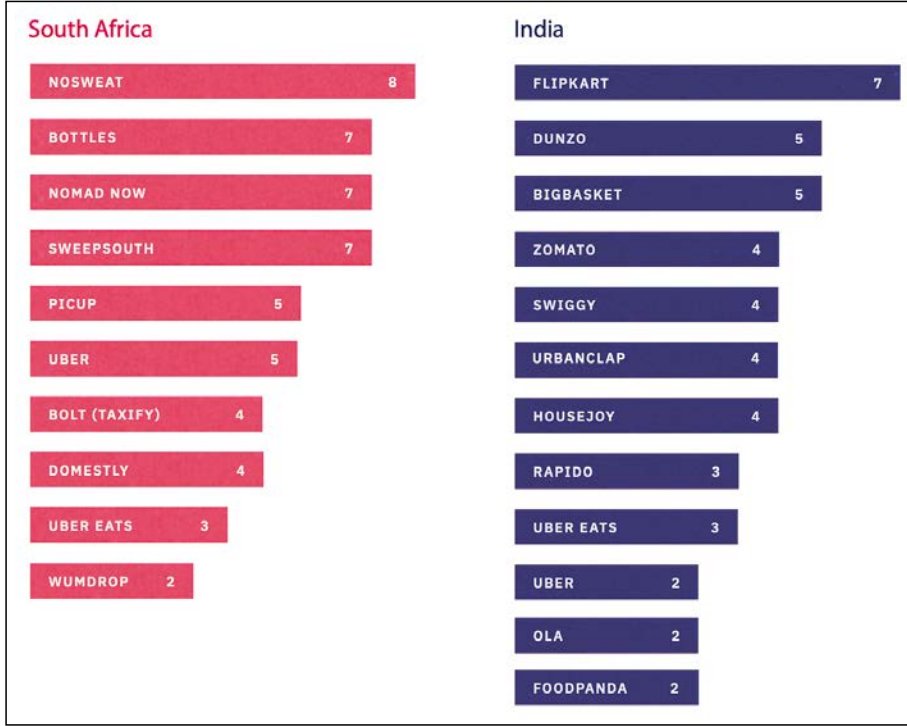
Oxford Üniversitesi'nde yer alan bir eylem araştırması projesi olan Fairwork Vakfı'nın 2018 yılında kurulma amacı da budur. Vakıf, gig ekonomisindeki adaletsiz uygulamaları ele almak için sosyal bilimciler ve iş hukukçularının ortak bir çalışması olarak kurulmuştur. Afrika, Asya ve Avrupa ülkelerindeki 300'den fazla gig çalışanından toplanan bulgulara dayanarak, adil platform işi için beş ilke geliştirdik: adil ücret, adil koşullar, adil sözleşmeler, adil yönetim ve adil temsil.

Yıllık bir döngü içinde gig ekonomisi platformlarına dair (işçiler ve platform yönetimiyle görüşmeleri de içerecek şekilde) araştırmalar yürütüyoruz. Sonra onları 10 üzerinden puanlayarak bu puanları hem tek hem de birbirleriyle bir "adillik" tablosu içinde karşılaştırarak sunuyoruz. Bu ya-

Fairwork İlkeleri.
Fotoğraf: Fairwork Vakfı.

Fairwork'un Güney Afrika ve Hindistan'daki 2019 Lig Tabloları. Tablo: Fairwork Vakfı.

pabilmek için beş ilkenin her biri için yerel koşullara dayanarak eşikler belirledik (örneğin, “adil ücret” farklı yerlerde farklı şekilde yorumlanabiliyor). İyi puan alan platformlar, daha adil işverenler olduğunu gösteren işaretimizi kullanma hakkına sahip oluyor.

Bu çalışma üzerinden işçiler, şirketler, tüketiciler ve düzenleyicilere, genişlemiş istihdam fırsatları, sürdürülebilir geçim ve işçilerin güçlenmesi vaatlerini gerçekleştirmelerini sağlayacak bir platform ekonomisi hayal edebilecekleri bir çerçeve sunmayı amaçlıyoruz.

Müşterinin şikayeti üzerine Ola hemen yorgun şoförü disipline edecek bir eyleme girişti ve danışmanlık almasını gerekli kıldı. Fakat tüm suç şoföre atılmamalı. Kişinin daha az yorgun olması ya da güvencesiz gelir kaynaklarına daha az bağımlı olması için danışmanlık hizmeti vermek mümkün değildir. Eğer Ola ve onun gibi platformlar bunun yerine çalışanlarını yönetme biçimlerine Fairwork ilkelerini aktif olarak dahil etselerdi, gig ekonomisinde çalışanlar için daha güvenli ve adil sonuçlar görebilirdik. Fazla çalışmayı (koşullarını) ödüllendiren bir bonus yapısı olmayan ve adil bir ücret ödeyen platformlar için çalışan şoförlerin, zorlu bir iş gününün sonunda bir iş daha kabul etmek yerine durmayı tercih etme ihtimalleri daha yüksek olurdu. Ödeme yükümlülüklerinin açık bir şekilde konuşulduğu durumlar-

da işçiler, sözleşmeleri imzalamadan önce seçeneklerini dikkatli bir şekilde değerlendirirler. Duyarlı adil yargılama süreçleri (yönetim) olan platformlarda çalışanlar, disiplin eylemlerine itiraz edebilir ve vakalarının bir insan tarafından duyulmasını sağlayabilirler. Platformlar tarafından tanınan bağımsız bir kolektif örgütü olan işçiler (temsili) kendi koşullarının daha adil olması için talepte bulunabilirler. Ola ve pek çok diğer platform bunun yerine yalnızca maliyeti ve riski değil, güvencesiz çalışma koşullarının sorumluluğunda işçilere devretmeyi başardılar.

Biz temel olarak, güvencesiz ve emniyetsiz çalışmanın platform temelli modern ekonominin doğal, gerekli ya da kabul edilebilir koşulu olmadığı fikrini güçlendirmek istiyoruz. Zor kazanılmış emek haklarının altı, her gün daha çok sektörde geçici çözümler aracılığıyla kazanılmaktadır. Bir alternatifin olmadığı hissi derin bir şekilde yerleşmiş ve platformlar dokunulmazmış gibi görünse de, kamuyounun görüşüne karşı son derece hassastırlar. Platform kullanıcıları (hem çalışanlar hem tüketiciler) daha adil bir çalışma geleceği hayal etmek ve gerçekleştirmek konusunda tahmin ettiğimizden çok daha fazla güce sahiptir. ■

Srujana Katta'ya ulaşmak için <srujana.katta@oii.ox.ac.uk>
Kelle Howson'a ulaşmak için <kelle.howson@oii.ox.ac.uk>
Mark Graham'a ulaşmak için <mark.graham@oii.ox.ac.uk>

> Kapitalizm, Sınıf, İhtilaf

Donatella della Porta, Scuola Normale Superiore, Floransa, İtalya

2019'da Hongkong'daki protestolar. Resim Hakkı: Studio Incendo/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

1 969 “Sıcak Sonbaharın” ellinci yıldönümü, Colin Crouch ve Alessandro Pizzorno gibi sosyologların “sınıf mücadelesinin dirilişine” dair görüşleri, Lübnan, Şili, Katalonya ve Hong Kong gibi birbirinden uzak ülkelerde son dönemde ortaya çıkan, milyonların katıldığı yürüyüşler ve sivil itaatsizliğin de dahil olduğu kitlesel protestoların küresel dalgasına vurgu yapmıştır. 2019’un “Sıcak Sonbaharı” ise artan eşitsizlikler ve yozlaşmış seçkinlerle beraber kemer sıkma karşıtı protestolara ve milenyumun başındaki Küresel Adalet Hareketine sahne olmaktadır.

Kemer sıkma politikalarına karşı yürütülen protestolar periyordik ara-

lıklarla yeniden gündeme gelse de, 2010’ların sonuna doğru kadına yönelik şiddet ya da küresel ısınmaya dair hareketler bir önceki hareketleri geride bırakarak, bu meseleleri var olan toplumsal ve siyasi ilişkilerin merkezine konumlandırdı. Akışkan ağlar grupları bir araya getirerek, ilk kez vatandaşları harekete geçirdi. Gelecek için Cuma, Soyu Tükenme İsyanı ve Ni Una Menos hareketleri doğaya ve kadına yönelik şiddetle kapitalist sömürü gibi konular arasında köprü oluştururken, 2019 Sıcak Sonbahar hareketine katılan kitleler ise ulus içindeki bölünmelerden yola çıkmakta ve toplumsal eşitsizliği arttıran ve vatandaşlık haklarıyla beraber siyasi özgürlüğü de kısıtlayan küresel kapitalist gelişime karşı duyulan öfkeyi ifade etmektedir- >>

ler. Sokaklarda ve mahkemelerde sivil itaatsizliği baskı altında tutmak için alınan insanlık dışı önlemler zaman zaman radikalleşmeye doğru giden bir siyasallaşma girdabındaki protestoları alevlendirmektedir.

Neoliberalizm ve onun meydana getirdiği kriz memnuniyetsizliğe neden olurken, bu memnuniyetsizlik çoğu zaman bölücü protesto biçimleriyle dile getirilmiştir, buna karşın toplumsal hareketler çalışmalarında bir kavram ve araştırma konusu olarak kapitalizm her daim bir kenara atılmıştır. Kapitalizm konusuyla beraber sınıf ve sınıf çatışmaları analizleri de göz ardı edilmiştir. Ancak, 2008'de yaşanan Büyük Duraklama'dan itibaren, toplumsal çatışmaların yapısal temeline ve bu çatışmaların kurumsallaşmış politikalar, (özellikle de) tartışmalı politikalar nezdinde ifadesi giderek önem kazanmıştır. Siyasi fırsatlar, kaynak seferberliği ve çerçeveleme süreçlerinin rolüne dair iyi yapılandırılmış varsayımlar, protestoların sosyo-ekonomik koşullarını incelemek için güncellenmelidir. Protestoların analizinde kapitalizm kavramına tekrar başvurmak için, toplumsal hareketler literatürünü neoliberal kapitalizmin ekonomi politikasına yapılan önemli katkılar ışığında ele almak gerektiğini savunuyorum.

> Kapitalizm ve yeni toplumsal hareketlerin dönüşümü

İşçi hareketleri araştırmaları, kapitalizmin uzun dönemdeki dönüşümünün endüstride çalışan işçilerin ve sınıf bilinçlerinin beraber örgütsel yeterliliklerinin de azalmaasına yol açtığını işaret etmektedir. Bu görüşle aynı doğrultuda, toplumsal hareketler çalışmalarındaki ampirik araştırmalar da fabrikaların dışında da bölünmelerin yayılarak, yeni kolektif kimlikler ve toplum ile piyasalardaki hiyerarşiye karşı direncin oluştuğunu göstermektedir. Özellikle 1970'lerden itibaren, sınıfsal ayrımın pasifize edildiğine dair değerlendirilmelerde bulunulurken, toplumsal hareketler alanında çalışmalar yapan kimi araştırmacılar odaklandıkları yeni hareketlerin endüstrileşme-sonrası ve materyalizm-sonrası karakterine dikkat çekmektedirler.

Sözde yeni toplumsal hareketlerin kuramsallaştırılmasında Alberto Melucci ve Alain Touraine gibi toplumsal hareketler alanında çalışmaları bulunanlar, programlı (ya da endüstrileşme-sonrası) bir toplumdaki toplumsal hareketlerin birtakım özelliklerini ayrı tutmaktadırlar. Bilginin kontrolü toplumsal gücün en büyük kaynağını oluştururken, çatışmaların iş yerlerinden, araştırma ve geliştirme, bilginin işlenmesi, bilim ve teknoloji ve kitlesel iletişim gibi alanlara kayması beklenmekteydi. Bu yeni çatışmaların merkezinde yer alan aktörlerin endüstriyel üretimle bağları bulunmamakta aksine bu aktörler, bilişsel ve sembolik kaynakların kullanımı ve kontrolüyle ilgilenmektedirler. Günümüz toplumlarında, eylemlerini bağımsız olarak sürdüren merkezlerin, insan eylemliliğinin motivasyonlarını kontrol altına alarak, bütünleşme ihtiyacıyla bir gerilim içinde olacakları beklenmişti. Touraine ve Melucci ana toplumsal çatışmalar ve bu çatışmaların taşıyıcıları hakkında çok yönlü bir vizyona sahipken, sınıf bilincinin gelişmesine, protestocuların sınıfsal konumlarına odaklanarak "yeni toplumsal hareketlerin" toplumsal temeline yönelik ampirik araştırmaya ağırlık vermişlerdir. Birkaç hareket ve birkaç ülkeyi genelleştirme eğilimiyle beraber çalışmalar söz konusu hareketlere orta-sınıfın- kamu sektöründeki beyaz yakalı işçilerin- mavi yakalı işçilere oranla daha ihtilaflı biçimlerle katılım sağladığını göstermektedir.

> Sınıf çatışmalarının dirilişi

Her ne kadar kuramsallaştırmalar ve ampirik çalışmalar, refah devletinin belli alanlarda ilerleme kaydettiği bir dönemde tartışmalı politikaların birtakım özelliklerini aydınlatırsa da, bir orta-sınıf platformu olarak işçi mücadelesinin ve protestolarının sona ereceğine dair tahminler boşa çıkmıştır.

İlk olarak, yalnızca Batı tarzı kapitalizmin diğer ekonomiler ve toplumlar için bir model olmadığı değil, Batı kapitalizminin, programlı toplum teorisyenlerinin öngördüğünden daha da sömürücü bir biçimde gelişim gösterdiği görülmüştür. Endüstride çalışan işçilerin sayısındaki azalış emeğin sö-

mürüsünde de azalmayı beraberinde getirmemiştir. Aksine, işçilerin koşullarının yarattığı güvencesizlikle birlikte orta sınıf proleterleşmesi de görülmekte, birçok meslekte özerklik ve alınan ücretlerle beraber hizmet sektöründe yer alan beyaz yakalıların da azaldığı izlenmektedir. David Harvey'in Karl Polanyi'nin analizinden yola çıkarak belirttiği gibi, aşırı-birikimin yol açtığı sorunların nedeni finansal spekülasyonla kar elde etmenin üretim yoluyla kar elde etmenin alternatif olmasıdır. Artan yeniden üretime yönelik birikim biçimleriyle beraber, artı değer bir kısmı üretime tekrar yatırılmakta, birikim artışının mülksüzleştirme yoluyla sağlanması ise kapitalist olmayan toplumsal oluşumlarla kurulmuş özel ilişkiler yoluyla yapılan sermaye birikimini anımsatmaktadır.

Çalışma koşullarına yönelik ihtilafların yeniden ortaya çıkması, Michael Burawoy'un toplumsal hareketleri yeniden metalaşmanın, yeni eylem alanlarının metalaşması; ve eskiden meta olanların, yani eski metaların piyasadan ihracı; eski işçilerin istihdam piyasasının dışına itilmesi gibi sınıflandırmalarında işaret ettiği üzere ilgili sorunları da hedef almaktadır. Birikimin mantığı kolektif hareketlere zarar verirken, sınıf bölünmesini arttıran finansal kapitalizmin belli özelliklerini göz önünde bulundurarak, protestoların farklı bir mantık izlemesini bekleyebiliriz.

> Geç neoliberalizm döneminde sınıf çatışmaları

Toplumsal oluşumların halefinin belirlenmesine yönelik eğilimler hakkındaki tartışmaların yanı sıra, neoliberal kapitalizmin kriz içinde olduğu dönemlerde ortaya çıkan sınıf çatışmalarının koşullarının incelenmesinde kapitalist evrimin orta-vadeli döngüsel süreci göz önüne alınmalıdır. Karl Polanyi, *The Great Transformation* (Türkçe'ye *Büyük Dönüşüm* olarak çevrilmiştir) adlı büyük eserinde, kapitalizmin gelişiminde sosyal güvenlik ve serbest piyasanın çift yönlü hareketini ayrı tutmuştur. İkinci bir büyük dönüşüm sürecinde neoliberal kapitalizm, piyasanın toplumsal egemenliğine karşı piyasanın toplum üzerindeki

2019'da Şili'deki protestolar. Resim Hakkı: Diego Correa/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

egemenliğine yönelik ideolojiyi temel almaktadır.

Polanyi'ye göre hareket ve karşı hareketlerin ortak eğilimi, aynı tarihsel dönemde birlikte görülen kapitalizmin farklı türlerine gömülüdür. İlk olarak, dünya sistemi yaklaşımının da işaret ettiği üzere kapitalizm merkez, çevre ve yarı-çevrede farklı biçimlerde görülmektedir. İşçi hareketleri çalışmaları, belli jeopolitik eğilimlerin küresel seviyede genelleştirilmesini eleştirerek, endüstride çalışan işçi sayısının gerçekten de Batı'da azalırken, aynı durumun Küresel Güney için söz konusu olmadığını göstermektedir. İkinci olarak, Peter Hall, David Soskice ve diğerleri kapitalizmin, serbest piyasa ekonomilerinin farklı biçimlerini ayrı tutarken, serbest piyasada, koordine olmuş piyasa ekonomilerine nazaran etkileşim ve ilişkilerin ana unsur olduklarını belirtmişlerdir. Yakın zamanlı bir araştırma, Büyük Durgunluk süresince ikinci Büyük Dönüşüm'ün ve onun yarattığı krizdeki kapitaliz-

min çeşitlerinin farklı uyarlamalarına dikkat çekmiştir. Memnuniyetsizlik, belli özellikler, zamanlama ve finansal krizin yoğunluğuna ve bu krize verilen siyasi karşılığa bağlı olarak farklı çehrelere bürünmüştür. Beverly Silver'a göre merkez ve çevre, Polanyi'nin eski hakları savunan sınıf çatışmalarının farklı biçimlerdeki etkileşiminden hareketle, proaktif Marks-modelli toplumsal hareketlerin hâlihazırdaki üretim sistemleriyle mücadele etmektedir.

> Toplumsal hareketlerin etkinliği

Eleştirel politik ekonomi içindeki bu düşünceler sınıfın toplumsal çatışmaların temeli olduğuna dair yararlı bilgiler sunarken, çeşitli sosyal grupların bağımsız yapılar kurma ve kurumsal güce ait pozisyonları ele geçirme yetileri, toplumsal hareketler çalışmalarının cevap bulabileceği açık uçlu sorulardır. Toplumsal hareket çalışmaları, antisistemik hareketler ve/veya karşı

hareketlerin, aktörlerin etkinliği ve geniş ölçekte ilişkisel bağlamda nasıl yaratabileceğine ışık tutmaktadır. Bu yolla, hareketlilik için kaynakların rolünü ve bağımsız siyasi boyutunu göz önüne alarak, sınıf analizini yapısalci bir yaklaşımın dışına itebilirler.

İlk olarak, Yeni Toplumsal Hareket araştırmacıları kapitalist gelişmenin yeni bir döneme girdiğinden bahsetmekte, çatışmaların yapısal belirleyici etkenlerine dikkat çekerken aynı zamanda tanımlama sürecinin de öneminin altını çizmektedirler. Bu anlamda, Marksizmin yapısal yorumuna karşı görüşü savunmakta, her ne kadar yapıdan sisteme kayışı tanımlamaya yönelik örgütsel ve düşünsel kaynakların gelişimine dair fazla araştırma olmasa da, neo- ya da post Marksist yaklaşımların bir ölçüde bu durumla başa çıkabildiğini ortaya koymaktadırlar.

Bunun üzerine, Yeni Toplumsal Hareket yaklaşımlarının işaret ettiği

kimi unsurlar günümüzdeki çatışmaları anlamak için yol gösterici olmaktadır. Örneğin, bilgi kontrolünün üretim araçları sahipliğinde görülen azalma karşısındaki önemi ya da refah toplumunda halkın tanımı için halka dair hiyerarşik kavramsallaştırmaların reddi günümüzdeki hareketler için önem taşımaktadır. Colin Barker'ın özellikle Melucci ve Touraine' e atıfta bulunarak yaptığı analizler, neoliberal dönemde toplumsal hareketlere dair Marksist bir incelemenin egemen ortak akılla baş etmek ve radikal ihtiyaçların tanınmasından temel alan direniş söylemlerine dair bilginin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, tartışmalı politikalar üzerine yapılan araştırmalar kapitalizme yönelik direnişin sembolik ve maddi kaynaklarının birikiminin, farklı protesto biçimlerinin bir araya gelmesi ve kurumsal kanallarla beraber birlik ve ağların da istikrarının rolünün altını çizmektedir.

Yakın dönemli araştırmalarda da görüldüğü üzere, konjonktürel ekonomiyle beraber krizin siyasi gelişimi, biçimi ve yoğunluğu, çatışmanın biçimleri ve yoğunluğuna etkisi vardır. Avrupa'nın çevresindeki toplumsal hareketlerin karşılaştırmalı analizi, işçilerin yapısal olarak güçlü durumda olduğu bir ülkede, refah dönemlerin-

de ilerici hareketlerin ortaya çıktığı ve ekonomik büyümede artan ücretlerin ve refah harcamalarını desteklemek için koyulan vergilerin karlılık yatırımlarında yüksek marjda seyretmesi gibi emek sosyolojisi ve toplumsal hareket çalışmalarının yaygın hipotezleriyle gelişmektedir. Bu analizler, özellikle İzlanda, Yunanistan ve İspanya'da krizin güçlü seyrettiği yerlerde eyleme ilişkin yeni bir repertuvar da oluşturarak eylemliliği tetiklemiş bununla birlikte örgütsel biçimler ve talepler de siyasi başarıya ulaşmışlardır. Buna karşın, mücadeleci aktörlerin refah ve kriz zamanlarındaki farklı mücadeleleri önemini korumaktadır. İşçi eylemliliğine yönelik bazı araştırmalar, protestolar sırasında dayanışma kaynaklarının oluşturulmasıyla krizlerin önüne geçilebileceğini göstermektedir. Uzun grevler ya da fabrika işgalleri, meydanlara kurulan kamplar ya da işsizlerin grev gözcülüğü ile özdeşleşen kemer sıkma karşıtı protestoları, birbirinden yenilikçi fikirler ve pratikleri ortaya koyarak krize yönelik tepkiyi açığa çıkarmaktadır. Gramsci'nin belirttiği gibi, yönetici sınıfın egemenlik krizi olan "organik krizde", belli başlı siyasi ve toplumsal şartlar göz önüne alındığında yerel militanlık geniş çaplı bir toplumsal harekete evrilebilir.

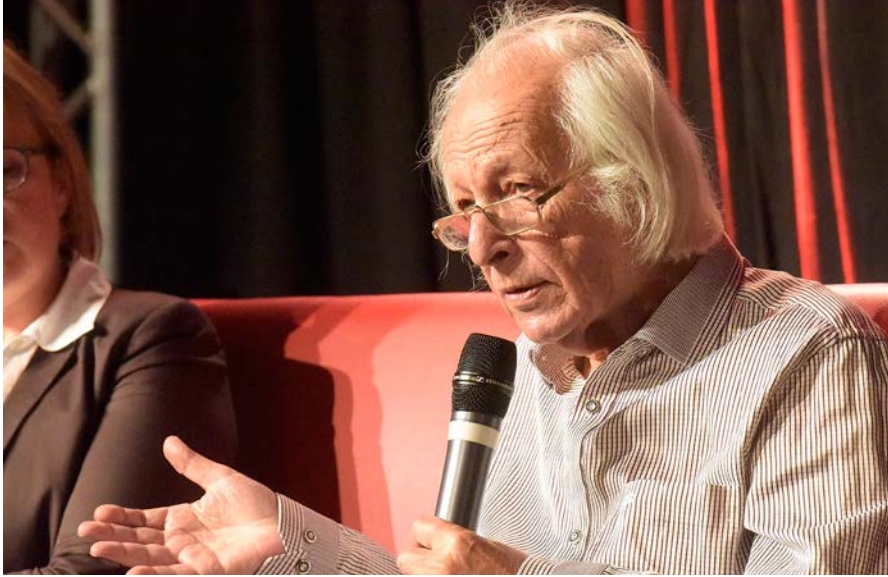
> Son sözler

Bitirirken; sınıflara dair yapısal vizyonun, toplumsal hareket çalışmalarının özellikle üzerinde durduğu siyasi fırsatların sosyo-ekonomik etkileriyle beraber kaynak seferberliği sürecine aracılık etme biçimlerini göz ardı etme eğilimindedir. Toplumsal hareket çalışmalarının (eleştirel) politik ekonomiyle beraber ele alınması, dünyanın farklı ülkelerinde farklı zamanlarda neoliberal kapitalizmin yarattığı krize karşı oluşan toplumsal hareketlerin çeşitlerini, yoğunluğunu ve zamanlamasını anlamak için büyük önem taşımaktadır. Bunu yapabilmek için, toplumsal hareket teorisi, birikimin ve sömürünün günümüzdeki sürecini irdelleyen kapitalist dönüşüme dair eleştirel çalışmalarla bütünleşmelidir. Aynı zamanda, kapitalizmin yapısal dönüşümlerine dair analizler de toplumsal hareket teorisinden faydalana bilir: kapitalizmden doğan memnuniyetsizliğin yarattığı hareketliliğe dikkat çeker. ■

Donatella della Porta'ya ulaşmak için
<donatella.dellaporta@sns.it>

> Afrika'nın Önde Gelen Marksisti, Samir Amin'e Saygı Duruşu

Vishwas Satgar, Witwatersrand Üniversitesi, Güney Afrika ve ISA Ekonomi ve Toplum (RC02) ve İşçi Hareketleri (RC44) Araştırma Komiteleri üyesi

Samir Amin 2016 yılında Berlin'de.
Resim Hakkı: Flickr. Bazı hakları saklıdır.

Samir Amin 12 Ağustos 2018'de hayatını kaybetti. Yirminci yüzyılda Afrika'nın düşünsel tarihi onun katkılarını kabul etmedikçe hep eksik kalacaktır. Düşünsel yolculuğu modern bir Afrika inşasının önemli aşamalarıyla kesişmiştir: (i) Arap milliyetçiliğinin yükselişi; (ii) Afrika sosyalizmi ve bilimsel sosyalizmin yükselişi ile birlikte postkolonyal Afrika'da sola yönelim; (iii) bağımlılık yoluyla neokolonyal kontrol; (iv) yapısal düzenlemeler ve Soğuk Savaş bağlamında Pan-Afrikanizm'in yenilgisi; ve (v) küresel bir Afrika inşası. Amin tüm bu dönemleri gördü, bu dönemler hakkında çalışmalar yaptı ve bir aydın olarak bu dönemlerin içinde yer aldı.

Amin bağımsız bir Marksist olarak yazdı, az gelişmişliğin ve bunun mekanizmalarına odaklandığı doktora teziyle (1957) kendi araştırma izliğini oluşturdu. Bu tez, daha sonra *Accumulation on a World Scale- A Critique of the Theory of Underdevelopment* (1974) [Dünya Ölçeğinde Birikim-Az Gelişmişlik Teorisi Eleştirisi] adıyla yayınlandı. Amin, agresif bir aydıydı, hiçbir zaman disiplinler sınırlandırmalara uymadı. Marksist teoriye, dünya sistemleri analizi, kalkınma teorisine, küresel jeopolitiğe dair konjonktürel analizlere, stratejik önergelere ufuk açıcı katkılar sundu ve sürekli sosyalizme dair vakaları takip etti. Sosyoloji de, ekonomi, uluslararası ilişkiler, postkolonyal teori, kalkınma çalışmaları ve birçok diğer disiplinde olduğu gibi Amin'in katkılarından faydalandı. Afrika bağlamında Amin, 1973 yılında Sosyal Bilimler Araştırmalarını Geliştirme Konseyi

'nin (CODESRIA) eş-kurucusu oldu ve İdari Sekreter olarak görev aldı. Bu kurum, en azından üç nesil sosyal bilimcide önemli izler bırakmış ve Afrika'daki sosyal bilimler topluluğunun ilerlemesi yönünde büyük fark yaratmıştır.

Bir Marksist olan Amin, hiçbir zaman gelenekselliğe teslim olmamıştır. Marks'a yaklaşımı Marks'tan öğrenmek olmuştur; Marks onun için bir başlangıç noktasıydı ancak Marksist yöntem "günümüzdeki sorunlara Marksist cevaplar" bulabilmeliydi. Marks'ın kapitalizm teorisi ve tarihsel materyalizmine böyle bir yenilik getirilmesi gerekiyordu. Bu bağlamda Amin kapitalizme, sermaye-emek ilişkilerini önceleyen soyut bir tanımlama çerçevesinden bakmıyordu. Amin'e göre bu tür bir yaklaşım, ekonomizmle sonuçlanmakla beraber çepe-ri gelişimine "stratejik" bir bakış açısı kazandıracak, bu da "geri kalmış çeperin" gelişmiş merkezlere yetişmesi gerektiği görüşünü beraberinde getirecekti. Bunun yerine, kapitalizmi bir dünya sistemi, ilk analiz birimi ve de soyutlamanın en yüksek noktası olarak ele almak elzemdi. Bu da, kapitalizmi tarihsel olarak anlamayı, çağdaş emperyalizme yönelik somut analizleri ve konjonktürel bir incelemeyi gerektirmekteydi. Tüm bu düşünceler Amin'i Marks'ın değer kavramına yenilik getirmeye ve bu kavramı küresel kapitalizmin bir parçası olarak konumlandırmaya yöneltti. Emperyal kira, eşitsiz kalkınma ve küresel kutuplaşma gibi kavramları ortaya koyarak, bunların dünyadaki kapitalist sistemin özünde yer aldığını belirtti. Emperyalizm teorisinin merkezinde tekel kapitalizminin küresel safhalarını, kitlesel imha silahları, tekno-

>>

loji, finansal akışlar, dünyadaki kaynaklar ve iletişim tekelleri olmak üzere beş grupta incelemiştir. Bu açıdan bakıldığında, çeperin merkezi “yakalaması” bir yanılsamadan ibaretti.

Hem Küresel Kuzey hem de Küresel Güney’deki üniversitelerin bağımsızlık mücadelesinin içinde olduğu dönemde, Samir Amin’in Avrupa merkezci olmayan Marksist anlayışı önemli ve öncü olmuştur. Bağımsızlık heveslerinin aşırıya kaçmasıyla, Marksizmi tamamıyla Avrupa merkezci bir düşünce olarak görüp reddedenlerle bir köprü ve diyalog için bir zemin oluşturmuştur. Amin, Marksizm içindeki Avrupa merkezci bakış açısıyla, kapitalizm tarihyazımıyla ve batı modernizmiyle mücadele etmiştir. Bu mücadeleyi, “yardımcı üretim biçimi” fikrini ortaya atarak ve bu kategoriyi tarihselleştirerek, bir tarihsel sıraya koyarak Avrupa’nın da bir zamanlar kapitalizm-öncesi medeniyetlerin çeperi olduğunu öne sürerek yapmıştır. Avrupa, medeniyetleşmeye geç kalmış ve Avrupa’nın feodalizmden kapitalizme geçişi artık değer merkezleşmesinin önünde engel olduğundan, kendine has bir gelişim göstermiştir. Avrupa, beyaz bir deha ve istisnailik nedeniyle kalkınmadı. On altıncı yüzyıldan itibaren dünya sistemini yeniden oluşturan tarihsel olaylar söz konusuydu. Amin ayrıca Avrupa merkezilik ve onun ekonomizmle olan ilişkisine de karşı çıkmış, kapitalizmin çeperinde bulunan yerlerde işçi ve köylü ittifakının önemini savunmuştur. Marksist sınıf analizi ve siyaset, siyasi eylemliliği endüstrinin içindeki işçi sınıfına indirgememelidir Öte yandan Amin, *Empire of Chaos*’da (1992, Türkçe’ye *Kaos İmparatorluğu* olarak çevrilmiştir, 1993) Avrupa ve Japonya’daki Amerika-güdümlü bloğun hiçbir şey üretilmeyecek aşamaya gelinceye ve kapitalist piyasalarını genişletene kadar durmayacağını öne sürdüğü bu ileri görüşlü çalışmasında, bağımsızlığın bir zorunluluk olduğunun altını daha da kalın çizmiştir.

Samir Amin’in otarşiye ilişkin olmayan kopuş düşüncesi, bağımsızlığa dair mecburiyetler tarafından şekillenen egemenlik projesini garanti altına almak adına bölgeler ve ülkelerde geliştirilen ulusal-popüler projelerin temelini de oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Amin’a göre asıl mesele çeperdeki ülkeler ve küresel kapitalizm arasındaki ilişkiyi kontrol altına almaktır. Amin, küresel tekeller ve merkezlere uygunluk gösteren düzenlemeleri hiç desteklemedi. Kurlara uygulanan kontrollerin seerbestleşmesi, özel bankacılık ve küresel tarım gibi seçeneklerin hepsi ulusal kalkınmanın aleyhineydi.

Özünde, kopma ulusal-popüler bir proje olup, üç eğilimle şekillenmektedir: devletçi, kapitalist ve sosyalist. Amin, bu üç eğilimin sınıf ittifakıyla (çeperde, işçi ve köylü arasındaki ittifak söz konusu olmaktadır) desteklenip, bu projeyi oluşturduğunu öngörmüştü. Her bir eğilim, ulusal-popüler projenin yönünü belirlemek amacıyla birbiriyle çakışmakta,

çelişmekte ve yarışmaktadır. Kopmaya dair bu bakış açısı, kopuşa neden olan birkaç önemli koşulu ortaya koymaktadır.

İlk olarak, ulusal projenin halkın ihtiyaçlarını öncelemesi elzemdir. Bu öncelik, küresel kapitalizmle ilişki uğruna ihmal edilmemelidir. Bu bağlama dair en önemli örneği gıda egemenliği oluşturmaktadır. Amin siyasi ve düşünsel olarak köylüler, işçiler ve tüketicilerin gıda sistemini kontrol etmesine yönelik tarımsal görüşe destek vermiştir. 1996’dan bu yana, 200 milyon üyesiyle dünyanın en geniş çaplı köylü hareketi olan La Via Campesina, küresel tekel tarafından kontrol altına alınan gıda rejimine ilişkin mülksüzleştirme-ye cevaben gıda egemenliğini öne çıkarmaktadır. Amin, gıda egemenliğini kopuşa dair stratejik bir yaklaşım olarak önemli görmektedir. Böylesi bir konumlanma, giderek ısınan bir dünyada karbonsuzlaştırma hakkında nasıl tavır alınacağını belirlemek açısından da önem taşımaktadır.

İkinci olarak, kopuşun bölgesel ve alt-bölgesel boyutları olmalıdır. Amin’e göre, ülke kopuş için merkezi bir konumda olsa da, Güney Afrika ya da Batı Afrika’da hatta tüm Afrika’da olduğu gibi büyük ekonomik ve siyasi bloklarla ilişki içinde olmayı gerektirir. Bölgeselleşmenin uyum içinde olması küresel kapitalizmle ilişkileri kontrol altına almak adına içeride de güçlü bir yapının oluşmasını sağlar. Dolayısıyla, kopuş aynı zamanda yönetici sınıf, küresel tekeller ve Amerika-güdümlü üçlü grup tarafından değil taban tarafından şekillenen farklı bir küreselleşmeye işaret eder.

Üçüncü olarak ise, kopuş dünya sisteminde yer alan güçlerin merkezleştirilmesiyle de ilişkilidir. Kopuşa ve bu kopuşun gerçekleşmesine ilişkin kavramlar aslında çok merkezli bir dünya fikriyle betimlenebilir. Bu tür bir kavram, enternasyonalizm yoluyla gücün yeniden dağıtımını öngörür. Amin’in zamanında 1955 ve 1975 yılları arasında, Bağlantısızlar Hareketi böylesi çok merkezli dünya tahayyülünü gerçekleştirmek adına umut vericiydi. Ancak, uğradığı yenilgi ve Üçüncü Dünya dayanışmasının geriye düşüşünden sonra, Amin yaşamının son yıllarında Beşinci Enternasyonal gerekliliği görmekteydi. Dünya Sosyal Forumu’nun sınırlarını eleştirmiş ve tarihsel enternasyonalizmden temel alan uluslararası dayanışma için yeni zemin arayışlarına girmişti. İklim değişikliği de olmak üzere, küresel kapitalizmin giderek kötüleşen sistemik krizi ve sağ-kananın yarattığı artan tehdit göz önüne alındığında, bu önerisi birçok çevre tarafından önemsenmişti.

Afrika’da, Samir Amin’i tanıyan ve görüşleriyle diyalog içinde dünyayı okumaya çalışan bizler için onun kaybı acı vericidir. Afrikalı önemli sosyal bilimcilerden Issa Shivvi, bu gerçekliği sözlerine şöyle yansıtmaktadır: “Bir baobab ağacı devrildi”. ■

Vishwas Satgar’a ulaşmak için <Vishwas.Satgar@wits.ac.za>

> I. Wallerstein: Büyük bir Sosyolog ve Aydın

Sari Hanafi, Beyrut Amerikan Üniversitesi, Lübnan ve Uluslararası Sosyoloji Derneği Başkanı (2018-2022) ve **Stéphane Dufoix**, Paris Nanterre Üniversitesi ve Institut universitaire de France ve ISA Sosyoloji Tarihi Araştırma Komitesi (RC08) üyesi

Immanuel Wallerstein 2008 yılında Saint Petersburg Avrupa Üniversitesi'nde.
Fotoğraf: Alexei Kouprianov/Creative Commons.

Son birkaç ayda sosyoloji çevresini üzüntüye boğan birçok olay yaşandı. Üç önemli sosyolog hayatını kaybetti: Immanuel Wallerstein, Aníbal Quijano ve Erik Olin Wright. Ancak, Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA) bilhassa, 1994 ve 1998 yılları arasında derneğin başkanlığını da yapan Wallerstein'a çok şey borçludur. Dört-ciltten oluşan başyapıtı *The Modern World-System* (Türkçeye *Modern Dünya Sistemi* olarak çevrilmiştir) hakim modernleşme teorisinden-yazmaya

başladığı 1970'lerden beri günümüzde de hala etkisini koruyan bir analiz olan- caydırıcı bir dünya-sistemi incelemesi ortaya koymuştur. Ekonomik, siyasi ve sosyokültürel alanların, toplumsal eylemin birbirinden bağımsız alanlar olmadığını savunmuş ve tüm analizlerin aynı anda tarihsel ve sistemik olduğunu belirterek, sosyolojiyi karşılaştırmalı tarih, ekonomi politik ve kapitalizm teorilerinin merkezinde yeniden konumlandırarak, sömürge karşıtı ve postkolonyal sosyolojilerin temellerini atmıştır.

Örgütsel anlamdaki en büyük katkısı, başkandan üyelere mektup gönderilmesi böylece üyelerle doğrudan iletişimin kurulması ve ISA ile beraber kendi ulusal sosyolojilerinin de liderleri olacak yeni nesillerin gelişimini sağlamak adına bölgesel konferanslar organize edilerek, ISA'nın "açılımını" sağlamasıdır.

Birçok dile çevrilen Wallerstein'ın kitapları, kendisinin dünya çapındaki etkisini göstermektedir. Arap dünyasında, beş kitabı ve birçok makalesi çevrilmiş ve bağımlılık kuramcısı Samir Amin ile olan dostluğu onu Arap dünyasının kahramanlarından biri yapmıştır. Bu durumun izahı çok karmaşıktır. İlk bakışta, *Unthinking Social Science* (1991, Türkçeye *Sosyal Bilimleri Düşünmemek* olarak çevrilmiştir, 2013) ya da Gulbenkian Komisyonu (1996) gibi önemli kitapları sosyal bilimleri yeniden inşa ederken, bu eserlerde sadece birkaç Batılı olmayan sosyal bilimcinin adı geçmektedir (İlkinde Samir Amin, ikincisinde de Engelbert Myeng) Ancak, daha yakından bakıldığında, Binghamton Üniversitesi'nde yönettiği Fernand Braudel Merkezi, 1990'larda Modernleşme/Sömürgecilik alanlarında çalışan Latin Amerikalı sosyal bilimciler grubuna (Aníbal Quijano, Enrique Dussel, Walter Mignolo, ve Ramón Grosfoguel) ev sahipliği yapmıştır. Bununla birlikte, Montreal'deki XIV. Dünya Sosyoloji Kongresi'ndeki konuşmasında dile getirdiği üzere, geleneksel "sosyoloji kültürüne" yönelik ikinci (toplamda altı) meydan okuması Avrupa merkeziliğine olmuş ve Mısırlı-Fransız sosyolog Anouar Abdel-Malek'in¹ çalışmasından uzun bir alıntı yapmıştır.

Henüz 1971 yılında, disiplinlerarası ayrımın ondokuzuncu yüzyılın sonunda yerleşik hale gelmesinin "hiçbir hüristik

amaca hizmet etmediğini"² öne sürmüştür. Wallerstein, sosyal bilimlerin, insan bilimleri ve tarihle birleşmesi gerektiğini belirtmiştir. *The End of the World as We Know It: Social Sciences for the Twenty-First Century* (Türkçeye *Bildiğimiz Dünyanın Sonu- Yirmi Birinci Yüzyılın Sosyal Bilimi* olarak çevrilmiştir) kitabında kabul ettiği üzere "rasyonellik, ahlaki politika seçeneğini kapsar ve aydın sınıfının rolü kolektif olarak elimizde bulunan tarihi seçenekler konusunda bizi aydınlatmaktır" diyerek bir yeniden yapılanma sürecinde ısrarcı olmuştur. Bu "tözel rasyonelite" olmazsa, sosyal bilimciler toplumsal olarak önemlerini yitireceklerdir. 1 Temmuz 2019 yılında verdiği son röportajında bizi önemli olmaya davet etmiştir : "Dünya, daha fazla yanyola sapabilir. Ya da sapmayabilir. Önceden de söylediğim gibi, önemli olan sınıf mücadelesidir...Gelecekte hala hayatta kalacakların yapması gereken kendileriyle mücadele içinde olmalıdır zira böylelikle gerçek bir değişim söz konusu olabilir."

Kapitalizmin ölümcül bir kriz yaşayacağına inanmıştı ama bu büyük aydın bizi, dünya daha iyi bir yer olamadan terk etmiştir. ■

1. Wallerstein, I. (January 1999) "The Heritage of Sociology, the Promise of Social Science." *Current Sociology* 47(1): 1-37.

2. Wallerstein I. (November 1971) "There is No Such Thing as Sociology." *The American Sociologist* 6(4): 328.

Sari Hanafi'ye ulaşmak için <sh41@aub.edu.lb>

Stéphane Dufoix'ya ulaşmak için <stephane.dufoix@wanadoo.fr>

> I. Wallerstein:

Sosyolojiye Yeni Bir Ahenk Katmak

Frank Welz, Innsbruck Üniversitesi, Avusturya ve ISA Sosyoloji Tarihi (RC08) ve Sosyoloji Teorisi (RC16) Araştırma Komiteleri üyesi ve, Anand Kumar, Yetkili, Nehru Anı Müzesi ve Kütüphanesi, Yeni Delhi, Hindistan

“Etkin bir sosyolog olmak için sadece araştırmacı değil aynı zamanda sosyolojiyi öğretmenin de önemli olduğunu belirtmiştir.”

Frédéric Vandenberghe ve Stephan Fuchs'un 2018'deki ISA Dünya Kongresi ile ilgili *Canadian Review of Sociology*'de yayınladıkları makalede “sosyolojinin öldüğünün” altını çizdiler. Onlara göre bu parçalanmış disiplin özünü ve kimliğini yitirmiştir. Sosyolojideki parçalanma ve uzmanlaşmaya karşı en güçlü küresel seslerden biri Immanuel Wallerstein olmuştur. 88 yaşında, 31 Ağustos 2019 yılındaki ölümü sosyal bilimler için büyük bir kayıp olmuştur. Sorumluluk şimdi bizdedir- küresel sosyolog topluluğuna- ama şanslıyız ki, ardında bıraktığı bilimsel miras da o derece büyüktür. 1970'lerin sonundan itibaren gerçekleştirdiğimiz uzun süreli toplantılardan (1999'da kendisiyle Paris'te¹ bir video-mülakat gerçekleştirmiştik), da yola çıkarak, Immanuel Wallerstein'in görüşleri çerçevesinde, çağdaş sosyoloji bağlamında önemli gördüğümüz düşüncelerinden birkaçını size sunmaya çalışacağız.

İlk olarak, analiz birimi göz önüne alındığında: Yeni bir yüzyıla girerken (i.e. U. Beck, D. Chernilo) uluslararası sosyoloji sosyolojinin “metodolojik ulusalcılığı” masaya yatırdığında, Wallerstein postkolonyal Batı Afrika'yı ulusal toplumlar olarak değil tarihsel bir dünya-sisteminin parçası olarak çalışmayı düşündüğü 1960'larda- Dört ciltten oluşan *The Modern World System* (Türkçe'ye *Modern Dünya Sistemleri* olarak çevrilmiştir) kitabının da başlangıç noktasını oluşturan- çoktan sosyal bilimlerin analiz birimini değiştirmişti. İkinci olarak, toplumsal anlamak adına bir metod (epistemoloji) hedeflediğimizde, Wallerstein'in ilişkisel sosyal bilimler çağrısı daha da önemli ve anlamlı hale gelmektedir. Wallerstein 1990'larda, Ilya Prigogine'nin karmaşa biliminden yola çıkarak, Newton'un tekrar, sabitlik ve dengeye dayalı dünya görüşünü, istikrarsızlık, evrim ve değişime dayalı tarihsel dünyaya dair karmaşa çalışmalarının ortaya koyduğu yeni görüşle değiştirerek, doğa bilimleri ve insan bilimlerinin sosyal bilimler içinde ortak yeni bir alan (sosyolojiyi yeniden merkeze taşıyarak) bulabileceğini öne

sürmüştür. Bu görüşten hareketle, neoklasik ekonominin genel denge yaklaşımı yanlıştır. Ayrıca, geleneksel bir pratik olarak ekonomiyi (ekonomi için), politiki (siyaset bilimi için) ve sosyokültürel (sosyoloji ya da insan bilimleri için) birbirinden ayırmak da yanlıştır. Bir olguyu analiz ederken onun diğerleriyle olan ilişkisi de göz önüne alınmalıdır. Örneğin, etnisite yalnızca geçmişin kültürel bir mirası olarak değil aynı zamanda toplumda yukarıdakilerin, (ekonomik olarak) aşağı tabakayı ve (politik olarak) direnişin tabandan gelen biçimini örgütlemek için empoze ettiği stratejik bir yöntem olarak da düşünülmelidir.² Üçüncü olarak ise, Immanuel Wallerstein'in sosyolojinin epistemolojik ve ontolojik ön kabullerine olan vurgusunun arka planında disiplinimizin uyumunu ve etkinliğini güçlendirme amacı taşımaktadır. Hâlihazırda 1990'larda, ISA'nın başkanıyken sosyolojinin giderek küçük bölümlere ayrılmasını eleştirmiş, bu durumu aşmanın yolunun sosyolojiyi ortak paylaşımlı düşünsel bir kaynak olarak yeniden ele almakla mümkün olacağını savunmuştur.

Son olarak, etkin bir sosyolog olmak için sadece araştırmacı değil aynı zamanda sosyolojiyi öğretmenin de önemli olduğunu belirtmiştir. Bunu, “organik bir aydın” olarak adalet ve düzen için katıldığı hareketlerle- 1960'lardaki savaş-karşıtı protestolardan 1970-1980'lerdeki aparteid-karşıtı direnişe ve Afrika'dan Latin Amerika'ya kadar yer aldığı Dünya Sosyal Forumları- yerine getirmiştir. Kısaca, Immanuel Wallerstein yalnızca 1960'larda “batı sosyolojisinin” sınırlarına göğüs germesiyle değil aynı zamanda önümüzdeki yarım yüzyılın sosyolojisini yeni kavramlar, teoriler ve metodlarla yeniden canlandırarak insan toplumunun dinamiklerini - özellikle “uzun on altıncı yüzyıl” ve türbülanslı yirminci yüzyıl arasındaki- daha iyi anlamamıza olanak tanıyan büyük bir üstad olduğu için de hep hatırlanacaktır. ■

1. Kumar ve Frank Welz'in Immanuel Wallerstein ile gerçekleştirdiği video-mülakat 1999, <https://www.youtube.com/playlist?list=PL49D592A64200367F>.

2. Kumar, A. and Welz, F. (2001) “Culture in the World-System. An interview with Immanuel Wallerstein.” *Social Identities. Journal for the Study of Race, Nation and Culture* 7(2): 221-231.

Anand Kumar'a ulaşmak için <anandkumar1@hotmail.com>
Frank Welz'e ulaşmak için <frank.welz@uibk.ac.at>

> Orta Amerika'da Bir Mobilite Stratejisi Olarak Göçmen Kervanı

Veronica Montes, Bryn Mawr College, ABD

Mexico City'deki Jesus Martinez stadyumunda kalan göçmenler.
Fotoğraf: Veronica Montes.

2019 yılının Mayıs ayında, bir ilkbahar günü, Lucia ve Hector'u bir kez daha gördüm. Bu, onları altı aylık bir süre içinde üçüncü görüşümdü. Bu kez ABD-Meksika sınırındaki Tijuana şehrindeydiler. Lucia ve Hector Ekim ve Kasım 2018'de Meksika'yı boydan boya geçmiş olan Orta Amerika kervanı denilen olgunun bir parçasıydılar. Göçmenler bu kervanı ABD-Meksika sınırına ulaşmak için bir mobilite stratejisi olarak kullandılar. Lucia ve Hector'la ilk tanışmam, 5 Kasım 2018'de Mexico City'deydi. Ben o sırada şehre 3 Kasım'da gelmeye başlayan kervanın binlerce katılımcısına sığınak olan stadyumu ziyaret ediyordum.

İlk kervan (2018 yılında toplam dört tane vardı) Honduras'ın San Pedro Sula şehrinden 12 Ekim'de yola çıkmış ve Meksika'nın Tijuana şehrine 12 Kasım'da ulaşmıştı. Orta Amerikalı göçmenlerin ABD'ye ulaşmak amacıyla Meksika'yı boydan boya geçmesi, yeni bir gelişme değil. Mezoamerikan Göçmen Hareketi'nin koordinatörü Marta Sánchez Soler'e göre, Meksika'ya her gün yaklaşık 800 ile 1000 arasında göçmen girmektedir. Örneğin, 2014 yılında yaklaşık 392.000 Orta Amerikalı göçmen Meksika'yı katetmiş, bu sayı 2015 yılında 377.000'e düşmüştür. Eğer Meksika'yı boydan boya geçen Orta Amerikalılar yeni bir olgu değilse, göçmen kervanı neden hem ulusal hem uluslararası boyutta bu kadar dikkat çekmiştir?

İnsan hakları örgütleri, toplu kaçırımların Meksika'daki göçmenlere karşı kalıcı ve büyük ölçekli bir haraç sistemi haline geldiğini göstermektedir. *Violencias y migraciones centroamericanas en México* adlı kitabında María Dolores París Pombo, göçmenlerin Meksika'nın güney ve kuzey sınırları arasındaki göç yolu boyunca suç pazarı ve cinsel pazarlarda sömürüldüğünü ileri sürmektedir. Bu bağlamda binlerce Orta Amerikalı göçmenin görünürlüğü, onların Meksika ve ABD arasındaki sınıra ulaşmak için Meksika topraklarını güvenli, ekonomik olarak erişilebilir ve hızlı bir seyahat edebilmelerini sağlayan bir mobilite stratejisiydi. Dolayısıyla, her ne kadar Meksika'yı geçme amacıyla bir mobilite stratejisi olarak kervan oluşturmak yeni olmasa da, bu sefer bir araya gelmiş bazı etkenler bu durumu farklı kılmaktadır. Öncelikle, hemen kervana katılan çok büyük sayıda ve birbirinden farklı insanlar vardır: genç aileler, çocuklu bekar anneler, genç bekar erkekler, refakatçisi olmayan çocuklar, LGBTQ bireyler, ve çok sayıda yaşlı ve engelli insan. İkincisi, çok hızlı örgütlenmişlerdir. Üçüncüsü, binlerce Orta Amerikalı'nın, ana yollardan seyahat etme ve ülke topraklarını özgür ve güvenli bir biçimde geçme azmi vardır.

Bu insanlar neden evlerini geride bırakarak, ailelerinin yaşamlarını riske atarak, ABD-Meksika sınırına doğru yola çıktılar? Bu sorunun karmaşık bir cevabı var. Hem de her

Göçmenler, hakları ve alternatifleriyle ilgili bilgilendirilmeye çalışılıyor.
Fotoğraf: Veronica Montes.

Orta Amerika bölgesinin anlatacak kendisine ait bir tarihi arkaplanı var. Uluslararası Kurtarma Komitesinin yakın zamanda yayınladığı “Tasarlanmış hastalık: Orta Amerika’da gerçek kriz ve ABD’nin üretilmiş olağanüstü hali” raporu, göçe neden olan arkaplanı biraz aydınlatmaktadır. Rapor, ABD’ye ulaşan Salvadorlu sığınmacıların, ailelerin on yıllarca iç savaş, devlet şiddeti, yoksulluk, doğal afetler ve son olarak yaygın ve ayırım gözetmeyen çete şiddetine maruz kalmasıyla birlikte nesiller boyunca güçlenmiş, yüksek seviyede psikososyal stres etkeniyle geldiklerini belirtmektedir. 1960’tan 1996’ya kadar 356 yıl süren ve çoğu yerli soyundan gelen yaklaşık 200.000 insanın ölümüyle sonuçlanan bir iç savaş tarihine sahip olan Guatemala da benzer bir tarihi paylaşmaktadır. Honduras için bardağı taşıran ve binlerce Honduraslı’nın ülkelerinden kaçmasına neden olan damlalar, yüksek düzeyde yolsuzluk, 2009 darbesi, yoksulluk ve olağanüstü boyutlara gelen çete şiddetiydi. Bu koşullar altında yaşam, milyonlarca Orta Amerikalı için dayanılmaz biçimde tehlikeli ve yoksul hale gelmişti.

11 Kasım günü, kervandan 300 kişilik ilk grup Tijuana’ya varmaya başladı. Tijuana’da bulunan bir araştırma enstitüsü olan Colegio de la Frontera Norte’ye (COLEF) göre, belediye tarafından sağlanan spor kompleksinde yaklaşık 6.000 kişinin kaldığı tahmin ediliyordu. 13 Aralık’ta yayınlanan bir raporda COLEF, Tijuana’daki Orta Amerikalılar için beş olası senaryoyu tartışıyordu: (1) ABD’ye sığınmak; (2) Meksika’da mülteci statüsüne başvurmak; (3) Tijuana’da kalıp bir iş bulmak; (4) zorla ya da gönüllü olarak ülkelere geri döndürülmek; ve (5) ABD-Meksika sınırını gizlice geçmek. Ben bu listeye altıncı bir senaryo ekliyorum: ABD-Meksika sınırındaki bir başka şehre taşınmak. Lucia ve Hector’un seçimi, bu son olasılıktı. Lucia ve Hector’u son görüşüm Kasım 2018 sonunda Tijuana’daydı. Bundan birkaç hafta sonra Tijuana’dan Reynosa, Tamaulipas’a geçmek üzere ayrılmışlardır. O şehirde inşaatta bir iş bulmayı umduklarını söylemişlerdi. Meksika’nın en tehlikeli

sınır şehirlerinden birine yapılacak bu yolculuk, 1.112 mil sürecekti.

2018 kervanından birkaç ders çıkarılabilir. İlki, bir mobilite stratejisi olarak kervanın, Meksika’yı boylu boyunca geçen binlerce Orta Amerikalıya verdiği görünürlük ve ABD-Meksika sınırında takıldıkları an bu göçmenlerin görünmez oluşu arasındaki ikiliği temsil etmesidir. İkincisi, kervana katılan insanların kolektif mobilitesi, onların sınıra ulaşmalarına yardımcı olan önemli etkenlerden biri olsa da bugün, insanların hayatta kalabilmek için Tijuana ve Meksika’daki diğer sınır şehirlerine dağılmasıyla bu kolektif mobilite artık mevcut değildir. Bu durum kervan üyelerini çok kırılmış bir pozisyona itmektedir. Üçüncüsü, bu kervan, Orta Amerika bölgesinde varolan göçmen krizini tüm dünyaya göstermiştir. ABD-Meksika sınırına ulaşan Orta Amerikalı göçmenlerin sayısının 2019 sonu itibarıyla bir milyona erişebileceği tahmin edilmektedir. Dördüncüsü, Meksika hükümeti, bu Orta Amerikalı göçmen krizinin sonucu olarak karmaşık bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Meksika’nın güney sınırları, kuzey sınırlara doğru yollarına devam etmeyi beklerken orada tıkalı kalmış binlerce göçmeni (Orta Amerikalılar, Afrikalılar, Kübalılar, Haitililer, ve diğer kıtaötesi göçmenler) ağırlayacak altyapıya sahip değildir. Bu sırada, Meksika’nın kuzey sınırında, göçmenler için yapılan sığınaklar, gelmeyi başarmış ve ABD’de sığınmacı olabilmek ya da en kötü senaryoda, ABD’ye gizlice geçebilmek için bekleyen binlerce göçmenle dolup taşmaktadır. Son olarak, bugün binlerce Orta Amerika göçmen hem Meksika hem ABD’de belirsizlik ve kırılmışlıkla karşı karşıyadır. Pek çok durumda Lucia ve Hector gibi insanların daha iyi bir yaşam arayışında onları destekleyen ve onlara yardım eden sivil toplum örgütlerinin ve bireylerin empatisi, dayanışması ve merhameti sayesinde hayatta kalmaktadırlar. ■

Veronica Montes’e ulaşmak için <vmontes@brynmaur.edu>

> Buffalo, NY:

Mültecilerin Yeniden Yerleşiminde İyi Uygulamalar

Ayşegül Balta Özgen, Etnisite ve Göç Çalışmaları Merkezi, Pennsylvania Üniversitesi, ABD ve ISA Göç Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RC31) üyesi

Erie County: Top 14 Countries of Origin for Immigrants and Refugees from 2008 to 2016

Country of Origin	Total Number (2008-2016)
Afghanistan	140
Burma	4,057
Bhutan	1,888
Burundi	79
Congo	56
Democratic Republic of Congo	958
Cuba	96
Ethiopia	77
Eritrea	321
Iraq	1,322
Iran	54
Somalia	1,851
Sudan	176
Syria	280

Buffalo Brief, Şubat 2018, Partnership for the Public Good (PPG).

ABD'nin 1980 yılındaki Mülteci Kanunu'dan beri oturmuş bir yeniden yerleştirme sistemi vardır. İçişleri Güvenliği ve Dışişleri Bakanlıkları mültecilerin ülkeye kabulünü koordine etmekte, Sağlık ve İnsani Hizmetler Bakanlığı'ndaki Mülteci Yeniden Yerleştirme Ofisi ise, dokuz gönüllü ajansla birlikte mültecilere ülkeye geldikten sonra sunulacak hizmetleri koordine etmektedir. Başkan Trump'ın son birkaç yılda yaptığı kesintilere kadar ABD istikrarlı bir biçimde dünyadaki en büyük yeniden yerleşim ülkesi olmuştur. Her yıl yaklaşık 90.000 mülteci kabul etmiştir. Mülteciler kalıcı olarak ve hızlı vatandaşlık rotasında kabul edilmektedir. Diğer göçmen kategorilerinin aksine mülteciler, başka kamusal yardımların yanı sıra, nakit yardımı ve tıbbi yardıma da hak kazanmaktadır.

> Neden orta büyüklükteki ve küçük şehirler?

Yukarıda bahsi geçen dokuz gönüllü ajans, Dışişleri Bakanlığı'yla işbirliği anlaşması yapmıştır ve temsilcileri her yeni gelecek mültecinin dosyasını gözden geçirmek üzere toplanmaktadır. Her mültecinin nereye yerleştirileceğine karar vermek için, ABD'de aile üyelerinin olup olmadığı, çevirmenlerin, İngilizce derslerinin, barınmanın ve istihdam servislerinin varlığı gibi etkenleri ele alırlar. New York ve Los Angeles gibi büyük metropoller göçmenlerin tipik tercihi olsa da, son zamanlarda mültecilerin yerleştirilmesi için giderek daha çok orta büyüklükteki ve küçük şehirler tercih edilmektedir. Daha küçük şehirler daha hesaplıdır, daha çok barınma olanağı vardır ve çoğunun ekonomik nedenlerle nüfus artışına ihtiyaçları vardır.

New York eyaletinin Buffalo şehri de 2006 yılından beri giderek daha çok mültecinin yerleştirildiği orta büyüklükteki şehirlerden biridir. Her ne kadar yeniden yerleştirme süreci ilk başlarda zorlu olsa da, Buffalo artık bir iyi uygulama örneği haline gelmiştir. Dahası, mülteciler şehrin son dönemde yaşadığı canlanmada önemli bir rol oynamaktadır.

Buffalo, on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın ilk yarısında ABD'nin Ortabatısında ve Kuzeydoğusunda ağır sanayi, özellikle de demir çelik fabrikalarını bulunduran ve adına Pas Kuşağı denen bölgenin tipik bir şehridir. Sanayisizleşme, ekonomik küreselleşme ve otomasyon nedeniyle Buffalo, Cincinnati, Cleveland, Dayton, Detroit, Pittsburgh ve St. Louis gibi şehirler çok nüfus kaybetmiş ve ekonomik olarak zayıflamıştır. 1950'lerden beri nüfusunun yarısını kaybetmiş olan Buffalo, Temmuz 2018 itibarıyla 256.000'lik bir tahmini nüfusa ve %30,9'luk yüksek bir yoksulluk oranına sahiptir. Buffalo-Niagara Şelaleleri bölgesi, ülkede ırksal ayrışmanın en yüksek olduğu sekizinci bölgedir ve şehir ile banliyöleri arasında çok büyük ekonomik eşitsizlikler mevcuttur. Diğer Pas Kemerli şehirleri gibi Buffalo da göçmenler ve mülteciler sayesinde yeniden kalabalıklaşmaktadır. Ülke dışında doğmuş nüfusunda artış olmasaydı, Buffalo'nun 2000 ve 2014 yılları arasında nüfus düşüşü %3,3 yerine %4,7 olacaktı.

> Aktörler Kimdir?

Buffalo'daki dört yeniden yerleştirme ajansı – Katolik Hayırseverleri, Yahudi Aile Hizmetleri, Journey's End Mülteci Hizmetleri ve Buffalo Uluslararası Enstitüsü – mül-

>>

tecilerin ABD'deki ilk üç ayında karşılama ve yerleştirme hizmetlerinden sorumludur. Sosyal hizmet görevlileri mülteciler gelmeden önce bir daire bulur, mobilyaları yerleştirir, onları havaalanından alır, temel ihtiyaçları onların adına sağlar, kamusal yardımlar ve sosyal güvenlik kartları için kayıtlarını yaptırır, çocuklarını okula kaydettirir, banka hesabı açar, sağlık hizmetleri için randevularını alır ve onlara nasıl toplu taşıma kullanacaklarını öğretirler. İngilizce dersleri, istihdam ve tercüme hizmetleri ve yasal danışma hizmeti sunarlar. Fakat yeniden yerleştirme ajansları 90 günden sonra hükümetten fazla bir fon alamamaktadırlar. Beklenti, mültecilerin bu süreç sonunda kendilerine yeter hale gelebilmeleridir.

Bu dört yeniden yerleştirme ajansı, Buffalo'da mültecilerle çalışan tek aktörler değildir. Mültecilerin kendi etnik/dini topluluk örgütleri, Belediye Başkanının ofisi, okullar ve üniversiteler ve yerel medya gibi, Buffalo'da mültecileri karşılamak üzere bir ortam olmasını sağlayacak pek çok başka sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Bu aktörler farklı alanlarda özelleşmişlerdir. Birbiriyle iş birliği halindedirler ve danışanları daha iyi hizmet alabilecekleri yerlere yönlendirirler. Tüm paydaşların birbiriyle kurduğu bu etkili işbirliği, Buffalo'nun yeniden yerleştirmede iyi bir örnek olmasına yardımcı olur.

Mülteciler yalnızca karşılanması gereken ihtiyaçları olan insanlar değildir; yeni yaşamlarına uyum sağladıktan sonra topluluklarına önemli ölçüde katkıda bulunurlar. Boş mahalleleri ve okulları yeniden doldurur, ev alıp tamir ederler, yeni işler kurarlar, iş gücü oluştururlar ve vergi öderler. Yeniden canlanan Pas Kemerli şehirlerinin çoğunda olduğu gibi, şehrin önde gelenleri ve medya arasında yaygın bir anlatı, mültecilerin Buffalo'nun canlanmasına iyi geldiğidir. Elbette mülteciler tek başlarına şehri kurtarmaz, aynı zamanda sahil şehirindeki konut projesi, üniversite hastanesi konsorsiyumu ve diğer kentsel dönüşüm ve barınma gibi projelerde bir artış vardır. Yine de mülteciler, özellikle Buffalo'nun Batı Yakasında ekonomik istikrar ve gelişmede ve topluluktaki çeşitlilik ve çokkültürlülük hissini arttırmakta oynadıkları önemli rol ve yere küçük işletmeleri ve girişimcilikleriyle ekonomik canlanmaya yaptıkları katkıyla övülmektedir. Dolayısıyla Pas Kemerli şehirleri birbirleriyle daha çok mülteci çekmek üzere yarışmaktadır.

> Zorluklar nelerdir?

Mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve kentin yeniden canlanması için yapılan ve "mülteci Rönesansı" olarak anılan işbirliğe rağmen, bu entegrasyon sürecinde bazı zorluklar bulunmaktadır. Hem ulusal hem yerel düzeyde yapısal problemler vardır. İlk olarak, yeniden yerleştirme ajanslarına verilen fonların her vaka için ilk 90 günle kısıtlı olması ve mültecilerin bu süreden sonra kendilerine yetebilecek hale gelmelerini beklemek gerçeği değildir. Geçen

sene ABD'ye girmesine izin verilecek mültecilerin sayısının tavanı 30.000'e, bu sene ise 18.000'e çekilmiştir. Bu durum bütçede daha da çok kesintiye yol açacaktır. Geçen seneyi yeniden yerleştirme ajansları büyük bağış toplama kampanyaları düzenlemişler ve New York Eyaleti New York çapındaki yeniden yerleştirme ajanslarına 2 milyon dolar bağışlamıştır. Fakat bu programların geleceği belirsizdir. Giderek azalan mülteci sayısı ve federal fonlardaki kesintilerle karşı karşıya olan şehrin önde gelenleri, Buffalo'da ekonomik büyümenin tehlike altında olduğu konusunda uyarılarda bulunmuşlardır. İkincisi, Buffalo'da gördüğüm Suriyeli mültecilerin çoğu, Başkan Trump'ın seyahat yasaklarından sonra sınır dışı edileceklerine dair korku ve endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Buffalo'daki yerel halkın herhangi bir olumsuz davranışına şahit olmadıklarını söylediler de, ulusal haberlerdeki İslamofobi ve mülteci karşıtı retorik buraya ait olmadıklarını hissetmelerine neden olmaktadır. Sıcak karşılandıklarını hissetmedikleri zaman mültecilerin entegre olma ihtimali daha azdır.

Yerel düzeyde zorluklar daha çeşitlidir. Buffalo çok ayrılmış bir şehirdir. Mülteciler yeniden yerleştirme ajansları tarafından genellikle Batı Yakasına yerleştirilirler. Fakat (bulaşıcılık, kapıcılık, aşçı, paketleyici, birleştirici, hamal gibi) çalıştıkları işler genellikle Batı Yakasında değildir. Kamusal yardımlardan gelen miktar genellikle kendilerini geçindirmek için yeterli değildir. Dolayısıyla düzensiz saatlerde birden fazla yarı zamanlı işte çalışmak zorunda kalabilirler. Bu durum onları normal saatlerde İngilizce derslerine gitmekten alıkoymaktadır. Pek çok mülteci aile için çocuk bakımı pahalıdır. Eğer bakacak başka bir aile üyesi yoksa, küçük çocukları olan kadınlar İngilizce dersine gidememekte ya da çalışmamaktadır. Bu durum kadınların evlerin içinde izole olmalarına neden olmakta ve sosyo-ekonomik entegrasyonlarını engellemektedir. Son olarak, pek çok topluluk lideri Buffalo'nun ABD'de doğmuş toplumunun mültecileri hakkında çok bilgisi olmadığına dikkat çekmiştir. Entegrasyon iki yönlü bir yoldur; mültecilerin Amerikan yaşam biçimi öğrenip uyum sağlamaya çalışmaları yeterli değildir.

Yeniden yerleştirme dünyanın dört bir yanında kırılğan durumda olan mültecilerin küçük bir azınlığına uzun süreli bir çözüm sunmakla kalmaz, aynı zamanda onları misafir eden şehirleri zenginleştirir ve bu şehirlere yardım eder. Ülkedeki en kalabalık üçüncü mülteci grubu New York Eyaleti'ne yerleştirilmiştir; Buffalo ise eyaletteki en kalabalık sayıya ev sahipliği yapmaktadır. Buffalo'nun son on beş yılda biriktirdiği deneyim, diğer şehirler için de bir iyi uygulama örneği haline gelmiştir. ■

Ayşegül Balta Özgen'e ulaşmak için <aysegulb@sas.upenn.edu>